STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00846

FUN NYU-YORK BIZ REHOVOT UN TSURIK

Yehoash

Permanent preservation of this book was made possible by
by Abraham & Barbara Rothenberg
in honor of Anna & Yakav Moshe Rothenberg
and Belle & Max Henkin

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

פון ניו-יאָרק ביז רחובות און צוריק

פון יהואש

דריטער טהייל

ארויסגעגעבען פון
חיברו פאַבלישינג קאָמפּאַני
1918

Copyright 1917 by S. Bloomgarden.
(All rights reserved)

אינהאַלט

XLVIII	די חמאָרע	5
XLIV	שרעקען	17
L	אַ דעלעגאַציע	28
LI	פון הר הזיתים	39
LII	פאָהרענדיג	47
LIII	די שטאָדט פון די אבות	56
LIV	אַן איבערקעהרעניס	69
LV	ימות הגשמים	76
LVI	שווערע טעג	83
LVII	אַ בריף	92
LVIII	וואָך-נאַכט	98
LIX	להתראות בארץ ישראל	105
LX	„סטאָרם ענד סטרייפס"	115
LXI	אין אַלעקסאַנדריאַ	124
LXII	ויסעו ויחנו	132
LXIII	כופו	141
LXIV	חעלוואַן	148
LXV	אַראַבעסקען	156
LXVI	אַאידאַ	163
LXVII	מוחאַמעד אַלי	173
LXVIII	דער גאָט „ראַ"	181
LXIX	על אוהאר	190
LXX	די זעפפעה	198
LXXI	אֶפּשייד	207
LXXII	אַטהען	216
LXXIII	צוריק	224

והנה רוח גדולה באה

(איוב א. יט.)

XLVIII.

די כמאַרע

דער דינער פאַדעם האָט זיך אָפּגעריסען און די שווערד איז ארונטערגעפאַלען... דאָס שווערע געוויטער, וואָס איז געהאַנגען איבער די מערב־פעלקער, האָט פאַנאַנדערגע־פלאצט און דער קראַך האָט שנעל אַן אָפּשאַל געפונען אין פאַלעסטינא. פון מויל צו מויל איז געשפּרונגען דאָס בלו־טיג וואָרט : מלחמה...

אונבעשטימטע שרעקען זיינען אריינגעקראָכען אין די געמיטהער. פאַסירונגען זיינען געקומען שנעל איינער נאָך דער אַנדערער, אַזוי ווי איוב׳ס אומגליקען, און דער וואָלקען, וואָס האָט זיך פון איירָאפּא אַהער געצויגען, האָט זיך צושפּרייט און צעוואַקסען וואָס אַ טאָג, וואָס אַ שעה אַלץ מעהר...

פון סטאַמבול איז געקומען אַ בעפעהל צו מאָביליזי־רען דעם רעדיף (רעזערוו אַרמעע), און פון די ארומיגע דערפער האָבען גאַנצע טעג געשפּאַנט אויפ׳ן הייסען זאַמד אַפּגעריסענע און באָרוויסע אראַבישע רעזערוויסטען, קיין יפו..:

מיין קליינע טאָכטער איז ניט געזונד געווען. האָט אונז דער דאָקטאָר פון דער מושבה געראַטהען מיר זאָלען זי נעהמען ביים ים. דעם אמת זאָגענדיג, איז מיר זעהר ניט געווען צום הארצען צו פערלאָזען רחובות אפילו אויף א קורצע צייט. מיר האָבען זיך שוין געהאַט איינגעלעבט אין אונזער נייער סביבה, און איך פלעג זאָגען צו מיינע בעקאַנטע, אַז מיינע זויהלען הויבען אָן ווערען שווערער, א סימן אַז איך ווער צוגעוואַקסען. אָבער דעם ים האָט מען ניט געקענט ברענגען קיין רחובות, האָבען מיר ניט־ווילענ־דיג געמוזט זיך ווידער אַריבערפּעקלען קיין תל־אביב, לכל הפּחות, אויף א דריי־פיער וואָכען:

מיר זיינען אָנגעקומען מיט'ן דיליזשאַנס אַרום עלף א זייגער אין דער פריה קיין יפו. איך האָב געהאַט אן אָנ־ווייזונג פון דער „אמעריקאַן עקספּרעס קאָמפּאַני" אויף די „באַנק אַטאָמאַן". זיינען מיר דירעקט פון „חאַן" אַוועק אַהין, אָפּצונעהמען דאָס געלד.

מיר זיינען פאַרביינעגאַנגען די סאַראיע (ראַטה־הויז) און האָבען זיך מיט אמאָל געפונען אין מיטען פון א טויזענד־קעפּיגען געזעמעל אַראַבער. אויף די טרעפּ פון דער סאַראיע איז געשטאַנען א מיליטערישער בעאַמטער און האָט געהאַלטען א פּאַטריאָטישען דרוש... אָבער דער עולם האָט זיך געהאַלטען זעהר רוהיג. אַזאַ רוהיגע האַלטונג פון געצוואונגענע רעקרוטען האָט מיך שטאַרק פערוואונדערט. איך האָב עס צוגעשריעבען צו דעם מאַחמעדאַנישען פאַ־טאַליזם. מרדכי בן הלל הכהן, דער העברעאישער שריפט־

שטעלער, ווען איך האב אויפמערקזאם געמאכט אויף דעם פאקט, האט געשמייכעלט:

— דאס איז ווייל דער עולם האט קיין „קידוש" ניט געמאכט...

דער קורס וואס דער קאסירער אין דער „באנק אטא־מאן" האט מיר געוואלט בערעכענען, האט זיך מיר אויס־געוויזען צו זיין זעהר הויך, האב איך בעשלאסען אז איך וועל ווארטען אויף א בעסערען קורס, און אזוי ווי די אנג־לא־פאלעסטינא באנק איז בלויז א טריט פון דער אטאמא־נישער באנק, האב איך זיך אריינגעכאפט אהין זאגען גראזאווסקי׳ן „שלום" פאר איין גאנג.

די באנק איז געווען געפאקט מיט מענשען, און קוים מיט מיה האב איך זיך דורכגעשטופט א וועג צו גראזאוו־סקי׳ס קאבינעט. ער איז געווען ארומגערינגעלט פון אלע זייטען מיט סוחרים, טוריסטען און גלאט אזוי דעפאזי־טארס ווען ער האט איבערגע׳חזר׳ט צום צעהנטען מאל, אז די אנגלא־פאלעסטינא באנק ווי אלע אנדערע בענק אין פאלעסטינא, האט ערקלערט מאראטאריום, און אז פון היינט אן און ווייטער וועט די באנק ניט אויסצאהלען אפילו דעם גרעסטען דעפאזיטאר מעהר ווי הונדערט פראנק א וואך.

די ערקלערונג האט אנגעמאכט א מהומה, איבער־הויפט צווישען די, וואס האבען געמוזט באלד אבפאהרען. געווען אזעלכע וואס האבען ערשט מיט א טאג אדער צוויי צוריק אריינגעלעגט גרויסע סומען. זיי האט די נאכריכט

געטראָפען ווי אַ דונער אין מיטען העלען טאָג. אומעטום האָבען זיך געזעהען צוטראָגענע, פערצווייפעלטע געזיכ־טער, און דער טומעל אין דער באַנק איז געשטיגען פון מי־נוט צו מינוט.

אַלע פענסטערלעך זיינען געווען בעלאַגערט און די אָנגעשטעלטע האָבען זיך ארויסגעשלאָגען פון די כחות און זיינען הייזעריג געוואָרען, ענטפערענדיג אָבער אַמאָל און ווידער אַמאָל דיזעלביגע פראַגעס.

ס׳האָט אויך ניט געפעהלט דער קאָמישער אונטער־שלאָג, אזוי ווי געוועהנליך אין אַזעלכע פאַלען.

אַן עלטערער איד מיט אַ פיינער באָרד, צולעגט אין צוויי לאַנגע שפּיצען אויף דער ברוסט, קומט אונטער צו גראַזאַווסקי׳ן און פערלאַנגט זיין געלד.

שמייכעלט גראַזאַווסקי אַזוי פריינדליך ווי ער קען און זאָגט:

— ס׳איז מאָראַטאָריום...

— מאָ—ראַ—טאָ—ריע? — פרעגט דער איד לאַנג־זאַם איבער און גלעט די שעהנע באָרד.

— אודאי!

— נו, מילא, טאָ זייט־זשע מיר געזונד.

אין אַ ווײַלע ארום, דערזעלבינער איד איז ווידער דאָ, דאָס מאָל שוין שטאַרק ירגזון׳דיג.

— זאָגט מיר, איך בעט אייך, וואָס איז דאָס אַזוינס פאַר אַן אינטערעס אייער „מאָראַטאָריע״?...

איך בענוץ זיך מיט א מאָמענט ווען דער געדראַנג ארום גראזאַווסקי'ן ווערט אביסעל שיטערער, איהם צו דריקען די האַנד;

איך זעה, אַז ער איז אויסגעמאַטערט און אין גאַנצען צעבראָכען. די אויגען זיינען איהם פייכט...

— איהר זעהט — זאָגט ער צו מיר — אָט אַזוי שטעה איך פון אין דער פריה אָן... נאָך ניט געהאַט א פרייע מי־נוט. זיי ווילען קיינער ניט גלויבען. און דאָך — די בע־טריעבטע אויגען פלעמלען אויף מיט שטאָלץ — זיינען מיר די איינציגע וואָס צאָהלען אפילו א קליינע סומע. די איבעריגע בענק, א חוץ די „באַנק אָטאָמאַן", האָבען אין גאַנצען אויפגעהערט צו צאָהלען...

דערצעהל איך איהם, אַז איך האָב אַן אַנווייזונג אויף דער „באַנק אָטאָמאַן".

— וואו איז די אַנווייזונג?

— איך האָב זי ביי זיך. זיי ווילען ארונטערציהען צו־פיעל, האָב איך ניט גענומען.

— נעהמט פיעל זיי גיבען... שפּעטער וועט איהר דאָס אויך ניט קריגען — שושקעט ער מיר שטיל צו.

איך האָב זיך אומגעקעהרט אין דער „באַנק אָטאָמאַן" און האָב דעם קאַסיר ווידער דערלאַנגט מיין אַנווייזונג.

ער האָט איבערגעדרעהט די אַנווייזונג מעהרערע מאָל אַזוי ווי ער וואָלט זי כלומרשט וועלען נאָכאַמאָל בעקוקען, אָבער איך האָב גלייך געזעהן, אַז דאָס איז בלויז צו פער־דעקען זיין ישוב־הדעת.

— איהר האָט דאָך די אָנווייזונג מיט אַ פּערטעל שטונדע צוריק געזעהען און געווען גרייט זי אויסצובייטען — און איך דערמאָן איהם דעם קורס, וואָס ער האָט בע־רעכענט.

ער שמייכעלט אין פערלעגענהייט און ערקלערט מיר, אַז ער מוז אָנפרעגען ביי דעם דירעקטאָר.

ווערט ער פערשוואונדען אויף אַ ווײַלע און קומט צו־ריק מיט דעם ענטפער, אַז דער קורס איז איצט מיט זעקס פראנק ווענינגער. אויב איך בין צופריעדען איז רעכט, ווען ניט מעג איך זיך ריכטען, אַז דער קורס וועט נאָך מעהר פאַלען...

קומענדיג אין תל־אביב האָב איך זיך געטראָפען מיט אַ יונגען פועלי־ציוניסט פון קאנאדא, אַ יונגען געזונדען בחור אין ארבייט־שטיוועל, מיט אַ פנים אָפּגעבאַקען פון דער זון. דאָס לעצטע מאָל וואָס איך האָב איהם געזעהן איז געווען מיט אַ יאָהר פיער צוריק, אין מאָנטרעאָל. דערווי־סען איז געווען אַ שרעקליכער פראָסט און דער שנעע איז געשטאַנען ווי אַ מויער פון ביידע זייטען גאַס. צוליעב דער בלאָקאַדע פון פראָסט, בין איך ניט ארויס פון מיין האָטעל. פלעגט ער מעהרערע מאָל אַ טאָג זיך ארויפכאַפּען צו מיר פרעגען, אויב איך האָב ניט עפּעס צו בעזאָרגען.

ער דערצעהלט מיר, אַז ער איז דאָ שוין אַ פּאָאר יאָהר און איז שטארק צופריעדען מיט ארץ ישראל. זיין פנים שטראַהלט פון גליק און זאָגט קלאָר עדות, אַז איהם בענקט זיך לחלוטין ניט נאָך דעם סיר הבשר פון אמערי־

קאַ, וואו איהם איז גאַנץ גוט געגאַנגען. איצטער ארבייט ער צוזאַמען מיט אַ „קבוצה" (קאָאָפּעראַטיווע גרופּע) אין דער קאָלאָניע פּתח תקוה.

— אפשר וועט איהר זיך טאַקע דורכפאָהרען אין אונזער מקום און זיין דער גאַסט פון אונזער „קבוצה"? אַלע וואוילע בחורים. מיר וואוינען אין אַ ביאַרע, און אַ דירה האָבען מיר, איז דער האָטעל וואו איהר זייט איינגעשטאַנען אין מאַנטרעאַל, אַ הונד קעגען דעם. גיבען מיר זי אייך אָפּ איינגאַנצען, און די „קבוצה" וועט שלאָפען אויף'ן גג (דאַך).

איך האָב זיך אָנגעכאַפּט. מיר האָט זיך שוין פון לאַנג צוריק שטאַרק געגלוסט אָנקוקען די גרעסטע אידישע קאָלאָניע פון ארץ ישראל, וועלכע איך האָב זיך אויסגעמאָלט — איך ווייס אייגענטליך אַליין ניט ווי אַזוי עס איז צו מיר געקומען אַזאַ בעגריף — אַלס די גהעטאָ פון דעם נייעם ישוב. אָבער איך האָב ניט געהאַט דעם טוריסט'ס מאָטיוו זיך צו איילען, האָב איך מיין נסיעה קיין פּתח תקוה, אַזוי ווי פיעל אַנדערע נסיעות דורך יהודה און גליל, אָפּגעלעגט פון טאָג צו טאָג ביז עס וועט זיך מאַכען אַ פּאַסיגע געלעגענהייט. די איצטיגע געלעגענהייט איז געוועזען ווי געוואונשען.

האָב איך אָפּגערעדט מיט דעם קאַנאַדאַ'ער בחור, ער זאָל תיכף געהן און בעשטעלען פאַר אונז פּלעצער אויף'ן דיליזשאַנס, און מיר זאָלען זיך צוזאַמענטרעפען ארום דריי אַ זייגער נאָכמיטאָג אין דעם „חאַן".

ארום צוויי א זייגער זיינען מיר צוזאמען מיט נאך א צעהנדליג פאסאזשירען געווען אויף דעם דיליזשאנס, וואס פאהרט פון תל־אביב קיין יפו.

ווען מיר זיינען געווען האלב־וועגס צווישען תל־אביב און דער שטאדט, איז אונז אנטקעגען געקומען א צווייטער דיליזשאנס אין פולען גאלאפ. דער בעל־עגלה האט אונ־דערבארעמלעך געבייטשט די פערד און ער אזוי ווי די פא־סאזשירען, אלע בלייכע און צושראקענע, האבען צוגעשריי־ען צו אונז מיר זאלען פערדרעהען צוריק און זיך אומקעה־רען וואס שנעלער קיין תל־אביב, אויב דאס לעבען איז אונז ליעב:

אויף אונזער פראגע: וואס איז דער מעהר? הא־בען זיי בלויז צוגעווארפען די ווערטער:

— א בעפאל... מע שלאגט... מע שיסט...

און ניט זאגענדיג וואו און ווער מע שלאגט, איז דער דיליזשאנס האסטיג אוועקגעפלויגען.

אונזער בעל־עגלה האט גיך גענומען אויסדרעהען די פערד און איינינע צושראקענע פאסאזשירען זיינען ארונ־טערגעשפרונגען פון וואגען און האבען זיך געלאזט לויפען קיין תל־אביב צו־פוס.

פון ווייטען האבען מיר געזעהן הינטער אונז לויפענ־דיג פון יפו אין אונזער ריכטונג, א מחנה פוסגעהער און צווישען זיי דראזשקעס אנגעפילט מיט פאסאזשירען.

אויף תל־אביב איז דערוויי? אנגעפאלען דער שרעק פון א פאגראם. מע האט גענומען צומאכען די טהירען און

די לאַדענס און די יונגע לייט זיינען געלאָפען כאַפּען זייע־רע רעוואָלווערען...

די מהומה און די טויט־שרעק האָבען געדויערט אַרום אַ האַלבע שעה, וואָס האָט זיך אויסגעדראַכט ווי אַן אייביג־קייט. ביז עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז די פּאַניקע איז אַרויסגעקומען צוליעב דער פאָלגענדער פּאַסירונג:

איינער פון די אַראַבישע רעזערוויסטען האָט זיך צע־ווילדעוועט און האָט געשריען „טויט צו די אונגלויביגע״. אַן אָפיציער האָט איהם בעפוילען צו זיין שטיל, האָט דער צעיושעטער אַראַבער אַרויסגעצויגען זיין מעסער און האָט זיך אַ וואַרף געטהאָן אויף׳ן אָפיציער. האָט דער אָפיציער אויסגעשאָסען אויף איהם פון זיין רעוואָלווער און האָט איהם געטויט אויף׳ן אָרט. דער שאָס האָט אַנגעוואָרפען אַ פּחד אויף דעם טויזענד־קעפּיגען המון, וואָס האָט אָנגע־פילט דעם פּלאַץ אַרום דער סאַראיע. איז געוואָרען אַ גע־לאַף און אַ בהלה, און די אידישע קרעמער האָבען פון שרעק פערמאַכט די געשעפטען, ניט־אַכטענדיג דערויף וואָס פיעל פון די אָנגעזעהענע אַראַבישע בעלי־בתים האָבען זיי גע־בעטען זיי זאָלען עס ניט טהאָן, כדי ניט צו מאַכען די פּאַ־ניקע נאָך גרעסער...

אויף מאָרגען איז אין יפו ערקלערט געוואָרען קריעג־צושטאַנד.

אין פּתח תקוה זיינען מיר שוין ניט געפאָהרען, צו דער גרויסער ענטטוישונג פון אונזער מאָנטרעאָלער פּועל־

ציון. די ערקלערונג פון דעם מאַראַטאָריום און דער אינצי־דענט פון דעם געשאָסענעם רעזערוויסט, און מעהר פון אַלץ די ערקלערונג פון קריעגס־צושטאַנד, האָבען געשאַ־פען אַן אַטמאָספערע פון אומרוהיגקייט און אַנגסט. האָ־בען מיר בעשלאָסען אויפצוגעבען אונזער לכתחלה'דיגען פּלאַן און בלייבען מיט אונזער טעכטערל בלויז נאָך אַ פּאָאר טעג אין תל־אביב און דאַן אָבפאָהרען צוריק קיין רחובות.

מיר האָבען צוגעזאָגט דעם קאַנאַדאַ'ער בחור אויף אַן אַנדער צייט. די אַנדער צייט איז צו מיין גרויסען עגמת נפש קיינמאָל מעהר ניט געקומען.

אַרום צוויי אַ זייגער אין מיטען נאַכט האָבען מיר זיך אויפגעכאַפּט פון אַ שיסערייַ נאָהנט פון אונזער האָטעל... מיר זיינען אויפגעשפּרונגען ניט־טויט־ניט־לעבעדיג פון אונזערע געלעגערס, האַסטיג אַרויפגעכאַפּט אויף זיך אַ טייל פון די מלבושים און אַרויס אויף דער גאַס...

די שיסערייַ איז געקומען אַלץ נעהנטער און איז בע־גלייט געוועז פון אויסגעשרייען פון אַ סך מענשען... דער־ביי האָט זיך געהערט אַן אומעטיגע מוזיק פון פּלייטען.

נעבען דער גימנאַזיע האָבען מיר געפונען אַ געזעמעל האַלב־אַנגעטהאָנענע מענער און פרויען, וואָס האָבען זיך צוגעהערט מיט געשפּאַנטער אַנגסט צו דער שיסערייַ און דער מוזיק, וואָס האָט זיך פון מינוט צו מינוט דערנעהנ־טערט. די ווילדע אויסגעשרייען זיינען געוואָרען דייטלי־כער...

דער לבנה־אפשיין האט נאך פארגרעסערט די בלאס־קייט פון די צושראקענע געזיכטער...

האט עמיצער ארויסגערעדט א ווארט, האט מען אויף איהם א הוק געגעבען און געהייסען שווייגען...

דאס האט דער רעדיף מארשירט קיין חיפה...

ביי איטליכען פון'ם געזעמעל איז געוועז אויף'ן מח די זעלביגע פראגע:

— ווי אז זיי רייסען זיך אריין אין תל־אביב, וואס איז דאך ביי די אראבער ווי א דארן׳אין די אויגען?...

דעם פאלגענדען טאג זיינען מיר אפגעפאהרען קיין רחובות. דער געשפרעך א גאנצען וועג האט זיך געדרעהט ארום פאגראמען.

אנטקעגען מיר זיצט דער קאלאניסט וו... א הויכער איד, א גבר, מיט א פייערדיגער בארד. ער שרעקט זיך מעהר פאר אלעמען.

ער דערקענט אויף מיין פנים א רמז פון שפאט און פערשטעהט, אז איך מעסט מיט די אויגען זיינע אייזערנע ארעמס. שאקעלט ער מיט׳ן קאפ:

— איהר קלעהרט אז איך בין א פחדן?... טא לאמיר אייך דערצעהלען וואס א פאגראם בעטייט... איך האב דורכגעלעבט דעם קישענעווער. דאס האט מיך אין ארץ ישראל געטריבען.

ער דערצעהלט... און אז ער קומט צו זיין שווער ווע־מען ער האט געפונען אן אפגעגאסענעם מיט בלוט, און איין אויג ארונטערהענגענדיג אויף דער באק, בלייבט דעם

שטאַרקען אידען עפּעס שטעהען אין דער קעהל און די פּייערדיגע וואַנצעס מאַכען משונה'דיגע גרימאַסען...

דערווייל קומען מיר צו די געזעמדען נעבען ראשון לציון. הויכע, לאַנגע הויפּענס פון גאָלדענעם זאַמד, פּערגלעט פון'ם לעצטען ווינטעל, און איבער דעם זאַמד אַ טיעף־בלויער הימעל... קיין גראָז און קיין שפּראָצונג, נאָר זאַמד און הימעל,ביידע ליכטיג אַזוי ווי צוויי קלאָרע ניט־געבראָכענע גרונד־טענער פון עפּעס אַ גרויסער איינפאַכער מוזיק...

XLIX.

שרעקען

אַ שטיין צו שטיין, אַ ציגעל אויף אַ ציגעל,
ווי וואונדער־שעהן געשטיגען איז די מויער,
ווי פעלזען־שטאַרק דער גלויבען פון די בויער! —
האָט מיט אַמאָל אַן אומגליקפולער פליגעל
געפלאַטערט שוואַרץ אויף אונזער קלאָרען הימעל,
און שלאַף איז אונזער האַנד אַראָפּגעפאַלען,
און אויסגעטריקענט אַלע גלויבען־קוואַלען,
און טיעף אין האַרצען האָט אַ וויסט געווימעל
פון בייזע שלאַנגען שאַרף געגומען נאָגען:
אין קראַך פון פעלקער און אין פאַל פון קרוינען,
ווער וועט דעם נעסט פון אונזער חלום שוינען?
און נאָך דער נאַכט — פאַר אונז ווי וועט עס טאָגען?...

די שווערע פאָלגען פון דער מלחמה אין אייראָפּא לאַזען זיך פיהלען אין דער קאָלאָניע אַלץ מעהר און מעהר, און די לאַנגע ווערט וואָס אַ טאָג אַלץ געדריקטער און ערנסטער. אַ גאַנץ יאָהר האָט מען געהאָפט אויף די מאַנדלען, פאַר וועלכע מצרים איז תמיד געוועזען אַ נאָהנטער און בעקוועמער מאַרק. אַלע יאָהר אַרום דער צייט פלעגען קומען די עגיפּטישע קונים און פלעגען די סחורה אויסכאַפּען פון די הענד. צוליעב דעם פינאַנציעלען קריזיס, וואָס

איז איינגעטרעטען אין מצרים מיט דעם אויסברוך פון קריעג, קען מען זיך אויף קיין קונים פון דארט ניט ריכטען.

אזוי ווי אומיסנע צו רייצען זיך מיט די קאלאניסטען, האבען די מאנדלען זיך איינגעגעבען היי־יאהר מעהר ווי אלע מאל. ליעגען זיי איצט אין די גרויסע זעק און ווערען וואס א טאג טריקענער און ליכטיגער און צוגלייך אפגע־צעהרטער אין געוויכט... און די געזיכטער פון די קאלאניס־טען ווערען וואס א טאג געקנייטשטער און פינסטערער.

עס איז געווארען א שרעקליכער דוחק אין געלט, און וואו צו בארגען איז ניטא. פון דער אנגלא־פאלעסטינא באנק וואס איז תמיד געווען די אויסהעלפעריו אין א עת־צרה, קען מען ניט קריגען געבארגט א פרוטה. די קליינע סומע וואס די באנק האט פון אנהויב אויסגעצאהלט יעדע וואך אויף דעפאזיטס, האט זי איצטער אויך אויפגעהערט צו צאהלען אין גאלד. אלע צאהלונגען מאכט זי איצט אין טשעקס. די טשעקס זיינען אויסגעמאכט אויף רונדע סו־מען: צעהן פראנק, צוואנציג פראנק א. א. וו. און אז עס קומט עפעס צו קויפען און מע דארף קריגען רעשט, ווייל דער פערקויפער ניט „לעגען די לעבעדיגע אויף די טויטע" — נעהמען פאפיער און געבען צוריק מינץ. פאל־לען די טשעקס וואס א טאג אלץ נידעריגער אין קורס.

אין רחובות אזוי ווי אין ירושלים, יפו און אלע אנ־דערע אידישע קאלאניעס צירקולירען איצט אלערליי פא־פיערענע קליין־געלט ארויסגעלאזט פון דעם „ועד המושבה", פון דער „אגודת נטעים" אדער גאר פון יחידים. צווישען

דער אידישער בעפעלקערונג זיינען זיי קוראנט און זעלטען ווען אז עמיצער זאלען האבען די חוצפה זיי ניט צו נעה־מען. א צרה איז נאר מיט די אראבער. זיי ווילען פון די ניי־געבאקענע „בומאזשקעס" ניט וויסען, און פערלאנגען מע זאל זיי בעצאהלען פאר די פראדוקטען וואס זיי ברענ־גען אין דער קאלאניע, מיט קלינגענדיגע מטבעות.

זיינען די ווייבער פון דער קאלאניע צוזאמענגעקומען און האבען געזאגט, אויב שוין יא אוועקגעבען די אראבער דעם לעצטען „מעטעליק", זאל מען כאטש זעהן אז זיי זא־לען די פראדוקטען ניט פערטייערען, אזוי ווי זיי טהוען די לעצטע צייט.

איז בעשלאסען געווארען אז קיין אראבער טאר ניט להבא ארומגעהן פון הויף צו הויף פערקויפען זיינע פרא־דוקטען. אלע מוזען קומען אויפ'ן מארק וואו די שומרים וועלען אויפפאסען אז די מקחים זאלען ניט זיין העכער ווי א בעשטימטע טאקסע.

דער באיקאט האט זיך געענדיגט מיט א מיאוס'ען דורכפאל. די אראבער זיך דערוויסענדיג פון דער נייער גזרה, האבען אין גאנצען אויפגעהערט צו קומען אין דער קאלאניע. מע האט קוים מיט צרות גע'פועל'ט זיי זאלען זיך לאזען איבערבעטען אויף די אלטע פרייזען...

ערשט איצט ווייזט זיך ארויס ווי וויט די קאלאניע, וואס פערזארגט גלאסגא און אדעם מיט אראנזשען, איז אליין אפהענגיג פון די ארומיגע אראבישע דערפער אין די נויטוועגדיגסטע לעבענסמיטלען ווי ירקות, אייער, א. א. וו.

צו אונז פלעגט קומען אלע פאאר טעג דער בלינדער איבראהים מיט זיין קליינער אייניקעל, פערקויפען אייער. מיר זיינען געווען ביי איהם אנגעלעגטע קונדען און גרויסע בטוחים. אפט פלעגט אוועקגעהן א וואך אדער צוויי איידער ער פלעגט קומען זיין חוב איינמאהנען:

איצטער אז ער האט טאפענדיג אויסגעצעהלט די אייער און מעג זאגט איהם „מא פיש איל־יאם מאסארי״ (ניטא היינט קיין געלט), שארט ער זיי תיכף צונויף אין זיין קויש אריין און נעהמט די אייניקעל און שפרייזט אוועק אהן א „זייט געזונד״.

מוז מען די ביסעל מזומן וואס מע קריגט אריין, האלטען אנגעגרייט פאר די אראבער.

די פערבינדונג מיט דער דערויסען־וועלט איז אין גאנצען אפגעריסען. בלויז די פאסט קומט נאך אריין. און דאס אויך נאר זעלטען. דאס ביסעל נייעס פון דער מלחמה וואס דערגרייכט צו אונז, האבען מיר צו פערדאנקען דער טעגליכער „החרות״ וואס ווערט מיט א טאג פריהער געדרוקט אין ירושלים, און וואס מע זאגט אויף איהר אז איהרע „טעלעגראמעס״ דרוקט זי איבער פון „הצפירה״. די רעדאקציע אליין האט זיך נאך ניט ארויפגעארבייט אויף א מדרגה, צו קענען אויסשרייבען די ווארשאווער צייטונג, הענגט זי אפ אויף דעם חסד פון א בעקאנטען וואס איז אן אבאנענט.

אזוי שנעל ווי דער „החרות״ קומט אן, צורייסט מען

איהם פון די הענד, און ביי דעם איצטיגען הונגער נאָך נייעס, קלעקט עס בלויז אויף איין צאָהן.

קיין סחורה פון אויסלאַנד קומט ניט אָן.

ווייסע מעהל, צוקער, פּעטראָלעאום, און אַ הונדערט אַנדערע לעבענסבעדערפעניסען הויבען אָן אויסצופּעהלען און דער פּרייז האַלט אין איין שפּרינגען אַרויפצו.

יעדער איינער זוכט זיך צו פערזאָרגען מיט פּראָוויאַנט. מע קויפט איין פיעל מע קען און מע בעהאַלט עס אויף שפּעטער. איינער זוכט דעם אַנדערען צו פערכאַפּען.

די מורא פאַר אַ הונגער שרעקט אַלעמען...

אזוי שנעל ווי די נאַכט פאַלט צו, ווערט די קאָלאָניע פערטרונקען אין שטאָק־פינסטערניש. זעלטען ווער עס קען זיך פערגינען דעם טייערען לוקסוס פון ברענען אַ לאָמפּ.

שטעהט מען אין רעדלעך אין דער פינסטער און מע שמועסט אָבער וועגען מלחמה און ווידער וועגען מלחמה...

די אמת'ע נויטהליידענדע זיינען די וואָס לעבען פון האַנד צום מויל. פּועלים געהען אַרום אָהן אַרבייט אין דער קאָלאָניע, ניט קוקענדיג דערויף וואָס אין די פּרדסים פאָדערט זיך איצט דוקא אַ סך אַרבייט. ניטאָ קיין געלט צו בעצאָהלען, דינגט מען ניט קיין פּועלים.

אויף די געזיכטער פון איינינע יונגע לייט זעהען זיך אָן די סמנים פון הונגער...

צו אונזער שכן קומט אַ מיידעל פון אַ יאָהר אכצעהן, אַן אינטעליגענטע מיידעל, קענטיג, פון בעל־הבית'ישען שטאַנד, און בעט מען זאָל איהר געבען עפּעס צו טהאָן.

איהר קימערט ניט וואס פאר אן ארבייט. איהר פנים איז געל און זי האלט ביים חלש'ן. שטעלט זיך ארויס, אז די מיידעל האט שוין מעהרערע טעג ניט געגעסען...

א סך קאלאניסטען וואס זיינען אטאמאנישע אונטערטהאנען זיינען גערופען געווארען צום מיליטערדיענסט, צווישען זיי אויך דער זאאלאג אהרני. די גערופענע איז געשטעלט געווארען די ברירה, ענטוועדער צו געהן דיענען אדער זיך אויסלייזען מיט פופציג טערקישע נאפאלעאנס.

ניט צווישען דער אידישער בעפעלקערונג און ניט אפילו צווישען די קריסטליכע אראבער איז פאראן א חשק זיך אנצושליסען אן דער ארמעע פון דעם סולטאן, וואו דער סאלדאט מוז לעבען אונטער אזעלכע שלעכטע און עקעלהאפטע בעדינגונגען, אז אפילו דער האלבטהירישער שמוציגער מוסלימישער פעלאך זוכט זיך פון זיי ארויסצומאכען. דער לעצטערער וועט זיך אפט אליין א מום מאכען אבי זיך ארויסצודרעהען פון טערקישער זעלנעריי.

איבעריגענס האט מען געקענט זעהן בחוש, אז די רעגירונג אליין איז ניט אזוי אויסען דאס דיענען ווי די פופציג נאפאלעאן אויסלייז־געלט. אזוי ווי תמיד איז איצט אויך אין דער אטאמאנישער אימפעריע אין פולער קראפט, דער אלטער גוטער „קאד נאפאלעאן".

פיעל פון די וואס האבען זיך געמעלדעט און ערקלערט גרייט צו געהן דיענען, האט מען כלומרשט צוגענומען און

אפגעשיקט קיין גזה, פון דארט אבער האט מען זיי צוריק־נעשיקט אהיים...

פופציג נאפאלעאנס איז א שלל מיט געלט אין פא־לעסטינא אפילו אין די בעסטע צייטען. איצט איז עס א ריעזיגע סומע. דערצו נאך פערלאנגט די רעגיערונג די סומע ניט אנדערש ווי אין גאלד: דער טערמין איז א קור־צער, אקערט מען מיט'ן נאז די ערד און פריינד און בע־קאנטע שארען דאס לעצטע צוזאמען, און מע שאפט דאס אויסלייז־געלט.

די תימנים זיינען איצט די נגידים: איינער א קא־לאניסט האט געבארגט פון זיין תימנ'ישער דיענסטמיידעל פערציג נאפאלעאן:

אחוץ סאלדאטען פאדערט די רעגיערונג פון די קא־לאניעס אלע ווייטע תבואה, שאף, א. א. וו. האט ניט די קאלאניע די פערלאנגטע תבואה אדער שאף, מוז זי בע־צאהלען זייער ווערטה אין גאלד. מוז מען ווידער זוכען פון אונטער דער ערד נאפאלעאנס און צושטעלען אין דעם בעשטימטען טאג.

אויסער געלט פאדערט די רעגיערונג וועגען און פערד פאר „סוחרא" (צוואנג־ארבייט). אין מיטען נאכט ווערט א טרעוואגע און טערקישע חאיאלען קומען און עפענען אויף די שטאלען און פיהרען אוועק די בעסטע פערד קיין יפו... געהען אוועק טעג און טעג און ווען מע הייסט ווי־דער קומען אפנעהמען די פערד, געפינט מען זיי אויסגע־

מוטשעטע און אויסגעהונגערטע און מע קען זיי צו קיין ארבייט ניט געברויכען. און אזוי שנעל ווי מע האט זיי אפגעפיטערט און אפגעבאוועט, קומען פון דאס ניי די חאיאלען און נעהמען זיי ווידער צו.

דורך דעם מאנגעל פון פערד און וועגען איז די וואנ־דאזש־ארבייט פערקריפעלט געווארען. „רב" יוסף האט מורא זיך ארויסצוריהרען מיט זיין דיליזשאנס פון רחובות, מע זאל איהם דעם געשפאן ניט אפנעהמען, און אז ער ריזיקירט שוין יא א נסיעה, טהוט ער עס אויף סקעלעטען וואס האבען בלויז געגוג הויט די ריפען צוזאמענצוהאלטען. און נאך אלעמען האלט ער די גאנצע וועג אין איין ציטערען...

אסך אראבישע רעקרוטען זיינען צוגענומען געווארען. איינינע דערפער זיינען אין גאנצען אויסגעלעדיגט געווא־רען פון יונגע לייט און געבליבען זיינען בלויז אלטע לייט און ווייבער.

אויף דעם סמך פון דער גרויסער צאהל רעקרוטען וואס זיי האבען צוגעשטעלט אדער צוליעב פאליטישע ווינדטען וואס האבען פון ערגעץ וואו אנגעהויבען בלאזען, האבען זיך די אראבער אנגעהויבען פיהלען תקיף.

העצבלעטער זיינען פערשפרייט געווארען צווישען די אראבער אין די דערפער. די האלטונג פון די אראבער צו אידען ווערט אלץ פרעכער און בייזער און עס הויבען זיך אן הערען אזעלכע אויסדרוקען ווי „באלד וועט קומען די צייט זיך מיט די יאהוד אפצורעכענען".

די אַלטע מאַדאַם אייזענבערג, וואָס האָט צוזאַמען מיט איהר מאַן דורכגעמאַכט די סאַמע ערשטע פּיאָנער־טעג אין ראשון לציון און פלעגט אין די גוטע אַלטע יאָהרען זיך שטעלען שלאָגען איינע אַליין מיט אַן אַראַבער — דער־צעהלט, אַז אַן אַראַבער האָט איהר געזאָגט:

— וואַרט, וואַרט! עס וועט קומען „קורבאַן באַי־ראַם", וועלען מיר אייך אַלעמען ווי די שעפּסען אויס־שעכטען.

איבריגענס האָבען די דערבייאיגע אַראַבער וואָס קו־מען אין דער קאָלאָניע, מיט דער נאַטירליכער קנאה פון הונגעריגער פאָלקייט, צו פליים און מזל־ברכה, שוין לאַנג צוריק געמאַכט אַ חלוקה פון רחובות... איטליכער האָט שוין אָנגעצייכענט ביי זיך אין געדאַנקען דאָס הויז פון דעם „חאוואַדזשאַה" וואָס ער וועט פאַר זיך צונעהמען...

עס הענגט אין דער לופט אַן אַנגסט... מע שרעקט זיך פאַר אַלצדינג. אַ טאַבור סאָלדאַטען איז פאַרבייגעגאַנ־גען די קאָלאָניע, האָט די קאָלאָניע דורכגעלעבט שטונדען פון ציטערניש...

אַ סברה אַז די רעגיערונג וויל אין דער קאָלאָניע אַריינזעצען טערקישע חאַיאַלען, שטאָט די אידישע שומרים.

אונזער שכן, דער הינקעדיגער שמיער, איז געקומען בעטען ביי אונז אַ הלואה.

א פיסטאָלעט האָט ער אַ גוטען, וויל ער איינקויפען א זאַפּאַס פון פּאַטראָנעס און זיין גרייט...

דערמאָן איך זיך אַז מיט אַ פּאָר וואָכען צוריק האָב איך אין מיין צימער פּלוצים געהערט אַ שיסעריי. אַז איך בין אַרויסגעלאָפען אין הויף האָב איך געזעהן ווי דער־דאָזיגער שכן מיינער שיסט אַ קאַץ. זי האָט זיך איינגע־נאָדיעט אין זיין קאָמוד און עסט איהם די קליינע היהנ־דלעך אויף, האָט ער זי פּ ע ר א ו ר ט י י ל ט צום טויט דורך שיסען. די פּעראורטיילונג איז אָבער געווען פיעל גרינגער ווי די אויספיהרונג פון דער טויט־שטראָף. ווארום אַז איך בין אַרויס מיט אַ פּאָר שעה שפּעטער אַ צווייטען מאָל אויפ׳ן הויף האָב איך איהם געטראָפען נאָך אַלץ שיסענדיג דיזעלביגע קאַטץ. ניט געווען קיין צו גרוי־סער רגיל אין הלכות שיסען...

פערגעהט אָבער די לוסט צו לאַכען ווען איך געפין אויס אַז זיין צובראָכענעם פּוס האָט ער צו פערדאַנקען אַ פּאָגראָם אין רוסלאַנד...

מיינע בעקאַנטע און שכנים ראַטהען מיר איך זאָל אָפּפאָהרען.

— מילא מיר מוזען דאָ זיין, אָבער איהר, ווארום זאָלט איהר זיך פּלאָגען אומזיסט ?...

פיהל איך זייער עצה אַזוי ווי אַ ביטערען פאָרוואורף, הייסט עס, אַז איך בין נאָך אַלץ קיין תושב ניט אין ארץ ישראל...

דער אַלטער פּיאָנער ח., איינער פון די אַמאָליגע ביל"ו'צעס, איצט אַ גראָער קאָלאָניסט, איז געקומען אור־מיסנע צוליעב מיר פון גדרה. אַ בשותפות'דיגער פריינד אונזערער פון אַמעריקא האָט איהם געשריבען ער זאָל למען השם מיך זעהן און פרעגען אויב איך דאַרף ניט קיין געלט. איז ער עס געקומען אויספיהרען די שליחות.

— און פון וואַנען האָט איהר געלט איצט?

— כ'וועל פאַר אייך באָרגען — זאָגט דער גוטער אַלטער און די ארץ־ישראל'דיגע זון שיינט אַרוים פון זיינע יונגע שווארצע אויגען.

בעדאַנק איך איהם פאַר די גוטע כונה, און זאָג איהם, אַז מע וועט זיך שוין בעגעהן, ווי עס איז, ביז אונז וועט אַנקומען.

פערדריסט איהם פאַרוואָס איך זאָג איהם אָפּ.

מיר טרינקען טהעע און דער אַלטער, פריש און לע־בעדיג ווי אין זיינע יונגע ביל"ו יאָהרען, דערצעהלט מיר פון אַמאָל און פון איצט. זיין פּנים געהט שנעל איבער פון מרה־שחורה אין פרעהליכקייט... דער שטאַרקער גלויבען ראַנגעלט זיך מיט פערבאָרגענע יסורים. און אַז מיר זעגענען זיך, לאָזט ער אַראָפּ די שטימע, אַזוי ווי ער וואָלט זיך שעהמען דאָס אַרויסצוריידען:

— מיר האָבען געוואָלט אַ היים פאַר אונזערע קינדער בויען און האָבען צומאָל אַ היים פאַר זיך אַליין נאָך ניט געמאַכט...

L.

אַ דעלעגאַציע

טערקיי האָט שוין איהרע רווחים פון קריעג.

קודם כל האָט אַן איראָדע פון סטאמבול אָפּגעשאַפט די פרעמדע פּאָסטען. ניטאָ מעהר קיין רוסישע, קיין פראַנצויזישע און קיין עסטרייכישע פּאָסט. פאַראַן בלויז ווי ביי אַלע אומות העולם די פּאָסט פון לאַנד — די אָטאָמאַנישע. בדיעבד געפעלט עס מיר צוליעב די שעה־נע טערקישע מאַרקעס. מיר געפעלט אויך דער שעהנער געזעץ, אַז שיקען אַ בריעף אין „ירושלים" אָדער „מעקקאַ" קאָסט בלויז אַ העלפט געלט. אַפילו אַזאַ טרוקענע פּראַק־טישע זאַך ווי די פּאָסט פערלירט ניט דעם יראת הכבוד פאַר די הייליגע שטעדט.

די מאַרקעס ווערען געמאַכט, אַזוי ווי דאָס רוב אָריענטאַלישע זאַכען, אין לאָנדאָן. און די ערשטע צייט האָט אויסגעפעהלט. די אָבשאַפונג פון די פרעמדע פּאָס־טען איז געקומען אַזוי שנעל און דער פערלאַנג נאָך די טערקישע מאַרקעס איז געוואָרען פּלוצים אַזוי גרויס, אַז עס איז ניט געווען צייט אָנצוגרייטען גענוג.

מיר פערזענליך קאָסט דער נייער פאַראַנדעק אַ

שעהנע מטבע. ומעשה שהיה כך היה. עמיצער פון ניו־יארק האט געפּרובט אונז צושיקען ג א ל ד דורך רעגיסטרירטע בריעף. האט ער געקויפט צוואנציג־פראנק שטיקער און האט זיי געשיקט אין בעזונדערע בריעף, צו נאפּאלעאן אין א בריעף. געקריגען האבען מיר בלויז פינף. די איבעריגע זיינען — ווי עס הייסט אין מלחמה־בעריכטען — „צווישען די פעהלענדע".

נאך אלעמען זיינען מיר אפשר חושד בכשרים. אויף דעם לאנגען קרומען וועג, וואס א בריעף האט איצט געהאט דורכצוואנדערען איידער ער איז אנגעקומען אין פּאלעסטינא, זיינען געווען א סך ווינקעלעך, וואו א געלט־זענדונג האט געקענט נעלם ווערען.

ביי דער פּאסט האט זיך די רעגיערונג ניט אבגע־שטעלט. איצט, ווען אלע אייראפּעאישע לענדער האבען זיך גע'חנ'דעלט צו דעם „העכסטען טויער", איז געווען די שעת הכושר אפּצוטרייסלען פון זיך די שאנד פון דורות — די קאפּיטולאציאן.

די אטאמאנישע ממשלה האט זיך ערקלערט פאר מינדיג און פאר די בעל־הבית'טע אין איהר אייגענעם לאנד. קיין קאנסול זאל מעהר ניט בילדען א רעגיערונג אין א רעגיערונג. דער פרעמדער זאל פון היינט אן זיך אנטרויען אויף טערקישער גערעכטיגקייט.

איז די נאכריכט אויפגענומען געווארען מיט גרויס שמחה פון די אראבער אין יפו. איז מען געגאנגען דורך די גאסען און מע האט געזונגען דאס ליעדעל:

על חאמאיעה תאחת עס־סורמאיעה.
(די קאפּיטולאציאָן איז אונטער'ן פּאנטאָפעל).

מיר לעבען אויף דעם ראנד פון אַ קראַטער, וואָס מען קען זיך אַלע טאָג ריכטען, אַז אָט־אָט וועט ער אנהויבען שפּייען מיט פייער און צערשטערונג. אָבער גיך פאסט זיך דאָס לעבען צו אַפּילו אויף דעם ראנד פון אַ קראַטער. ווי שווער עס איז געווען דער עקאָנאָמישער מצב אין דער קאָלאָניע, און ווי אונזיכער און פול מיט שרעק — די פּאָליטישע לאַגע, האָט מען זיך דאָך ביס־לעכווייז גענומען צו זיי צוגעוועהנען.

מיט כאַראַקטעריסטישער ענערגיע האָט זיך דער „ועד המושבה" גענומען פערגרינגערען ווי ווייט מעגליך דעם געלט־מאַנגעל און די נויט צווישען די איינוואוינער, און זעהן אַז די ארבייט אין די אָראַנדזש־גערטנער זאָל ניט מוזען אָפּגעשטעלט ווערען.

האָט מען געעפענט אַ קהל'שען מאַגאַזין פון שפּייז און אַנדערע נויטווענדיגע אַרטיקלען. יעדער תושב האָט געקריגען אַ געוויסען קרעדיט און די פּועלים, וואָס האָ־בען געקריגען בעצאָהלט מיט צעטעלעך, האָבען געקענט די צעטעלעך אומבייטען אויף סחורה.

ביינאכט הערען זיך ווידער לוסטיגע געזאַנגען. די הויפּט־זינגערס זיינען אַ גרופּע יונגעלייט, סטודענטען און קינסטלער, וואָס זיינען געקומען אויף אַ טור דורך ארץ ישראל און זיינען צוליעב דער מלחמה געבליבען אָהן הוצאות הדרך אויף צוריקצופאָהרען:

האט זיי דער „ועד“ איבערגעגעבען דעם גן הילדים צום וואוינען, און די יונגע בחורים האבען איינגעאָר־דענט אַ קאָמוניסטישע בעלי־בתישקייט. די ווייבלעך און בעזונדערס די מיידלעך פון דער קאָלאָניע האבען צוזאַ־מענגעבראַכט די נויטיגע כלים און געלערענט די קאָמו־נאַרען הלכות ווירטהשאַפט, איבערהויפּט קאָכען אַלערליי מאכלים.

אין דער גרופּע איז פאַראַן אַ דיכטער, אַ שאַרזשיסט, אַן אימפּרעסיאָניסטישער מאָלער, אַ רעפּאָרטער פון אַ אי־דישער צייטונג און אַ סטודענט פון פילאָלאָגיע.

די אַרבייטס־פּערטיילונג ביי זיי איז אויסגעצייכנעט. דער אימפּרעסיאָניסט איז ממונה אויף וואַשען די פּאָדלאָגע, דעם פּאָעט׳ס „מיסיע“ איז שיילען בולבעס, דער צייכענער פון קאָמישע בילדער און דער אידישער רע־פּאָרטער בעזאָרגען די שמוציגע וועש; דער יונגער לינג־וויסט געהט יעדען טאָג מיט אַ קאָרב איינקויפען; די וואָס זיינען ניט בעשעפטיגט אויפ׳ן קאָמיסאַריאַט, גייהען איין קנעפּלעך אָדער טהוען עהנליכע נויטיגע אַרבייטען.

די קאָמונע האט איהר אַרבייט געטהאַן אַזוי גע־שיקט, אַז איהר איז נאָך געבליבען צייט גענוג אַרויס־צוגעבען אַן אילוסטרירטע צייטונג פאַר „קונסט, ליטע־ראַטור און הומאָר“, אין צוויי שפּראַכען, העברעאיש און אידיש.

אין אָבענד פלעגען די יונגע „בעל־הבית׳טעס“ זיך אַוועקלאָזען שפּאַצירען מיט די טעכטער פון רחובות אי־בער דער קאָלאָניע און זייערע געזאַנגען און לידער

פלעגן פערטרייבן דעם אומעט און דער עולם, בעזונ־
דערס די יונגווארג, פלעגט פערגעסען אן אלע צרות.

דערווייל האט זיך דער מארד־פראצעס צווישען די רחובות׳ער אידען און די אראבער פון דעם דארף „זאר־נוקא" געענדיגט.ביידע צדדים זיינען פרייגעשפראכען. דער יונגער וו... וואס איז א רונד יאהר געזעסען אין תפיסה, איז צוריקגעקומען אין דער קאלאניע צו דער גרויסער פרייד פון אלעמען און בעזונדערס פון זיין פאטער, האלב־קאלאניסט האלב־קצב.

די יעניגע קאלאניסטען, וואס האבען זיך טאג־טעג־ליך געשראקען, אז אט־אט וועלען זיי ארעסטירט ווערען, האבען צום ערשטען מאל נאך א לאנגער צייט זיך ווידער געקענט בעוועגען פראנק און פריי.

האט מען זיך דערמאנט אן דעם גרויסען דאנק, וואס מען איז שולדיג דעם אלטען שעיך אבו־חאליב.

אבו־חאליב וואוינט ווייט פון רחובות, אזש אין חברון. אבער זיין נאמען גרייכט אין אלע עקען פון יהודה. אומעטום קען מען אבו־חאליב דעם רודף שלום. עס איז א טראדיציע אין זיין משפחה. פון פאטער צו זוהן געהט עס איבער. ברעכט אויס א קריעג צווישען איין דארף און א צווייטען אדער צווישען צוויי שכנישע שבטים, קומט דער אלטער אבו־חאליב און רעדט צוערשט צו איין צד, דערנאך צו דעם אנדערען. ער גלעט די לאנגע וויסע בארד, און רעדען רעדט ער לאנגזאם, מיושב׳דיג. ער דערצעהלט וואס דער נעבי, אללאה׳ס לייטזעליגקייט

און פרידען אויף איהם, זאגט אין דעם „געהויבענעם בוך”. ער מוסר'ט און טענה'ט און זיינע רייד פאלען ווי א באלזאם אויף די הערצער און ווי א קיהלונג אויף די צו־פלאמטע געמיטהער. הערט מען זיך צו צו דעם אלטען אבו־חאליב ווי צו דעם נעבי אליין און וואס ער זאגט איז קודש.

רייך איז אבו־חאליב און אללאה האט איהם בעשאנ־קען מיט פעלדער און גערטנער און מיט סטאדעס שאף און א סך קעמלען, און פאר זיין שלום־מאכען פערלאנגט ער פון קיינעם קיין בעלויהנונג ניט.

האט אבו־חאליב א יונגען זוהן, געהט ער שוין בעצייטענס אין די דרכים פון זיין פאטער און זוכט שלום צו מאכען וואו ער קען.

אז עס האט פאסירט דער צוזאמענשטויס צווישען די אידישע שומרים מיט די אראבער פון זארנוקא און די קאלאניע איז געווען אין הוילע שרעקען פאר די גואלי הדם, האט מען געשיקט שלוחים צו דעם שעיך אבו־חאליב איהם בעטען ער זאל זיך אריינלעגען אין א שלום און אויסמיידען אומזיסטע בלוט־פערגיסונג. האט דער שעיך ערפילט די בקשה און ער איז פון חברון געקומען צו־פאהרען און האט אזוי לאנג זיך גע'שתדל'ט און געמיהט ביז די זארנוקער האבען איינגעזעהן, אז עס לויהנט זיך בעסער פאר זיי צו לעבען מיט זייערע שכנים אין שלום. האט מען א שעפס געקוילעט און מען האט אויף א לעדי־גען פלאץ אין מיטען פון דער קאלאניע א סעודה געמאכט

אוןביידע צדדים האבען געגעסען צוזאמען און זיך גע־שווארען פריינדשאפט.

איז אבער נאך געבליבען אויפ'ן קאפ דער פערשאל־טענער פראצעס, פון וועלכען אי די רחובות'ער אי די זארנוק'ער האבען געזוכט מיט אלע כחות זיך ארויסצו־דרעהען.

איצט, אז דער פראצעס האט גענומען א סוף, האט דער ועד בעשלאסען דעם אלטען שעיך ארויסצוואוייזען זייער דאנקבארקייט און איהם איבערגעגעבען א מתנה מיט א פאסיגער רעדע דערצו.

פאר דעם דאזיגען צוועק האט דער ועד אויסגע־קליבען צוויי שלוחים — „חאוואדזשא מוסא" און דעם אלטען יאדושליווער ג.... איינעם פון די ענערגישסטע עסקנים אין דער קאלאניע, ניט קוקענדיג דערויף וואס ער איז א חולה מסוכן.

אין דעם פערלויף פון דעם פראצעס פלעגט ג... אלע פאר וואכען פאהרען קיין ירושלים זעהן ו ו ע מ ע ן און טהאן ו ו א ס מע בעדארף. מיטפאהרען מיט איהם פלעגט על פי רוב ש...., א לאנגער דארער איד מיט רויטע האר, אויך א געפעהרליכער קראנקער.

אין דער קאלאניע דערצעהלט מען ווי די דאזיגע מסוכנ'ע כלל־טהוער פלעגען איינער דעם צווייטען אויפ־פאסען אין דעם האטעל אין ירושלים, וואו זיי פלעגען איינשטעהן.

ביינאכט אז ג... האט זיך פאנאנדערגעהוסט אויפ'ן

גרויסען אופן און האָט געפּאַכט מיט דער נשמה, פּלעגט ש... אויפשפּרינגען ווי אַ העלד פון זיין געלעגער און ווי אַ געטרייע ווארטס־פרוי אָפּכאַפּן זיין שותף און איהם ברענגען צו זיך... אָבער אַזוי שנעל ווי עס איז ג...׳ן אָפּ־געגאַנגען דאָס שטיקענים און ער האָט גענומען אָפּציהען דעם אָטהעם, פּלעגט ש... געבען אַ פאַל אויפ׳ן בעט און טהאָן אַ געשריי:

— רב ג... איך בין פערביי...

האָט ג... איהם גענומען מינטערען.

אזוי ווי די געזינדערע מיטגליעדער פון דעם ועד זיינען געווען צווישען די אָנגעקלאַגטע, איז קיין אַנדער ברירה ניט געווען ווי צו שיקען די דאָזיגע גוסס׳ע רעפּרעזענטאַנטען.

ג... איז אַ איד אין די עלטערע יאהרען, פון רבני־שען אויסזעהן, מיט אַ ברייטער געלער באָרד, וועלכע ער האַלט אין גלעטען און ציהען פאַר די שפּיצען. ער איז אַ גרויסער למדן און האָט אַ חריפ׳ישען קאָפּ אויף זיך.

חאוואדזשאַ מוסאַה דערצעהלט מיר, אַז עס איז אַמאָל געקומען פון דער רעגיערונג אַ בעפעהל, די קאָלאָ־ניע זאָל צושטעלען אַ סטאַטיסטישע ליסט פון די תושבים. האָט מען צונויפגערופען אַן אסיפה וועגען דעם ענין און ג... האָט זיך אויפגעשטעלט און האָט מיט אַ גמרא נגון געפרעגט:

— ווי זאָל מען זיך נוהג זיין? זאָל מען פערשריי־בען מ ע ה ר ווי די ריכטיגע צאָהל, אָדער ווינציגער?

די ריכטיגע צאהל האט זיך בשום אופן ניט געקענט לעגען דעם חריף אויפ'ן שכל...

זיין מח רוהט ניט א מינוט און ער איז שטענדיג פול מיט פלענער. ניט לאנג צוריק האט ער זיך ארומגע־טראגען מיט דעם גראנדיאזען פלאן צו בויען אין רחובות א גימנאזיע, וואס זאל אריבערשטייגען די הרצליה פון תל־אביב. ער האט שוין געהאט אלע חשבונות פארטיג אויסגערעכענט. די גרויסע געלטען וואס די גרינדונג פון אזא אנשטאלט דארף קאסטען און בכלל די פראגע צו וואס דארף מען נאך א גימנאזיע — האבען איהם ניט אין מינדסטען אפהענדיג געמאכט.

וואס איהם האט ארויפגעבראכט אויף דעם געדאנק, איז געווען דאס שטיקעל לאנד וואס די מושבה האט ניט ווייט פון דעם קהל'שען מרחץ. ער האט ניט געקענט זעהן ווי דער פלאץ פוסטעוועט אהן א שום נוץ פאר דער קאלאניע. איז ער געפאלען אויף דער קלוגער המצאה אויפצושטעלען אויפ'ן פלאץ א גימנאזיע.

א חוץ איבערגעבען די מתנה דעם שעיך אין חברון האבען די משולחים געהאט א צווייטע מיסיאן: איינ־קויפען אין ירושלים צוקער און אנדערע שפייז־ארטיקלען פאר דער קהל'שער קראם, וואס מען האט צוליעב דער מלחמה געעפענט.

מיר האט זיך שטארק געוואלט זיין אין חברון, די

שטאָדט וואָס איז פערבונדען מיט די עלטסטע און זיס־
סטע קינדער־עראינערונגען פון דעם אידישען פאָלק און
די פריהסטע און טייערסטע עראינערונגען פון מיין איי־
גענער קינדהייט, ווען דער הינקענדיגער ישראל דער
מלמד האָט מיט מיר געלערענט די מעשה פון אברהם׳ן
און פון שרה׳ן און פון דער מערת המכפלה...

האָב איך זיך בענוצט מיט דער גוטער געלעגענהייט
און בין מיטגעפאָהרען מיט די משולחים פון דעם ועד.

ביז דער סטאַנציע ראַמלע האָבען אונז בעגלייט
נאָך צוויי רחובות׳ער. ס׳איז מיטגעפאָהרען דער מזכיר
פון ועד, אַ איד מיט אַ שוואַרצען אַרומגעשאָרענעם
בערדעל, אין ברילען, וואָס זיפצט פאַר וואָס מע קען ניט
צוליעב דער אייראָפּעאישער מלחמה קריגען קויפען אַ
ערינגג אָפּצוכאַפּען דאָס הארץ. אויסער וואָס ער איז
דער מזכיר, האָט ער אין מיינע אויגען נאָך אַן אַנדער
אויסצייכענונג: ער איז דער פאָטער פון דער שעהנ־
סטער מיידעל אין דער קאָלאָניע. איך זעה זי יעדער
מאָל וואָס איך געה אָבנעהמען די פּאָסט. ווען ניט איהרע
בורשטין־ברוינע האָר וואָלט איך זי פערגליכען צו שולמית.

דער צווייטער איז געווען דער איין־אויג׳ינגער ראש
השומרים פון רחובות, אַ הויכער איד, מיט רויטע האָר און
אַ הויכען פּעץ. אַז ער רעדט, נעהמט ער צוזאַמען דעם
גראָבען מיט די צוויי ערשטע פינגער און שטעקט זיי
אויס ווי אַן אמת׳ער אַראַבער. דערביי שמוצערט ער מיט
די ליפּען און ווייזט בכלל אַרויס אַ סך פון יענע סימנים

פון אראביזאציע, אויף וועלכע חאוואדזשא מוסאה האט מיר אפט מיט א זיפץ אנגעוויזען.

דער וועג צו ראמלע איז דורך טיעפען זאמד (צוליעב דעם הייסט די שטאדט „ראמלע" — זאמד, אויף אראַביש), און די מאגערע פערד ארבייטען זיך ארוים פון די כחות ביז זיי פיהרען אונז אריין אין דעם גרויסען אליוועןוואלד, וואס איז נעבען ראמלע.

די בוימער זיינען אלע זקנים. פיעל פון די שטאמען זיינען כמעט אין גאנצען דורכגעפוילט פון אלטקייט, אבער די צווייגען הערען ניט אויף צו זיין פרוכטבאר. אוילבערט־בוימער זיינען מאריך ימים און די ראמלער זיינען אהן ספק הונדערטער יאהרען אלט.

די היגע תושבים דערצעהלען, אז די בוימער שטאַמען אזש פון חורבן בית שני...

LI.

פון הר־הזיתים

נאכמיטאג זיינען מיר אבגעפאהרען פון ראמלע קיין ירושלים און קענען אבענד זיינען מיר אהין אנגעקומען און זיינען גלייך פערפאהרען אין „האטעל קאמעניץ".

מיר זיינען געווען כמעט די איינציגע געסט. עס איז געווען לאנג נאכ'ן סעזאן פון די טוריסטען און די מלחמה האט פערטריבען די פרעמדע בעזוכער פון ירושלים.

דער גרויסער פאדערצימער און דער עס־צימער. דארט וואו עס ווערט יאהר־יעהרליך „אינסצענירט" פאר צעהן פראנק פער קאפ א „פאטריארכאלישער" סדר, זיינען געווען פוסט און דונקעל. דאס בילד פון משה מאנטעפיארע האט זיך מרה־שחורה'דיג איבערגעקוקט מיט דער אלטער קיניגין וויקטאריא, וואס האט זיך געזעגנט אויף דער אנטקעגענדיגער וואנד. א פארטרעט פון דעם שפאנישען מלך — איין גאט ווייס ווי ער קומט אהער — האט בייז געגלאצט אויף הערצל'ס בילד...

דער מעטר־ד'האטעל, א הויכער ספרד'ישער יונגער־

מאַן מיט דיקע שוואַרצע וואָנסעס און מיט שוואַרצע חוצפּה'דיגע אויגען, איז געזעסען אין אַ ווינקעל מיט פּערלעגטע הענד און געבענקט נאָך די טוריסטען...

אַז מיר זיינען אַריין, האָט אונז אַ דיקע מויד מיט בּאַרוויסע פּיס אין פּאַנטאָפעל אַנגעוויזען אונזערע צימערען. קיין צו גרויסע התלהבות איז אין דעם קבלת פּנים ניט געווען. אידען פון אַ קאָלאָניע... משטיינס געזאָגט, אויף וואָס מע קען זיך פון אַזעלכע ריכטען...

נאָכ'ן עסען בין איך און „חאַוואַדזשאַ מוסאַה" אַוועק צו דר. מ...

עס האָט זיך פּערשפּונען דער געוועהנליכער וכוח וועגען אידיש, וואָס האָט מיר שוין אַזוי דערעסען. אַז איך האָב בּדעה אויפצושטעכען אויף מיין לאַץ אַ גרויסע קאַרט: רעדט ניט וועגען אידיש, אויב איהר שוינט מיין לעבען און מיין געזונד...

איך האָב זיך מחיה געווען, ווען דאָס געשפּרעך איז אַריבּער אויף דעם מעדיצינישען ווערטערבוך וואָס מ... פּלאַנט צו שרייבען.

אַזוי ווי די העברעאישע אוניווערזיטעט איז איצט מעהר אַ מעגליכקייט — איך האָב שוין אַפילו געזעהן דאָס שטיק לאַנד וואָס מע האָט פאַר דעם צוועק געקויפט — ווערט אַ מעדיצינישע טערמינאָלאָגיע זיין אומבעדינגט נויטיג. אָבער איך גלויב קוים, אַז דאָס ריכטיגע בוך זאָל קומען פון ארץ ישראל. איך האָב דערווייל ווע-ניג אמונה אין ארץ-ישראל'דיגער געלעהרזאַמקייט און

גרינדליכקייט. דארט ווערט צופיעל פאליטיק געטריבען... און געלעהרזאמקייט מיט קהל'ן זיך געהט על פי רוב נ י ט האנד אין האנד...

צוזאמען מיט דר. מ... זיינען מיר געגאנגען אויף א מיטינג פון דעם „בית דוד לחם ותה", וואו מע טיילט טאג־טעגליך אוים ברויט מיט טהעע צו טויזענדער אָרע־מע לייט, וואָס זיינען צוליעב דער מלחמה געבליבען אָהן א שום שטיץ.

די רעדנערס האבען כמעט אלע פראטעסטירט קעגען די מעטהאָדען וואָס דער פערטרעטער פון דעם דייטשען הילפס־פעראיין געברויכט כדי צוריקצוגעווינען זיין פערלאָרענעם איינפלוס אויף דעם עולם אין ירושלים. אזוי ווי א גרויסער טייל פון דעם בודזשעט פון דעם „בית לחם ותה" קומט פון דעם אמעריקאנישען הילפס־פאָנד און דער דאָזיגער פערטרעטער איז דער מחלק פון דעם פאָנד, האט ער די אָרעמע מענשען ממילא אין זיין מאכט.

די טהוער וואָס ארבייטען טאג־טעגליך מיט דער גרעסטער אויפאָפּפערונג, זאָגען זיך אָפּ אַנצופיהרען וויי־טער זייער ארבייט אונטער זיין אויבערהערשאַפט. זיי קענען איהם קיינמאָל ניט פערגעסען זיין פעררעטהערישע ראָלע, ווען גאנץ ירושלים און גאנץ פאלעסטינא האבען כאיש אחד געקעמפפט פאר זייער טייערסטעם און הייליג־סטעם — פאר דער העברעאישער שפראך.

זיי, די טהוער, האָבען גענומען אויף זיך די שווע־רע ארבייט פון זאמלען געלט און שפּייזען פאַר די הונגעריגע פון ירושלים, אין דעם גייסט פון זעלבסט־הילף. זיי זיינען געווען שטאָלץ מיט דעם געדאַנק, אז די מיטלען צו העלפען די נויטבעדערפטיגע פון ירושלים, קומען פון ירושלים גופא. אָט דאָס בעוואוסטזיין האָט געשטאַרקט זייערע הענד און געמוטהיגט זייערע הערצער. איצט וועט דער אַמעריקאַנישער פאָנד דעמראָזיגען גייסט פון זעלבסט־הילף און אונאָבהענגיגקייט טויטען...

שטאָלצע ווערטער. די נייע ירושלים...

עס איז נאָהענט צו האַלבע נאַכט, ווען מיר קעהרען זיך אום צום האָטעל.

די גאַסען זיינען שטיל און בעגאָסען מיט לבנה־ליכט. אונזער קול הילכט אָפּ מיט אַ מאָדנעם ווידערקלאַנג אין דער שטילקייט... פון די זייטיגע געסלעך, פון די גע־העפטען, פון די בעשימערטע דעכער, פון דער לופט, פון אומעטום דאַכט זיך קוקען אויף אונז מחנות און מחנות און הערען זיך' צו צו אונזער געשפּרעך... הערט מען אויף אַ ווייַלע ריידען, דריקט די שטילקייט מורא'דיג. דאָס גרויסע אומגעזעהענע געזעמעל וואַרט...

פון הונדערט יאָהר און פון טויזענד און פון גאָט ווייס וויפיעל טויזענדער יאָהרען צוריק, מחנות און מחנות...

אויף מאָרגען אין דער פריה פאָהר איך און חאַוואַ־דזשאַ מוסאַה כאַפען אַ קוק אויפ'ן הר הזיתים.

מיר קעהרען אונזער בליק צו די מואב־בערג, וואס זעהען זיך פון דער ווייטען. איבער זיי פויזעט לאנגזאם א שווערער ווייסער נעבעל...

אויף איינעם פון דידאזיגע בערג, אויף דעם הר נבו, איז דער גרויסער פיהרער געשטאנען און האט געקוקט אויף דעם שעהנעם לאנד און האט געטראכט פון דעם פאלק וואס ער האט ליעב געהאט מעהר פון זיין אייגענעם לעבען און וואס ער האט געשפייזט און גענעהרט מיט דעם בלוט פון זיין הארצען...

געשטאנען איז ער און האט געקוקט מיט פיין און מיט ליעבשאפט פון דער ווייטען. ווארום דער גרויסער גאט יהוה האט געזאגט צו איהם:

„אט דאס איז דאס לאנד וואס איך האב צוגעשוואוירען צו אברהם'ן און צו יצחק'ן און צו יעקב'ן...

„איך האב עס דיך געלאזט זעהן מיט דיינע אויגען, אבער קומען אהין וועסטו ניט"...

האט דער נביא דעם קאפ געבויגען פאר גאט'ס בעפעהל און ער איז געשטאנען אויף דעם שפיץ פון בארג נבו און זיינע אויגען האבען זיך געצויגען אהין־אהין צו דער ירושה פון זיין פאלק, און דער נעבעל אויף זיינע אויגען איז געוועזען געדיכטער ווי דער נעבעל וואס איז איצט געקראכען איבער די בלויע בערג פון מואב...

פון דער ווייטען אין דער נידער, גלאנצט אין מארגענליכט דער ים־המלח, אזוי ווי פריש־צושמאלצענער בליי...

און אָט איז אַ קליין שמאָל בענדעל פון דעם טייך ירדן. דער קליינער טייך ירדן וואָס זיין נאָמען איז אַ הייליגקייט ביי אַלע פעלקער אין אַלע לענדער און זיינע וואַסערען ווערען געפיהרט אין די ווייטסטע ווינק־לען פון דער וועלט צו זיין אַן איינוויייהונג און אַ בענ־שונג אין דער וויעג, און אַ טרייסטונג און אַ הייליגונג אויף דער גוסס בעט...

די פיס פערלאָזען די ערד. איך בין אין חומש, אַזוי ווי אין אַ שמעקענדיגען פעלד פון הויכע גראָזען... איך וואַנדער דורך די פסוקים, ריהר זיי אָן מיט די הענד אַזוי ווי מע ריהרט אָן אין שמעקענדיגען פעלד די גרינע שטענג־לעך, און די ממשות׳דיגע וועלט איז אַזוי וויים, ווייט...

צוריק געהען מיר אַראָפּ צו פוס. מיר קלעטערען דורך דעם אידישען בית עולם. עס דאַכט זיך, אַז די קברים און די מצבות וואָס ליגען אויף זיי, וועלען קיין ענד ניט נעהמען... אָבער איבער די קברים און איבער די מצבות טאַנצען אום בינטלעך שטראַהלען און דער טויט וואַרעמט זיך אויף דער זון...

מיר געהען פערביי דעם רוסישען קלויסטער. די גילדערנע שפּיצען אַרום דער קופּאָלאַ זעהען אויס ווי גרויסע בענגולדטע אַרגעל־רעהרען, גרייט צום בלאָזען הי־מעל אַ הימן אויסצושפּיעלען...

טיעף אונטען אין טהאָל איז דער „עמק יהושפט״, דאָרט וועט זיין דער גרויסער יום הדין...

אלע קברים אין אַלע עקען פון דער וועלט וועלען זיך עפענען און עס וועלען איילען די טויטע פון אַלע לענדער און אַלע צייטען זיך קומען שטעלען פאַר געריכט אין דעמדאָזיגען טהאַל.

אקעגען איבער'ן טהאַל איז דער הר הבית און די „קופּאַלאַ פון דעם פעלז" אָדער ווי מע רופט זי על פי טעות „אָמאַר מאָשיי".

דאָרט געפינט זיך דער פעלז וואוהין דער וואונדער־פערד „על־בוראַק" האָט געבראַכט דעם נביא פון אַללאַה, אין דער לעילעט־על־מיאַראַדזש (די נאַכט פון ארויפגעהן אין הימעל) — אַזש פון דער ווייטער מעקקאַ. און אַז מוחאַמעד האָט זיך אויפגעהויבען אויף „על־בוראַק" צום הימעל, האָט איהם דער פעלז געוואָלט נאָכפליהען, נאָר „דזשיבריל" האָט איהם צוריקגעהאַלטען, ווייזט מען עד היום דעם צייכען פון דעם מלאך'ס הענד אויפ'ן שטיין.

אין דעם יאָם־על־קיאָמאַ אַז דער שופר וועט בלאָזען, וועט דער שוואַרצער קאַאבאַ שטיין פון מעקקאַ קומען עולה רגל זיין צו דעם פעלז אויפ'ן הר הבית... און גאָט וועט זיך זעצען אויף דעם פעלז און וועט משפּט'ן די טויטע פון אַלע לענדער און אַלע צייטען. וואָס וועלען שטעהען פערזאַמעלט אונטען אין טהאַל...

די העל־גרויע ירושלים, די עיר הקודש, ליעגט און טרוימט אין זוניגע מנוחה איהרע גרויסע אונשטערבליכע

חלומות, חלומות פון אלטע, פערגאנגענע צייטען און חלומות פון גרויסע טעג וואס וועלען קומען...

טהורעמס פון קירכען און שפיצען פון מינארעטס ציהען זיך צום בלאהען לויטערען הימעל... נייע בנינים חבר'ען זיך מיט אלטע... א הארמאנישער געזאנג פון אלע דורות, פון אלע אומות און פון אלע געטער...

LII.

פאָהרענדיג

צו דער דעלעגאציע וואָס דארף פאָהרען איבערגעבען דעם שעיך אבו־חאליב די מתנה פון די רחובות'ער, איז צו־געקומען נאָך אָ מיטגליעד. דאָס איז דער אדוואָקאט אדון מאַני, אַ נידעריגליכער פעט־לייביגער אָריענטאַלישער איד אין אַ רויטען פעז, וואָס זיין אויסזעהן דערמאָנט שטאַרק אָן דעם סולטאַן אַבדול־חאַמיד.

מאַני'ס משפחה שטאַמט פון בבל; מיט אַ יאָהר זי־בעציג צוריק איז מאַני'ס פאָטער געקומען פון בבל קיין ארץ ישראל און האָט זיך בעזעצט אין חברון. ער איז גע־ווען אַ גרויסער חשוב ביי די אַראַבער אזוי ווי ביי די אידען; עד היום קומען פרומע אַראַבער מתפלל זיין אויף זיין קבר.

מאַני'ס ברודער איז דער חכם באַשי פון חברון. ער, דער אדוואָקאט, וואוינט אין ירושלים. מיט אונז רעדט ער העברעאיש, אָבער זיין נאַטירליכער לשון איז אַראַביש. ער איז אַ מלא וגדוש מיט אַראַבישע מעשה'לעך און אַראַ־בישע ווערטלעך.

אין דעם מאָרד־פּראָצעס איז ער געווען דער אַדוואָקאַט

פון די רחובות׳ער. צוליעב זיין שעהנעם אראבישען מענה לשון איז געבליבען אז מע זאל איהם מיטנעהמען קיין חברון. דאס אראביש פון „חאוואדזשא מוסאה״ און ג... איז ניט געווען גענוג פאר דער מליצה׳דיגער רעדע וואס מע האט געזאלט האלטען פאר אבו־חאליב. און אהן די גע־העריגע מליצה וואלט די מתנה קיין שום טעם ניט געהאט.

נאכמיטאג האבען מיר זיך ארייגעזעצט אין א וואַ־גען און זיינען אפגעפאהרען פון ירושלים קיין חברון אדער, ווי די אראבער רופען עס : „על־כאליל ער־ראחמאן״ (דער פריינד פון גאט — אברהם), געווערנליך פערקירצט אויף „על־כאליל״.

דער וועג שלענגעלט זיך בארג ארויף און בארג אראפ; לאנגע קאראוואנען פון קעמלען ציהען זיך אויף דעם וועג פערביי אונז. דאס זיינען ארמעע־טראנספארטען וואס קומען ליידיגע צוריק פון חברון. מאני האלט אין איין דער־צעהלען אראבישע מעשה׳לעך און אראבישע מנהגים.

אזוי ווי עס איז די צייט פון „קורבאן באיראם״, דער־צעהלט ער אונז פון דעמדאזיגען יום־טוב.

„קורבאן באיראם״ איז דער טערקישער נאמען און מיינט „דער יום־טוב פון קרבן״. די אראבער רופען עס „על־איד על־קעביר״ — דער גרויסער יום־טוב.

איטליכער מוסלים ווי ארעם ער זאל ניט זיין, מוז אין „קורבאן באיראם״ קוילען א שעפס. אויב ער איז ניט ביכולת פאר זיך אליין צו קוילען א גאנצען שעפס, לעגט ער זיך צונויף מיט אנדערע. גענוי ווי ביים קרבן פסח.

מאַני ווייזט מיט דער האַנד אַן אויף דעם הר הבית און, אויף דער אַנטקעגנענדיגער זייט, אויף דעם הר הזיתים.

די מוסלימיין זאָגען, אַז לעתיד לבא, וועט פון איין באַרג ביז'ן צווייטען אַריבערגעצויגען ווערען אַ בריק, דין ווי אַ האָאר און שאַרף ווי אַ שווערד. אויף דערדאָזיגער בריק וועלען די צדיקים אַריבערפאָהרען בשלום, רייטענדיג אויף דעם שעפּס וואָס זיי האָבען געקוילעט אין „קורבאַן באַיראַם", און די רשעים וועלען אַרונטערפאַלען אונטען אין גיהנום אַריין. דאָס איז דער „סיראַט אול־מוסטאַקים", דער ריכטיגער וועג, וואָס ווערט דערמאָנט אין דער ער־שטער סורע פון דעם קוראַן.

מיר פאָהרען פערביי אַ טויער מיט אַ גריכישער אויפ־שריפט. דורך דעמדאָזיגען טויער פאָהרט מען אַרויף צו דעם קלויסטער „מאַר עליאַס" וואָס איז געבויט געוואָרען פון אַ געוויסען מיטראָפּאָליט מיט'ן נאָמען „עליאַס", אָדער „אליהו".

שפּעטער האָט מען אָן דעם מעטראָפּאָליט פערגעסען און דער פּלאַץ איז פערבונדען געוואָרען מיט אליהו הנביא. האָט מען דערצעהלט, אַז דאָ איז דער פּלאַץ וואו אליהו הנביא איז אויף אַ פייערדיגען רייטוואָגען אַרויפגעפלויגען צום הימעל.

האָבען פרומע נשמות דעם טויער אויפגעשטעלט און אויבען באַרעליעף אויסגעפורמעט די געשטאַלט פון אַ רייטער וואָס גאַלאָפּירט אויף אַ פערד.

די אראבער זיינען ניט געבליבען הינטערשטעליג. האַ־
בען זיי דעם אָרט אָנגעקניפּט אָן „על כאדר", וואָס איז דער
אליהו הנביא פון די מוסלימין.

מע רופט איהם „על־כאדר" — דער גרינער, ווייל אַר־
מעטום וואו ער שטעלט זיך מתפּלל זיין, ווערט דער אָרט
אונטער זיינע פיס גרין בעוואַקסען.

די פעלאַחין פון דער שכונה דערצעהלען, אַז:

אַן אָרעמע פרוי האָט מיט איהר זוהן געוואוינט ניט
וויט פון „על־כאדר'ס" טויער. האָט זי איינמאָל איהר
זוהן אַזוי שטאַרק אָנגעשלאָגען, אַז ער איז פון איהר אוועק
און האָט זיך אַוועקגעזעצט נעבען דעם טויער און האָט זיך
ביטער צואוויינט. מיט אַמאָל בעווייזט זיך צו איהם דער
„על־כאדר" און זאָגט: דעם קיסר'ס טאָכטער העלענע איז
משוגע געוואָרען און קיין רופא קען זי ניט היילען. געה און
דו וועסט זי געזונד מאַכען.

האָט דער כאדר איהם גענומען און אַוועקגעטראָגען
אין דעם פּאַלאַץ פון דעם קיסר, און ווי ער איז אַהין געקו־
מען, האָט ער זיך געבוקט פאַר'ן מלך און האָט געזאָגט:
אדוני מלך, איך בין געקומען געזונד מאַכען דיין טאָכטער:
איז דער קעניג געוואָרען מלא שמחה און זאָגט צו איהם:
אויב דו וועסט זי אויסהיילען, גיב איך זי דיר פאַר אַ ווייב.

איז ער אַוועק צו דער בת מלכה און ווי ער איז נאָר
אריין צו איהר אין קאַמער, אַזוי איז זי תיכף געוואָרען גע־
זונד און פריש.

אַז דער מלך האָט עס דערזעהן. האָט ער זיינע אויגען
ניט געגלויבט פאַר לויטער פרייד. אָבער אַז האָט נאָך אַמאָל

א קוק געטהאָן אויף דעם יונג, האָט ער חרטה געהאַט וואָס ער האָט אזא פּראָסטען מענשען צוגעזאָגט צו געבען די בת־מלכה פאר א ווייב.

רופט ער זיך אָפּ צו איהם אזוי: אויב דו ווילסט חתונה האָבען מיט מיין טאָכטער, מוזטו איהר ברענגען כלה־מתנות, פיער מויל־אייזלען אָנגעלאָדען מיט דימענטען און בריליאַנטען.

איז דער יונג אוועק בעטריעבט און האָט זיך מיאש געווען פון דער בת־מלכה. מיט אַמאָל קומט צו איהם „על־כאדר״ און זאָגט: געה צוריק צום מלך און בעט מע זאָל דיר געבען פיער מויל־אייזלען מיט ליידיגע קערב, און ווען מע וועט דיר געבען וואָס דו פערלאַנגסט, געה אוועק אין דעם „וואדי־עס־סאראר״ און פיל אָן די קערב מיט קליינע שטיינדלעך, און ברענג זיי אין פּאַלאַץ.

האָט דער יונג אזוי געטהאָן, און ווי ער איז געקומען אין פּאַלאַץ און אויסגעשאָטען די קליינע שטיינדלעך, האָט זיך ארויסגעוויזען אַז דאָס זיינען לויטער טייערע שטיינער וואָס זייער ווערטה איז גאָרניט אָפּצושאַצען.

האָט דער מלך געמוזט האַלטען זיין צוזאָג און איהם געבען זיין טאָכטער פאר א ווייב.

מיר פאָהרען ווייטער ביז מיר קומען צו א קבר־שטוב, געבויט אין דעם אראבישען סטיל. מיר שטעלען זיך אָפּ.

— מוטער רחל׳ס קבר...

איך געה אראָפּ פון וואָגען און איך געה אריין אין דער הייהל־מויער.

די ווענד זיינען ארומגעהאנגען מיט זיידענע פּרוכת'ן אויסגעשטיקט מיט גילדערנע אותיות און קוויטען. אין הענגלייכטער ברענען קנויטען איינגעטונקט אין בוימאויל; אין מיטען דער הייהל אַ גרויסער שטיינערנער קבר.

היינט איז רחל'ס יאָהרצייט און די מערה איז פול מיט מתפללים. אַ יונגער בעל־הבית'על שטעהט אָנגעטהאָן אין אַ טלית און דאַוועגט פאַר'ן עמוד מיט געוואַלדיגער התלהבות, די איבעריגע דאַוונען שטיל, האַרציג, און מיט ענטציקטער כונה...

דאָס ליכט פון די בוימאויל קנויטען, מישט זיך צו־נויף מיט די קיהלע שאָטענס און מיט דעם געמורמעל פון די דאַוונערס, אין אַ זיסען ניט־ערדישען אומעט...

אַ פּאָר ווייבער שטעהען אין אַ ווינקעל און די ליפּען זייערע בעוועגען זיך שטיל. איינע פון זיי בויגט זיך איין און הויבט אויף אַ קליינעם לויזען שטיין נעבען קבר. זי שושקעט אריין אין דער עפנונג אַ תפלה, אָדער אפשר האָט זי אהין אַ קוויטעל אריינגעוואָרפען?

דער יונגער בעל תפלה זאָגט די חזרת הש"ץ, דער עולם ענטפערט נאָך יעדער ברכה „אמן", פון דער טיעפער נשמה ארויס.

עס הערט זיך ווי די קנויטען זויגען די בוימאויל און אַ שימער פאַלט אויף די מתפללים און אויף דעם שטיין, און זיי פיהלען זיך מיט דעם שטיין אינטים און היימיש...

ביים איינגאַנג איז אין דער מערה אַ ברונען פאַראַן. אַ איד שעפּט אָן אין אַ קענדעל און פרעגט אויב איך וויל

טרינקען. דאָס וואַסער איז קאַלט, פריש און קוויקענדיג.

מיר געהען אַרויס פון דער פינסטערער מערה אין דער העלער באַרג־לופט, און פאָהרען ווייטער אויף דעם געדרעה־דעלטען טראַקט...

פון מוטער רחל'ס קבר איז געבליבען אויפ'ן געמיטה אַ זיסער נאָכקלאַנג, אַ פרישע קיהלונג און אַ ברכה, אַזוי ווי נאָכ'ן בענשען פון אַ מאַמען...

אויף מוטער רחל'ס קבר.

אָ מוטער הייליגע, דו ביסט דאָך פול
מיט ליעבע און מיט רחמים אָהן אַ גבול
צו דיינע קינדער אַלע מאָל געוועזן —
שטעה־ביי די תפלה מיינע, ווען איך לעהן
מיין הייסען שטערען אָן דעם קאַלטען שטיין
וואָס היט זינט הונדערט דורות דיין געביין...
און ווייס איך ניט צו בעטען ווי מע דאַרף —
שלייף מיינע ליפען און מיין צונג פערשאַרף,
און לעג מיר איינ'ם מויל אַ וואָרט וואָס האָט
די מאַכט, צו גרייכען ביז דעם טהראָן פון גאָט...

אָ מוטער הייליגע, מיין אויג איז בלינד...
איך האָב געזיפט דעם ים, געאַקערט ווינד,
איך האָב געזוכט אויף לינקס, געזוכט אויף רעכטס,
און ווייס ניט מעהר וואָס גוט איז און וואָס
שלעכטס...

בין איך פון ווייט געקומען צו דיין גראַב —
אַ פרעמדער בעטלער מיט געבויגען קאָפּ,
אַ וואַנדערער וואָס ווייס ניט מעהר זיין לאַנד,
אַ יתום וואָס איהם פעהלט אַ מאַמע׳ס האַנד...

אַ מוטער הייליגע, מיין האַרץ איז קראַנק...
אַריינגעלאָזען האָט אַ בייזע שלאַנג
אין מיין געמיט און מיין געבליט אַ סם...
נעהם מיין נשמה ווי אַ טרייע אַם,
און לאָמיך זויגען פון דיין ריינער זעעל,
ווי פון אַ פרישען ברונען, ביז איך וועל
גענעזען ווערען, און וועל זעהן דעם שיין
וואָס שימערט אין דעם שוואַרצען תהום פון פּיין...

אַ מוטער הייליגע, איך וויין און הער
ווי פון דער טיעפקייט קומט צו מיר אַהער
דיין שטילער מיט־געוויין, דיין קול וואָס גלעט
און טרייסט, און העלפט מיר זאָגען מיין געבעט:
„אַ גוטער גאָט, ניט שלים פאַר מיר דיין טהיר,
„ניט לעג אַ שטרויכלונג אויף דעם וועג צו דיר,
„נאָר שטרעק דיין האַנד און העלף מיין
שוואַכען טראָט,
„און שפּרייט אויף מיר דיין פליגעל פון גענאָד...״

אַ מוטער הייליגע, ווען איך געה פון
דיין דונקעלען געוועלב אַרויס אין זון,

זאָל מיר די רגע וואָס איך האָב בעריהרט
דעם צודעק פון דיין קבר און געשפּירט
די טרייסטונג דיינע — תמיד זיין אַ שוץ
אַקעגען בייז, אַ וועגווייזער צו גוטס,
אַ הילף ביי טאָג אין וואָס איך טהו און טראַכט,
אַ שומר מיר צוקאָפּענס ביי דער נאַכט...

LIII.

די שטאָדט פון די אבות

עס ווערט שפעט און מיר האָבען נאָך אַ סך צו פאָהרען.

מאַני קען אויסגעבונדען איטליך שטיקעל ערד בע־זונדער. און איטליך שטיקעל ערד וואָס מיר פאָהרען פערביי, האט איהר בעזונדערע געשיכטע.

אָט זיינען די „ברכות שלמה", די קינסטליכע סאַזשעלקעס וואָס דער קלוגער קעניג האָט געלאָזט בויען, כדי אַזש פון דער וויטען די באַרגיגע ירושלים מיט פריי־שע וואַסער צו בעזאָרגען.

אָט איז „בית צור", וואו די חשמונאים האָבען זיך בעפעסטיגט אַקעגען די „יונים", און געקעמפפט איינער קעגען הונדערט און צעהן קעגען טויזענד, פאַר פאָלק און גלויבען...

אָט איז דער קבר פון דעם מרה־שחורה'דיגען מוסר'ניק — יונה הנביא. ווי וויסט די געגענד זאָל אָרום ניט זיין, דאָך בעסער ווי אין בויך פון אַ פיש...

און אָט איז „ראַמאַט על־כאַליל", אָדער די אלוני ממרא פון חומש.

דאָ איז געשטאַנען אברהם׳ס הויז. טהיר און טויער אָפען פון אַלע זייטען... און זעק מיט זעמעל־מעהל און קעלבער און רינדער און שאָף גרייט פאַר דעם הונגעריגען שטויב־בעדעקטען וואַנדערער.

די נאַכט פאַלט צו. די לבנה האָט אַלצדינג פער־צויגען מיט אַ האַלב־דורכזיכטיגען כשוף׳דיגען דעק־טוך.
מאַני כאַפּט אַ דרעמעל. די איבעריגע שווייגען. די קאַפּיטעס פון די פערד קלאַפּען אָפּ הילכיג אין דער אַרו־מיגער מדבר־שטילקייט.
פוןביידע זייטען וועג פעלדער און באַרג־טעראַסען אָנגעוואָרפען מיט ווייסע לעכערדיגע שטיינער וואָס זע־הען אוים ווי פערשטיינערטע שוואָמען...
די אויגען שליסען זיך דריי־פערטעל צו. נעהמען די שטיינער אָן אַלערליי וויסטע געשטאַלטען. אַט זיינען עס מצבות, אַט הויפענס פון מענשליכע שאַרבענס...

עס איז שוין געווען אַ שטיק אין דער נאַכט, ווען אונזער וואָגען האָט זיך אָפּגעשטעלט נעבען „אשל אברהם" (אברהם׳ס אייכענבוים): דער שעהנער ביבלי־שער נאָמען איז געווען די איינציגע שעהנע זאַך וואָס דערדאָזיגער האָטעל האָט פערמאָגט. אַ קאַלטער שטיי־נערנער בנין, וואָס איז געווען אַזוי אונבעקוועם און אַזוי מרה־שחורה׳דיג ווי נאָר אַן אַ ר אַ ב י ש ע ר האָ־טעל קען זיי, הגם די בעלי־בתים זיינען דוקא אידען — פון שניאור זלמן לאַדיער׳ס אייניקלעך.

די אשכנזי'שע בעפעלקערונג פון חברון בעשטעהט הויפטזעכליך פון חב"ד'ניקעס און צום גרויסען טייל פון דעם לאדיער'ס משפחה.

א יונגער אינגעל מיט לאנגע פאות, א זעהר ריהרעוו־דיגער, מיט כיטרע שווארצע אויגלעך, פאדעט ארום אונז. אראביש רעדט ער בעסער ווי אידיש. זיינע תנועות און בעוועגונגען זיינען „האלב יצחק, האלב ישמעאל", ווי דער לאדיער וואלט געזאגט, אדער האלב־חסידיש, האלב־אראביש, ווי איך זאג.

דער טאטע איז טויט, האלט דעם האטעל די אלמנה מיט איהרע צוויי זיהן, איינער, דער פלינקער אינגעל, וואס בעדיענט אונז, און אן עלטערער — א בחור פון א יאהר זיבעצעהן, וואס געהט ארום פער'מח'ט און קוקט מיט גרוים ביטול אויפ'ן האטעל און אויף די געסט. בעט מען איהם עפעס טהאן, טהוט ער עס פון יוצא וועגען. פינסטערע פרנסה...

דער אלטער לאדיער ליעגט נאך אין בלוט.

מיר עסען אפ א קלאגעדיגע וועטשערע און די דעלעגאטען נעהמען זיך צו דעם עצם ענין וואס האט אונז אהער געבראכט.

א שליח ווערט געשיקט אנזאגען דעם אלטען אבו־חאליב אז מיר זיינען דא און ווילען איהם בעזוכען. קומט א תשובה, אז ער לאזט אונז בעטען צו זיך.

אונזער דעפוטאציע קריגט צו נאך צוויי מיטגליע־

דער — צוויי חברונ'ער בעלי־בתים פון די לאַדיער, הויכע יונגע לייט מיט שלעכטע אויגען, שטאַרק פערברוינטע געזיכטער און שמאָלע שוואַרצע בערד־רעהמלעך. זיי זיי־נען עס געווען די ערשטע צוזאַמענצוברענגען דעם „ועד" פון רחובות מיט דעם אַלטען אבו־חאַליב.

מיר געהען דורך שטילע פערשלאָפענע גאַסען. די אַראַבער לעגען זיך שלאָפען מיט דער זון און שטעהען אויף מיט דעם מאָרגענשטערן.

אין קיין הויז איז ניט צו זעהן אַ ליכט.

מיר קומען צו דעם טויער פון אַ הויף און אַ קורצע אַלעע פון בוימער ברענגט אונז אין אַ גערטעל הינטער אַ ווייס־געקאַלכטען הויז.

דער גאָרטען איז העל־בעלויכטען פון דער לבנה און אויף דער ערד זיינען אויסגעלעגט דעקען און קישעלעך.

דער אַלטער שעיך קומט אונז אַרויס מקבל פנים זיין. ער איז אַ הויכער, אַ גלייכער ווי אַן אַלטער פּאַלמענבוים, מיט אַ ווייסער לאַנגער באָרד, מיט אַ ווייסען טורבאַן אויפ'ן קאָפּ און אַ לויזען געבלומטען קיטעל מיט אַ קאָ־לירטען גאַרטעל.

ער בעגריסט איטליכען פון אונז לאַנגזאַם און מיט גרויס פּאַראַד.

— תאַפּאַדאַל (טהו מיר דעם כבוד).

מיר זעצען זיך אוים אין אַ קרייז. מע דערלאַנגט קאַווע און פּאַפּיראָסען. מע רויכערט שטיל און דער רויך קרייזעלט זיך אין בלאַע רינגלעך אַקעגען דער לבנה־העל־קייט ביז אין די בוימער אַריין.

דערנאָך הויבט זיך אָן די רעכטע צערעמאָניע:

דער לומדישער ג... זאָגט מאַני'ן פאַר אין העברע־איש: אבו־חאַליב איז געגליכען צו אהרן הכהן וואָס איז געווען אַן אוהב שלום און אַ רודף שלום. אויף שלום האָט הקדוש ברוך הוא געבויט די וועלט, און דער שכר וואָס איז אָנגעגרייט פאַר דעם וואָס מאַכט שלום איז גרעסער ווי פאַר דער גרעסטער מצוה.

טהוט זיך מאַני אַ קעהר צו דעם אַלטען אבו־חאַליב און הויבט אָן רעדען לאַנגזאַם, געצאַצקעט, איטליך וואָרט איבערצוצעהלען, און מיר אַלע האָרכען מיט גרויס כונה, און דער יאַדושליוועַר חריף גלעט די רויטע באָרד און דער שעיך גלעט די ווייסע באָרד און ביי איטליכען זאַץ זאָגט ער:

— נאַ'אַם (יאָ).

געענדיגט דעם דרוש נעהמט ג... אַרויס די מתנה און דערלאַנגט דעם אַלטען שעיך:

— ווען די אידען פון רחובות זאָלען האָבען קרח'ס אוצרות, וואָלטען זיי ניט געקענט איהם געהעריג אָפּ־צאָהלען, אָבער בלויז אַ קליינע מתנה צום אָנדענק האָבען זיי איהם געשיקט.

דער אַלטער שעיך קווינקעלט זיך. זיין מילדע, מיושב'דיגע שטים האָט אין זיך אַ וועלט מיט רוה און אידעלער געזעצטקייט: —

— ער איז שטענדיג אַ רודף־שלום. קיין לויהן וויל ער ניט. דאָס איז פון אַללאַה'ס וועגען.

אָבער ג... בעשטעהט, און מאַני דעקלאַמירט נאָך אַ

שטיק אראבישע מליצה, דאס מאל זיין אייגענעם נוסח, און מיר אלע זיצען שטיל און בעטען מיט די אויגען:

— תאפאדאל...

נעהמט דער אלטער אבו־האליב אן, און ער בעט אונז איהם דעם כבוד אנצוטהאן און קומען עסען מיט איהם מארגען. מיר בעדאנקען איהם פאר די גרויסע עהרע און זאגען זיך אפ. מיר מוזען אפפאהרען.

די גאנצע צייט פון דעם געשפרעך זיצט נעבען דעם אלטען אבו־האליב, זיין שווער, אויך א בכבוד'ער זקן, אבער אינגער פון איהם. דאס איז דער טאטע פון אבו־האליב'ס דריטער און אינגסטער ווייב.

מיר הויבען זיך אויף. עס פאנגט זיך ווידער אן א ווינשעוואניע. מע גיט זיך ברכות און קאמפלימענטען איין מאל און צוויי מאל, ביז מיר געהען ארויס פון טויער.

אויף מארגען בין איך אויפגעשטאנען פריה גענוג צו קענען זעהן פון דעם דאך פון „אשל אברהם", די זון אויפגעהן איבער דער שטאדט פון די אבות.

ארום צעהן אזייגער זיינען מיר ארויס בעקוקען די שטאדט, וואס האט א בעפעלקערונג פון צוואנציג טויזענד אראבער, און אן ערך דריי הונדערט פאמיליעס אידען. די אידישע בעפעלקערונג וואקסט און ענטוויקעלט זיך. ניט לאנג צוריק האט די אנגלא־פאלעסטינא באנק געעפענט איין חברון אן אפטיילונג.

מיר געהען פערביי דעם אראבישען בית־עולם, וואס שטעהט אפען, ניט־ארומגעצאהמט אין סאמע מיטען

שטאָדט. פלאַכע גראָע קברים, צוואָרפען אין אַלע זייטען אָהן אַ סדר. פון יעדען קבר שטעקען ארויס די צוויי טראַדיציאָנעלע פערשפּיצטע שטיינער.

אויפ'ן בית־עולם שפּאַצירען ארום אָדער זיצען אין רעדלעך ארום די קברים, אַראַבער און אַראַבערקעס. די פרויען געדיכט פערשלייערט אין שוואַרצען.

דאָס איז מען לכבוד „קורבאַן באַיראַם" אויפ'ן בית־עולם געקומען. די טויטע האַלטען זיך אויף ארום זייערע קברים און זיינען ניט אָפּגעשניטען פון די לעבעדיגע. דער נעבי מוחאַמעד, אַז ער פלעגט פערבייגעהן אַ בית־הקברות, פלעגט ער די מתים בעגריסען און זיי „סאַלאַם" אָפּגעבען, אַזוי ווי לעבעדיגע מענשען. עס איז אַ הייליגער מנהג, אַז ווי עס קומט אַ יום־טוב, געהט מען בעזוכען די מתים אַזוי ווי מע געהט בעזוכען שכנים. און מע פיהלט זיך מיט זיי היימיש.

די אַראַבער האָבען אַ ווערטעל:

איד איל־יאַהוד ביל־קודור,

איד איל־נאַסאַראַ ביל־זוהור,

איד איל־אַראַב ביל־קובור.

אידען פייערען יום־טוב מיט טעפּ (מאכלים), קריסטען פייערען יום־טוב מיט בלומען, אַראַבער פייערען יום־טוב מיט (בעזוכען) קברים.

אידען האָבען ברוך השם פון לאַנג אָן אַ נאָמען ביי די פעלאַחין פאַר פרעסערס. קומט אַ איד אין אַן אַראַבישען דאָרף זינגען איהם די קינדער נאָך דאָס שפּאָט־ליעדעל:

יא יאהוד, ביח, ביח,
חאט ראס פול־טאביח..:
(א איד, לעג אריין דעם קאפ אין טאפ).

מיר קומען אריין אין דער אידישער גהעטא וואס בע־שטעהט פון פינסטערע שמוציגע שטיין־געוועלבען און דורכגאנגען און קומען צו דער וואוינונג פון מאני׳ס ברו־דער, דעם חכם־באשי פון חברון.

דער אלטער, א פארנעהמער זקן אין די זיבעציגער, נעהמט אונז אויף זעהר פריינדליך. מיר זעצען זיך אויפ׳ן באלקאן, און דעם חכם־באשי׳ס ווייב דערלאנגט אונז „טשאי״; דאס איז אומיסנע פאר אונז. אזוי טרינקט מען קאווע.

דעם חכם באשי׳ס ווייב איז איינגער פון איהר מאן מיט א יאהר דרייסיג. זי איז א רוסיש ווייבעל וואס איז לכתחלה פון רוסלאנד געפאהרען קיין בוענאס איירעס. פון דארט איז זי געקומען צו איהרער א שוועסטער אין ראשון לציון. האט זי א שדכן צוזאמענגעבראכט מיט דעם פער׳אלמנ׳טען חכם־באשי: זיי לעבען קענטיג זעהר גליקליך. זי זעהט אויס אזוי ווי א געבארענע „פרענקינע״.

פון וואו מיר זיצען קענען מיר פון ווייטען ווידער זעהן דעם אראבישען בית־עולם.

ארום איין קבר מאכט א גרופע דערווישען א „זיקר״ טאנצענדיג דערביי אן עקסטאטישען קאראהאד. דער טאנץ הויבט זיך אן לאנגזאם, טריט ביי טריט, און ווערט

אלץ האסטיגער און האסטיגער. מאני דערצעהלט, אז זיי טאנצען אפט אזוי לאנג, ביז זיי ענדיגען מיט א קאנ־וואולסיוועו סאפע, און עס נעהמט זיי געהן בלוט פון מויל.

דער טאנץ וואס מיר האבען צוגעזעהן איז געווען פיעל מעסיגער. איך וואלט געזאגט, ניט פיעל ווילדער ווי דאס ווארפען זיך פון א התלהבות׳דיגען חסיד ביים דאווגען.

דער חכם־באשי האט זיך צוגעגרייט צו געהן גוט־יום־טוב ביטען דעם מופטי, דעם קאדי און דעם קאימא־קאם פון חברון, ווי זיין מנהג איז. האט ער זיך לכבוד דעם אנגעטהאן אין זיינע אפיציעלע מלבושים, א זילבער־געשטיקטער טורבאן, און א זילבערנע עטרה אויפ׳ן מאנטעל.

די מלבושים — דערצעהלט ער אונז — זיינען די־זעלביגע ווי די וואס די מוסלימישע גייסטליכע טראגען, מיט דעם אונטערשיעד וואס ביי די אראבער איז די פער־ציערונג גאלד און די חכם׳ס מוזען טראגען זילבער.

פון דעם חכם־באשי׳ס הויז געהען מיר בעקוקען די מערת המכפלה. מיר געהען ווידער אמאל דורך דער גהעטא.

מאני ווייזט אונז אן אויף דער לאד אין דעם טויער פון דער גהעטא און ער דערצעהלט :

מיט לאנגע יאהרען צוריק האט געהערשט איבער חברון א גרויסער אראבישער פאשא, וואס איז געווען א

צורר היהודים. האָט ער איין מאָל ארויפגעלעגט אויף די אידען פון חברון א מס פון פופציג טויזענד רענדלער. באם לאו, וועט ער זיי לאָזען אלעמען אויסקוילען.

די קהלה איז געווען שרעקליך אָרעם. קיין האָפנונג צו קענען שאַפען אפילו א צעהנט חלק פון דער סומע איז ניט געווען. האָט מען גוזר תענית געווען און מע האָט די הימלען געריסען טאָג ווי נאכט.

דערווייל איז דער בעשטימטער טאָג געקומען אלץ נעהנטער. אָט שוין איז די לעצטע נאכט. מאָרגען פריה ענדיגט זיך דער סראָק, און דער פאַשאַ וועט מאכען א כליה אויף אלע אידען.

מיט אמאָל, אין מיטען דער נאכט, קלאַפּט עמיצער אין טויער. וויל איהם דער וועכטער ניט עפענען. גיט דער פרעמדער א שטארקען קלאַפּ, און האקט דורך א לאָך דורך דער דיקען ברעט פון טויער. בעווייזט זיך א האנד און די האנד דערלאַנגט דעם שומר עפּעס איינגעבונדען אין א טיכעל, און א שטים זאָגט פון יענער זייט טויער:

— דאָס זאָלט איהר געבען דעם פאַשאַ. און תיכף איז די האנד נעלם געוואָרען.

אויף מאָרגען געהען די פרנסים צו דעם פאַשאַ און זיי גיבען איהם איבער דאָס טיכעל. עפענט דער פאַשאַ און ווערט בלייך, און ער הויבט אָן ציטערען ווי א בלאַט.

זאָגט ער צו די פרנסים: זייט וויסען, אז לעצטע נאכט איז צו מיר געקומען אברהם אבינו, און האָט פון מיר פערלאַנגט איך זאָל איהם געבען די תכשיטין פון דער ווייב וואָס איך האָב ליעבער פון אלע. האָב איך איהם

געגעבען, און אט זיינען די תכשיטין אין אייער טיכעל.

האט דער פאשא געבעטען מחילה ביי די פרנסים און האט פון דענסמאל אן מטיב געווען מיט די אידען אין חברון.

מיר קומען צו דער מערת המכפלה, איבער וועלכער עס איז אויפגעבויט א גרויסע דזשאמי. צוליעב „קורבאן באיראם" געהט א גרויסער עולם אראבער אין דער דזשאמי אריין.

קיין ניט־מוסלים טאר די דזשאמי ניט בעטרעטען.

מע צייגט אונז אן פון דערויסען א געוויסען שטיין, און מע זאגט אונז, אז אונטען ליעגט יצחק. מע ווייזט אונז אן דעם ארט וואו עשו'ס קאפ איז בעגראבען. דער קערפער ליעגט אנדערשוואו. שולדיג איז דער טויבער חושים, און געשעהן איז עס אזוי:

אז יעקב אבינו איז געשטארבען און זיינע זיהן און אייניקלעך האבען איהם פון מצרים געבראכט צו דער מערת המכפלה, איז געקומען עשו מיט זיינע זיהן און האט גע'טענה'ט, אז דער פלאץ געהערט צו איהם, ווייל דער פלאץ וואס האט געהערט צו יעקב'ן איז שוין פער־נומען פון לאה'ן.

איז געווארען א קריעגעריי און א רייסעריי. האט מען געשיקט נפתלי'ן, וואס האט געהאט פלינקע פיס ווי א הינד ער זאל לויפען ברענגען דעם שטר־מכירה וואס בעווייזט שווארץ אויף וויים אז די גאנצע מערת המכפלה

געהערט צו יעקב׳ן. דער טאָפּ לינזען האָט פאַר אַלצדינג בעצאָהלט.

חושים דער טויבער זוהן פון דן, האָט צוגעזעהן די מחלוקת, אָבער אַזוי ווי ער האָט ניט געקענט הערען אַ וואָרט פון די טענות, האָט ער ניט פערשטאַנען פאַר וואָס מע האַלט אָפּ די קבורה פון זיין זיידען. האָט ער גע־כאַפּט אַ רידעל און האָט דיר־נישט מיר־נישט אָפּגעהאַקט עשו׳ן דעם קאָפּ.

האָבען זיך עשו׳ס זיהן דערשראָקען און האָבען גע־כאַפּט דעם קערפּער פון זייער טאַטען און מיט איהם אַנט־לאָפען.

דער קאָפּ אָבער איז געבליבען און מע האָט איהם מקבר געווען צוזאַמען מיט אברהם יצחק ויעקב.

אונזער פיהרער ווייזט אונז אויך דעם פּלאַץ וואו עס איז געווען שרה׳ס מקוה...

צוריקגעהענדיג, טייטעלט אַן מאַני אויף אַ בערגעל, אונטער וועלכען עס ליגען בעגראָבען די עדות וואָס זיי־נען געשטאַנען דערביי ווען אברהם אבינו האָט אָפּגעקויפט די מערת המכפלה פון עפרון החתי.

אָהן די דאָזיגע עדות גאָט ווייס צי מיר וואָלטען גאָר געהאַט אַ מערת המכפלה.

אַז אברהם אבינו האָט געוואָלט אָפּקויפען ביי עפרונ׳ען אַן אָרט אויף צו בעגראָבען שרה׳ן, האָט איהם דער כיטרער חתי ניט געוואָלט פערקויפען מעהר ווי דעם שטח פון אַן אָקסען־פעל. זאָגט אברהם : גוט, איך גיב

דיר פיער הונדערט שקלים פאַר דעם שטח פון אַן אָקסען־פעל. האָט ער צוגערופען ענר, אשכול און ממרא און האָט זיי געהייסען זיין עדות אויף דער קניה.

איז אברהם אַוועק און האָט גענומען דאָס פעל פון אַן אָקס און האָט עס צעשניטען אין שמאָלע רימענדלעך, און האָט מיט זיי אַרומגעמאָסטען דאָס גאַנצע פעלד פון דעם מערת המכפלה. האָט עפרון לכתחלה פּרובירט אָפּ־לייקענען שטיין און ביין, די גאַנצע מכירה, אָבער אברהם האָט געבראַכט זיינע עדות.

איז עפרון געוואָרען מלא רציחה און האָט דער־הרג'עט די דריי עדות. אָבער עס האָט איהם אַ האָאר ניט געהאָלפען, וואָרום אפילו ווען מען האָט זיי שוין בעגראָ־בען און בעשאָטען, האָבען זיי פון אונטער דער ערד גע־האַלטען אין איין שרייען:

— עדות, עדות. אברהם האָט אָפּגעקויפט די ערד...

LIV.

אן איבערקעהרעניש

ארום איינם א זייגער נאך מיטאג זיינען מיר ארויס־
געפאהרען צוריק פון חברון.

די אומגעגענד פון דער אלטער קרית ארבע (די שטאדט
פון דעם ריעז „ארבע") איז בעפלאנצט מיט פרוכטבארע
וויינגערטנער. די חברונ'ער טרויבען האבען א שם פאר
די בעסטע אין גאנץ ארץ ישראל.

אויף אונזער וועג צו דעם שעיך אבו חאליב'ס הויז
איז אונז אויסגעקומען פערבייצוגעהן דעם טייך אדער
טהאל „אשכול", וואס דער פסוק דערצעהלט, אז די מרגלים
„זיינען געקומען ביז צו איהם און זיי האבען אפגעשניטען
פון דארט א צווייג און איין „אשכול" (בינטעל טרויבען)
און זיי האבען איהם געטראגען אויף א שטאנג זאלבע־
צווייט. האט מען דעמדאזיגען ארט א נאמען געגעבען „דער
טהאל פון אשכול", צוליעב דעם „אשכול" וואס די קינדער
פון ישראל האבען פון דארטען אפגעשניטען.

„האבען די מרגלים געבראכט דאס גרויסע טרויבען־
בינטעל און האבען געזאגט צו די קינדער פון ישראל: א

טייער לאַנד. עס פליסט מיט מילך און מיט האָניג, אָבער —

„דאָס פאָלק וואָס וואוינט דאָרט איז צו שטאַרק פאַר אונז...״ ניט פאַר אונזערע כחות...

נאָר כלב דער זוהן פון יפונה האָט זיך אָוועקגעשטעלט און האָט געזאָגט —

„לאָמיר געהן אַהין און עס צונעהמען פאַר זיך... וואָרום מיר וועלען זיי בייקומען...״

האָט מען אָוועקגעגעבען חברון צו כלב׳ן „און ער האָט פון דאָרט פערטריבען די דריי ריעזען״ און פאַר די חתים און פאַר די יבוסים האָט ער זיך ניט דערשראָקען, און די גרויסע זאַפטיגע וויינטרויבען זיינען געפאַלען אויף זיין חלק...

מיר פאָהרען־דורך בית לחם, אַ נייאויפגעבויטע שטאָדט מיט אַ סך קלויסטערס... קיין זאַך ניט וואָס זאָל דערמאַנען אין מינדסטען אַן דער בית־לחם וואו רות האָט זאַנגען געקליבען הינטער די שניטערס פאַר זיך און פאַר דער אַלטער נעמי׳ן...

אַ בית־לחם פון גלחים און צלמים, און פון וואַרשטאַטען וואו מען מאַכט הייליגע סואוועניר פאַר טוריסטען...

אָנגעקומען אין ירושלים זיינען מיר מיט׳ן דייקסעל אין שבת אַריין.

אונזער פּלאַן איז געווען צו בלייבען אין ירושלים איבער שבת און זונטאָג אָפּפאָהרען אַהיים.

אבער אַן אומגעריכטע איבערקעהרענים האָט אונז גע־צוואונגען אָפּצופּאָהרען פריהער ווי מיר האָבען גערעכענט, און דערצו נאָך מחלל שבת זיין בפרהסיא און פאָהרען אין דעם הייליגען רוה־טאָג אין א וואָגען דורך די גאַסען פון דער עיר הקודש.

מיר זיינען געזעסען שבת פריה און האָבען געגעסען אונזער פריהשטיק, מיט אמאָל לויפט אריין דער בעל־הבית פון דעם האָטעל, א בלייכער און אָהן אַן אָטהעם, און ברענגט די בשורה אַז דאָס רוסישע קאָנסולאַט האָט נאָר־וואָס ארויפגעצויגען א גרינע פאָהן, וואָס דאָס מיינט, אַז טערקיי האָט דערקלערט קריעג רוסלאַנד, און די רוסישע אונטערטאַנען געהען איבער אין דעם שוץ פון דעם איטאַ־ליענישען קאָנסול.

די נאַכריכט האָט זיך פערשפּרייט אַזוי ווי א פּרעיריע־פייער, און האָט אָנגעמאַכט א מהומה אין דער שטאָדט. אַזוי ווי דאָס רוב פון די אידישע איינוואוינער פון ירושלים זיינען רוסישע אונטערטאַנען, איז אויף אַלעמען אָנגעפאַ־לען א פּאַנישער שרעק. וואָס וועט טערקיי טהאָן מיט די פרעמדע אונטערטאַנען?

מע האָט געזעהן וואָס דייטשלאַנד האָט געטהאָן און מע האָט אָפּגעלערענט א קל וחומר...

„חאוואַדזשאַ מוסאַה" האָט געוואָלט אריבערגעהן צו דעם רוסישען קאָנסול. האָב איך איהם בעגלייט.

א קליינע גרינע פאָהן האָט געפלאַטערט אין דער הויך.

אט דאס קליינע שטיקעל גרינע צייג איז געווען דער סימבאל פון א גרויסען אומגליק.

אין קאנסולאט איז געווען א טומעל און א סומא־טאכע. מע האט געפאקט קאסטענס און טשעמאדאנעס מיט דאקומענטען און מע האט זיי האסטיג אפגעשיקט, קענטיג צו דעם איטאליענישען קאנסול.

דער קאנסול אליין מיט זיין אידישען געהילף זיינען געוועזען ווייס ווי קאלך און זיינען אומגעגאנגען הין און הער ווי צומישטע.

„חאוואדזשא מוסאה" האט געפרעגט אויב ער זאל בלייבען אין ירושלים. וועט מען ניט אפשליסען יעדע פער־בינדונג פון ירושלים מיט דער פראווינץ, אזוי ווי מע רעדט ?

די עצה איז געווען : פאהרט, פאהרט וואס שנעלער...: די לופט איז געווען פול מיט שרעקען.

איך בין אריבער צו דעם אמעריקאנישען קאנסול דר. גלאסברוק, און האב איהם געטראפען רוהיג ארויסרייטענ־דיג פון זיין טויער אויף א שפאציער, צוזאמען מיט זיין ווייב און זייז „קאוואס".

איך פרעג איהם אויב ער וויים עפעס וועגען דער קריעגס־ערקלערונג פון טערקיי. זאגט ער אז ניין. דער־צעהל איך איהם די נייעס.

מיט אמעריקאנער, נאטירליך, האט עס ניט צו טהאן. איבריגענס ראטה ער איך זאל פאהרען צוריק קיין רחובות, וואו מיין היים איז.

בלייבט מיר זאָלען פאָהרען תיכף.

שיקט מען פרעגען א שאלה. קריגט מען א היתר. מע מעג פאָהרען אין אזא פאַל. אָבער ג... איז אין פער־צווייפלונג. מיר קלעמט דאָס הארץ פאר איהם. א איד אויף דער עלטער מחלל שבת זיין פאר אַלעמען אין די אוי־גען אין ירושלים...

דער בעל־עגלה ווייס ווי צו שלאָגען קאַפּיטאַל פון אונזער איילעניש. וויל ער צוויי מאָל אזוי פיעל. מיר זע־צען זיך אריין אין וואגען און טרייבען דעם קוטשער.

מיר ווילען וואָס שנעלער ארוים פון ירושלים. מיט אונז פאָהרט דר. רופין פון דעם „משרד ארץ ישראל". מיר נעהמען דעם אַלטען ג... אריין אין מיטען און זוכען איהם צו פערשטעלען ווי וויים מיר קענען. ער רוקט ארויף זיין קאַלנער אין דער הויך און בויגט אראָפּ זיין קאָפּ... ווען ער זאָל קענען זיך אין גאנצען בעהאַלטען אונטער דעם בענקעל!

דער וואָגען קלאַפּט חוצפה'דיג איבער די שטיינער און רייצט זיך מיט די שבת'דיגע גאסען אזוי ווי א מומר להכעיס... אידען שטעלען זיך אָפּ און קוקען אָן דעם וואָ־גען און די פּאסאזשירען.

— וואָס איז געשעהן ?...

פון וואוילטאָג וועט קיינער, אפילו דער פערביסענ־סטער אפיקורס, ניט פאָהרען אין ירושלים אום שבת. ווייס מען אז עס האָט אן אומגליק פּאסירט...

אַן עלטערער איד דערקענט ג... און שטעלט אַן אַ פּאָר אויגען אַזוי ווי די וועלט וואָלט אונטערגעהן.

מיר פאָהרען און פאָהרען און אויפ'ן הארצען איז שווער. וואָס וועט איצט פון דעם ישוב ווערען ? וועט דער בלוטיגער מבול אָוועקפליצען דאָס וואָס איז מיט אַזוי פיעל קרבנות געפלאַנצט און געבויט געוואָרען ?... וואָס וועלען די אַראַבער טהאָן ? וועלען זיי זיך ניט בענוצען מיט דער מלחמה־שטימונג אַקעגען די מאָסקאָבים, כדי אויסצולאַזען זייער צאָרן אויף די אידישע קאָלאָניסטען וואָס זיינען כמעט אַלע רוסישע אונטערטאַנען ?...

נאָך אַ פּאָאָר שעה פאָהרען כסדר, שטעלען מיר זיך אָפּ אין באַב־על־וואַדי („דער טויער פון טהאָל"), אַן אַראַבישער דאָרף ארומגערינגעלט פון אַלע זייטען מיט בערג.

דער טרייבער טרינקט אָן די פערד און מיר זעצען זיך אויף קליינע בענקלעך נעבען אַ קאַווע־הויז און בעשטעלען פאַר אונז אַלעמען שעלכלעך קאַווע.

עס איז אַ שעהנער טאָג מיט ווייכען זונענליכט. דער הימעל איז בלאָ און רוהיג און די בערג ארום קוקען אויף אונז מיט אונגעשטערטער מנוחה און זיכערקייט...

עפּעס פון זייער גרויסער רוהיגקייט פאַלט אריין אין געמיטה, און פון צווישען די כמארעס זעהט זיך אַ ליכט...

ג... הויבט אָן חרטה צו האָבען פאַר וואָס ער האָט זיך געלאָזט איינריידען מחלל שבת צו זיין... וואו סכנה ? ווען סכנה ?...

קוקענדיג אויף די רוהיגקייט פון די בערג און אויף די לויטערקייט פון די הימלען, גלויבט זיך קוים, אז ערגעץ איז אומרוה און קריעג און א וועלטען־איבערקעהרענים...

קעגען אבענד זיינען מיר אנגעקומען אין ראמלע. דא האבען מיר זיך צוזעגענט מיט דר. רופין. ער איז מיט'ן וואגען אפגעפאהרען קיין תל־אביב און מיר האבען זיך אפּגעשטעלט ווארטען ביז דער וואגען, נאך וועלכען מיר האבען טעלעגראפירט פון ירושלים, וועט קומען פון רחובות אונז אפנעהמען.

עס איז שוין געווען שפעט ביי נאכט ווען דער וואגען איז אנגעקומען.

ביי דעם תחום פון דער קאלאניע זיינען אונז די רייטענדע שומרים ארויסגעקומען אנטקעגען...

ווי שווער עס זיינען געווען די וואלקענס וואס האבען געדריקט אויף דער נשמה, האט דאס הארץ דאך פריידיג אויפגעשפרונגען דערזעהענדיג די שומרים **א ו נ ז ע ר ע**, און וויסענדיג אז מיר זיינען אין דער **ה י י ם — אין רחובות...**

LV.

ימות הגשמים

די בוימער האבען געגליוועדט פערשמאכט צום היי־סען הימעל. די בריסט פון דער גוטער ערד, וואס זיי האבען זעקס חדשים געזויגען, זיינען געווען טרוקען. ניט א טריף מעהר געבליבען. יעדער בלאט און צווייג איז געווען א שטומע פערצווייפעלטע תפלה אויף רעגען...

האבען זיך שווארצע הורבעס גענומען יאגען איבער'ן הימעל און פון די הורבעס איז געווארען איין גרויסע שטיק שווערע פינסטערניס, און פון דער פינסטערניס איז גע־קומען א מורא'דיגער פילדער — דער אנזאג, אז די טויע־רען פון רחמים האבען זיך געעפענט און די תפלה איז אנגענומען...

דערנאך איז א גאנצע טאג נאכאנאנד די קאלאניע געווען איינגעוויקעלט אין א געדיכטען מבול און די גערט־נער האבען מיט ברענענדיגע דורשט געזופט די ערשטע גאב פון די ימות הגשמים...

און אויף מארגען איז דער הימעל געווען שעהנער און בלאער ווי געווען. די בוימער האבען זיך פאסמאקעוועט מיט די נאך ניט פערטריקענטע טראפענס. דעם דורשט

געשטילט, דאָס האַרץ מחיה געווען, איצט וועט מען וואַר־
טען אויף נאָך... עס וועט קומען ברוך השם, טעג און טעג
נאָכאַנאַנד וועט עס פּלייצען...

זיינען אַוועק טעג, אַ וואָך און אַרום שול־הויף איז
די גראָז ווידער גרין געוואָרען. בלומען הויבען אָן אַרויס־
צושפּראָצען. אין דער לופט איז פריהלינג...

די ערשטע רעגענס אין ארץ ישראל זיינען אַלע יאָהר
אַ יום־טוב פאַר מענשען ווי פאַר ביימער. הייַנטיגס יאָהר
איז דער יום־טוב אַ פערשטערטער.

די שרעק און אונזיכערהייט, וואָס זיינען בעפאַלען
די אידישע בעפעלקערונג אין די ערשטע טעג נאָך דעם
אויסברוך פון דער מלחמה אין אייראָפּאַ, האָבען זיך ווען
געהאַט בערוהיגט. דאָס לעבען האָט ווידער אָנגעהויבען
לויפען מעהר־ווייניגער נאָרמאַל און מען האָט גענומען
אָטהעמען פרייער. איצט, מיט דעם אַריינטריט פון טער־
קיי אין דעם וועלט־קריעג, איז די פּאַניק אויסגעבראָכען
פון דאָס ניי, נאָך פינסטערער און נאָך דראָהענדער ווי
פריהער.

די שרעק איז ניט קיין אומזיסטע. עס זיינען פאַראַן
אורזאַכען גענוג אָנצופילען מיט אַנגסט און ציטערניס
אַפילו דעם שטאַרקסטען אָפּטימיסט.

די בעציהונג פון דער רעגיערונג צו אידען ווערט
פיינדליכער פון טאָג צו טאָג. ביי יעדער געלעגענהייט
ווייזען די בעאַמטע דייטליך אַרויס, אַז זיי קוקען מיט
חשד אויף די איינוואוינער פון תל־אביב, אויף די קאָלאָ־

ניסטען און בעזונדערס אויף די אנשטאַלטען פון דעם נייעם ישוב.

די אַנגלאָ־פּאַלעסטינאַ באַנק איז אין גאַנצען גע־שלאָסען געוואָרען און די טשעקס וואָס זי האָט אַרויס־געלאָזט זיינען קאָנפיסקירט.

דער קאָמענדאַנט פון יפו האָט צוגעשיקט אַ בעפעהל מען זאָל איהם צושטעלען אַ בעשטימטע צאָהל געוועהר. ער ווייס, אַז אין דער קאָלאָניע געפינט זיך אַ גרויסע מאַסע וואָפען. וויל ער מען זאָל עס איהם ברענגען.

אַז ה. אייזענבערג, איינער פון די אָנגעזעהענסטע פיהרער פון ישוב, איז צו איהם געקומען, האָט ער איהם געזידעלט מיט די ערגסטע זלזולים.

— דו מיינסט, כלב איינער, אַז ווייל דיין זוהן איז אַן אָפיציער אין דער אָטאָמאַנישער אַרמעע, ביזסטו ביי מיר אַ יחסן ?... איהר וועט אַלע ביי מיר פערפוילט ווערען אין תפיסה...

צו דעם געפיהל פון שרעק איז צוגעקומען דאָס גע־פיהל פון טיעפער ערנידערונג און קרענקונג.

העברעאישע בריעף ווערען אויף דער פּאָסט ניט אָנ־גענומען. ענגליש און פראַנצויזיש, הגם זיי זיינען די שפּראַכען פון שונא, יאָ, אָבער העברעאיש ניט.

די גזרה איז אַ שרעקליכער קלאַפּ פאַר דער אידישער בעפעלקערונג, דער גרעסטער טייל פון וועלכער קענען אין קיין אַנדער לשון ווי העברעאיש ניט קאָרעספּאָנדירען.

זיינען די הענד געבונדען און דער מויל פערשלאסען און מען קען זיך צומאל מיט דער אויסענוועלט ניט צו־זאמענריידען.

איך בין געגאנגען שפאצירען מיט ס... ווייט ארויס פון רחובות. הערען מיר מיט אמאל דאס קלאפען פון א מאטאר. קלערען מיר, דאס האט זיך אין דער שטילער לופט פערטראגען אהער דאס קלאפען פון די וויינפרעסען אין ראשון לציון.

סעלים, וואס ארבייט אויף א פעלד נאהענט דערביי, הערט מיט זיינע אראבישע אויערען שארפער ווי מיר.

—תאיאר, תאיאר...

מיר פערווארפען די קעפ צום הויכען בלאען הימעל און זעהן ווי אן עראפלאן קרייזט זיך גראציעז, אזוי ווי א שטאלצער רויב־פויגעל, ארויף און ארונטער.

דער ערשטער בעזוך פון די ענגלענדער.

זאגט סעלים:

— מיר וועלען זיך שוין מיט די „אינגליז" אפרע־כענען, אינשאלאה (אם ירצה השם). אונזערע וועלען דעם זועץ קאנאל באלד פערשיטען. יעדער איין זאק זאמד וועט זיין גענוג איינגאנצען צו פערשטאפען.

צווישען דער אראבישער בעפעלקערונג האבען זיך פערשפרייט קלאנגען, אז דער סולטאן וועט אין גיכען ערקלערען א דזשיהאד — א הייליגען קריעג. וועט מען

די „סאנדזשאק שעריף *)“, די גרינע פאהן ארויסנעהמען פון די פערציג טיכער, אין וועלכע זי ליגט אצינד איינגעוויקעלט אין סטאמבול און אז מען וועט זי פאנאנדערשפרייטען וועלען אלע מוסלימין פון קליין ביז גרוים ארויסגעהן אין מלחמה און וועלען ניט רוהען ביז זיי וועלען אויסראטען די שונאים פון אללאה.

דאס וואס איז ווי א קאשמאר געלעגען אויף אלע מחות די גאנצע צייט און וואס האט פריהער־שפעטער געמוזט קומען — איז געקומען.

א בעפעהל איז געקומען, אז אלע אונטערטהאנען פון די פיינדליכע מדינות מוזען פערלאזען דאס לאנד. האט די אטאמאנישע אימפעריע געטהאן א חסד און ערלויבט מען זאל זיך אטאמאניזירען — ווערען טערקישע בירגער, און זיין פטור פון דער גזרה.

---

*) די הייליגע גרינע פאהן איז אורשפרינגליך געוועזן דער טהיר־פארהאנג אין דעם שלאפצימער פון מוחאמעד'ס ווייב אאישא, וואס די ערשטע אנהענגער פון איסלאם האבען איהר צוליעב איהר גרויס חכמה און גאטספארטיגקייט א נאמען געגעבען „אום־אול־מומינין“, די מאמע פון די גלויביגע. פון די ניין ווייבער, וואס דער „נביא“ האט געהאט, איז זי געוועזן ביי איהם די געליעבטעסטע און די טייערסטע. זי איז געוועזן די טאכטער פון זיין טרייעסטען פריינד דעם שפעטערדיגען כאליף אבו־בעקר, און ווען ער האט מיט איהר חתונה געהאט איז ער שוין געוועזן א מאן אין יאהרען און זי א מיידעלע פון א יאהר ניין.

ווען דער נביא האט דערשפירט, אז ער שטארבט, האט ער געבעטען ביי דער ווייב וועמעס „טאג“ עס איז דאמאלס געוועזן, זי זאל אפטרעטען איהר רעכט אאישא'ן. האט מען איהם א האלבגוסס'ן געבראכט אין דער קאמער פון זיין ליעבלינג און ער איז געשטארבען דעם קאפ אנגעלעהנט אן איהר שולטער.

האט מען זיך גענומען אָטאָמאַניזירען, בחפזון, נאַטירליך ניט אהן אַ רעכט ביסעל הארצקלאַפעניש, בעזונדערס די יונגע, וואס האבען זיך געקענט ריכטען, אז מען וועט זיי אין גיכען רופען דיענען אין דער טערקישער ארמעע. דערצו איז נאָך דער מקח פאַר זיך אָטאָמאַניזירען געווען אַן ערך צוויי נאַפאָלעאָן, און ניט אַלע האבען אזא סומע געלד געהאַט.

לויט דעם געזעץ האבען דערוואַקסענע טעכטער געקענט יוצא זיין מיט דער אָטאָמאַניזירונג פון זייער פאַטער. האבען זיך מיידלעך אהן פאַמיליעס צוגעשריבען צו אַ פרעמדען טאַטען כדי זיך ארויסצומאכען פון צאָהלען די צוויי לירעס, וואס זיי זיינען ניט געווען ביכלת צו שאפען.

איז דער אַלטער שמש, וואס פערקויפט דעם „החרות“ איין פריהמאָרגען מטופל געוואָרען מיט צוויי שעהנע געזונדע כלה־מיידלעך...

די אָטאָמאַניזירטע טראָגען רויטע תארבושען כדי צו לאָזען וויסען די וועלט, אַז זיי זיינען טערקישע אונטערטהאַנען. האָבען עפעס די מענשען אַן אַנדער געשטאַלט. אייניגע שטעהט עס כּאַטש צום געזיכט, צו די איבעריגע הויבט עס זיך לחלוטין ניט אַן צו פּאַסען און זיי זעהען אויס — איין גאָט זאָל זיך דערבאַרעמען.

אַז מען זעהט משה דעם יאַדושליוּוען סטאָליאַר, סאַפּענדיג פון קורצען אָטהעם, אין אַ הויכען רויטען תארבוש, מוז מען זיך מיט געוואַלט דערמאַנען אַן טויט כדי זיך ניט פאַנאַנדערצולאַכען.

די קליינע אינגלעך פון בית הספר שפילען אין מלחמה. איינער איז א רוסי, דער צווייטער א תורכי. שלאגט מען דעם רוסי מכות אכזריות. די אינגלעך זיי־נען שרעקליך פאטריאטיש.

די פרומע אלטע אידען פון דער קאלאניע זאגען, אז דאס איז די מלחמת גוג ומגוג און די גאולה איז נאהענט.

איינער אז אלטער למדן וואס זיצט אין לערנט א גאנצען טאג, האט זיך אויפגעכאפט אין מיטען דער נאכט, האט אויפגעוועקט זיין הויז־געזינד און געהייסען אנצינ־דען א סך ליכט. ער אליין איז געשטאנען נעבען דעם פענסטער, א בלייכער, א צושויבערטער מיט ברענענדע אויגען און ציטערדיגע הענד און געקוקט אין דער גערי־כ־טער פינסטערנים ארוים... און די אלטע ליפען האבען געהאלטען אין איין איבער'חזר'ען:

— אט שוין באלד וועט ער קומען. אויפ'ן וועג איז ער, ער געהט צו אונז, לאמיר איהם מקבל פנים זיין...

און אזוי איז ער געשטאנען א גאנצע נאכט און קיי־נעם פון זיין הויז־געזינד ניט געלאזט זיך לעגען שלאפען. און די ליכט האבען געברענט, און ער האט געווארט אויף משיח'ן ביז דער טאג האט אנגעהויבען שפראצען...

LVI.

שווערע טעג

איין טאָג איז געקומען אַ ידיעה פון יפו, אַז אַלע פרעמדע, וואָס זיינען ניט געוואָרען טערקישע אונטער־טאַנען, מוזען קומען זיך פערשרייבען אין דער „סעראַיע" ניט שפּעטער ווי מאָרגענדיגען טאָג, באם לאָ וועט מען זיי אינטערנירען ערגעץ אין אַ פערוואָרפענעם ווינקעל פון די אינעווייניגסטע מדינות.

געהייסען האָט עס, אַז אַלע פרעמדע אָהן אונטער־שיעד מוזען זיך מעלדען, אפילו אַמעריקאַנישע בירגער אויך.

אויף מאָרגען אין דער פריה האָט זיך אַ האַלבע קאַלאָניע, און מיר בתוכם, אוועקגעלאָזט אויפ'ן וועג קיין יפו. טהייל זיינען געפאָהרען אויפ'ן דיליזשאַנס אָדער אויף וועגען, טהייל געריטען אויף אייזלען, אָבער די מעהר־סטע האָבען געשפּרייזט צופוס. אין דער מחנה זיינען געווען מענער און פרויען, אַלטע לייט און יונגע בחורים. דער אַכציג־יעהריגער שוסטער, אַ קליינער איינגעטריקעַ־טער זקן, איז געגאַנגען ביי דער זייט פון דער הויכער

צוויי־הונדערט־פונטיגער אקושערקע, און האט אויסגע־
זעהן נאך קלענער און איינגעדארטער.

דידאזיגע אקושערקע האט מעהר פון אלעמען מורא געהאט פאר דער טערקישער ממשלה. מיט א פאר טעג צוריק — ווי זי דערצעהלט מיט אן ערנסטען פנים — האט זיך איהר גע׳חלומ׳ט, אז חאיאלען זיינען געקומען און האבען זי מיט געוואלט צוגענומען פאר א זעלנער... זי האט זיך אויפגעכאפט פון שרעק און זינט דעם איז איהר די אנגסט אין די ביינער אריין. מאלע וואס טער־קיי קען טהאן!

די זון האט זיך ביסלעכווייז צוברענט און האט אונ־ברחמנות׳דיג געשלאגען אויף די קעפ פון די פוס־געהער. דער עולם איז געווען מיעד און איז געגאנגען מיט דעם לעצטען אימפעט. מ׳האט ניט גערעדט אדער געלאכט, ווי דער שטייגער איז ווען מען געהט צוזאמען אין ארץ ישראל. די מחנה האט זיך געצויגען שטום. שווייגענדיג האט מען די פיס פונ׳ם זאמד געשלעפט און זיך געווישט דעם שוויים פון געזיכט...

דער עולם האט זיך די גאנצע צייט געהאלטען צו־זאמען. די וועגען זיינען אומיסנע געפאהרען פאמעליך כדי ניט צו לאזען די פוס־געהער אהינטער. האט עס פון דער ווייטען אויסגעזעהן אזוי ווי א גרויסע לויה...

אנקומענדיג אין יפו איז לכתחלה אונזער פלאן גע־ווען צו געהן גלייך צו דעם אמעריקאנער וויצע־קאנסול און אויסגעפינען גענוי וואס מען דארף טהאן. אבער אזוי ווי די „סעראיע” איז ניט וזייט פון דעם „חאן” וואו דער

דיליזשאַנס קומט אַן, זיינען מיר צוערשט אַוועק אַהיין צוזאַמען מיט די איבעריגע רחובות׳ער.

אין דער סעראַיע איז געווען אַ מורא׳דיגער טומעל און אַן ענגשאַפט דערשטיקט צו ווערען. הונדערטער מענשען האָבען זיך געשפּאַרט אַרום די פערשלאָסענע טהירען, הינטער וועלכע עס זיינען געהיימניספול געזעסען די בעאַמטע וואָס האָבען פערשריבען די נעמען פון די פרעמדע. יעדער האָט זיך געריסען אַריינצוקומען וואָס פריהער. אָבער די בעאַמטע האָבען זיך אַפּנים ווייניג וואָס געאיילט. צווישען איין מאָל עפענען די טהיר און אַ צווייטען האָט געדויערט אַ שעהן ביסעל צייט און אַריינגעלאָזען האָט מען בלויז אַ צוויי־דריי אויף אַ מאָל. מען האָט ניט געדאַרפט זיין קיין גרויסער בעל־חשבון אויסצורעכענען, אַז ניט נאָר אַ טאָג, נאָר אַפּילו אַ וואָך וועט ניט געניג זיין אַלעמען צו פערשרייבען.

אין מיטען דערינען שטופּט זיך גאָר דורך דעם געדראַנג אַן אַראַבישער משרת פון אַ דערבייאיגען קאַפּעהויז מיט אַ טאַץ, אויף וועלכער ער טראָגט שעלכלעך קאַווע פאַר די פערשרייבערס...

אונטערדעסען זיינען אַלע ווייטע אָנגעקומען נייע רעפּאָרטען. איין מינוט האָט עס געהייסען, אַז אַלע קענען רוהיג זיך אומקעהרען אַהיים. מען וועט שיקען אַ קאָמיסיע צו יעדער קאָלאָניע בעזונדער. אין אַ צווייטער רגע האָט עס געהייסען, אַז די תושבים פון די קאָלאָניעס, וואָס געפינען זיך אַרום רמלה, מוזען זיך מטריח זיין אַהין:

דער עולם האט ניט געוואוסט וועמען צו גלויבען און קיין מענש וואס זאל קענען געבען א ריכטיגע תשובה איז ניט געווען. איז מען אין גאנצען צומישט געווארען.

מיר האבען זיך קוים מיט צרות ארויסגעשטופט פון דעם געדראנג אין דער „סעראיע” און זיינען אוועק צום „האטעל הארדעג”, וואו עס געפינט זיך דער בעשיצער פון „אנקעל סעמ'ס” בירגער.

אין דער ביורא פון האטעל האבען מיר געפונען א פאר מנינים אמעריקאנער בירגער, אלע אחינו בני ישראל, וואס האבען ארומגערינגעלט דעם וויצע־קאנסול און זיי־נען איהם דערגאנגען די יאהרען איבער'חזר'נדיג אבער אמאל און ווידער אמאל דיזעלביגע פראגע: דארף מען זיך יא פערשרייבען אדער ניט פערשרייבען?

א חוץ די אמעריקאנישע בירגער זיינען געווען צווי־שען דעם עולם אייניגע ענגלישע אונטערטאנען, וואס זיי־נען זינט דער קריעגס־ערקלערונג פון טערקיי איבערגע־גאנגען אונטער דער אפעקונסטווע פון דעם אמעריקאנישען וויצע קאנסול און האבען עס ממילא געהאלטען פאר א פליכט איהם צו פערמוטשען מיט אלערליי שאלות.

ריכטיג געשמועסט האט דער וויצע־קאנסול „דאס לאנד פון די פרייע” קיינמאל אין זיין לעבען אין די אויגען ניט אנגעזעהן. דער אמת איז איהם געקומען בירושה פון זיין שווער צוזאמען מיט'ן האטעל און צוזאמען מיט'ן שווער'ס נאמען „הארדעג”, וואס ער האט אנגענומען. ער

אליין איז א דייטש מלידה ומבטן, געבארען אין דייטש־לאנד, אויפגעוואקסען אין פאלעסטינא, און מורא'דיג פרום. אלע צימערען אין זיין האטעל רופען זיך מיט די נעמען פון די נביאים. איין צימער הייסט „חגי", א צווייטער — „מלאכי", א דריטער — חבקוק". אז די נביאים זיינען אויסגעגאנגען און עס זיינען נאך געבליבען אייניגע צי־מערען, האט מען זיי א נאמען געגעבען נאך די מלאכים: רפאל, מיכאל, גבריאל.

צוליעב דער מלחמה איז ער געווען אין דער אבנאר־מאלער לאגע פון א דייטש, וואס מוז אלס אמעריקאנער קאנסול בעשיצען ענגלישע אונטערטהאנען.

איז ער נעבעך געשטאנען איצט מיט אן אויסגעצווי־גענעם פנים, א פערלארענער און א צושראקענער און האט געווארפען מבולבל'ע בליקען דא אויף זיינע בעלעגערערס און דא אויף א זייטיגע טהיר, דורך וועלכער ער האט קענטיג געהאט שטארק חשק זיך ארויסצורוקען. אויף אזא מין לאגע איז ער לגמרי ניט געווען צוגעגרייט.

די אויסצייכענונג צו זיין דער דורכשניידער פון דעם „גארדישען קנופ" איז געפאלען אויף מיין גורל. איך האב געהאט דעם „גאונ'ישען" איינפאל פארצושלאגען, אז דער „קאוואס" פון דעם קאנסולאט זאל געשיקט ווערען אין דער „סעראיע" אויסצוגעפינען בעשטימט אויב אמע־ריקאנער זיינען פטור פון דער פערשרייבונג אדער ניט. דערווייל זאל די בעלעגערונג ארונטערגענומען ווערען אויף א פאר שעה, וואס דאס וועט געבען דעם „קאוואס" צייט

צו ערפילען זיין שליחות און אונז — אונטערצולעהנען דאָס הארץ.

דער גאָטספאַרכטיגער שטילער הארדעג איז אזוי יוי בעצויגען געוואָרען מיט א נייער הויט. די געניאַלע עצה איז שנעל איבערגעגאַנגען מן הכח אל הפועל און איידער מיר האָבען זיך אַרומגעזעהן איז דער פערטהיידי־גער פון די „שטערען און שטרייפען" נעלם געוואָרען דורך דער טהיר, אויף וועלכער ער האָט די גאַנצע צייט גע־וואָרפען אויגען.

מיר זיינען אוועק צו אונזער אַלטען האָטעל אין תל־אביב. דאָס שעהנע שטעדטעל איז כמעט ניט געווען צו דערקענען. אַ אומעט און אַ נידערשלאָגענקייט זיינען געלעגען אומעטום. די לעבעדיגע, מונטערע בעוועגונג אויף די גאַסען האָט אויפגעהערט. זעלטען ווען איז אַ דראָשקע דורכגעפאָהרען. מענשען זיינען אַרומגעגאַנגען בע־זאָרגטע, מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ און פערגראָבען אין זיך.

בויען נייע בנינים האָט מען אין גאַנצען אויפגע־הערט. פון די וואָס מען האָט אַ צייט פריהער אָנגעהויבען בויען זיינען פיעל געבליבען אין האַלבער אַרבייט, און די ניט־דערענדיגקייט איז געווען אַ שטומע קינה אויף דעם חורבן וואָס די שרעקליכע מלחמה האָט אָנגעמאַכט אין אידישע האָפנונגען.

דער טיש אין רעסטאָראַן, הגם עס איז געווען אין רעכטער מיטאָג־צייט, איז געווען דריי־פערטעל ניט בע־זעצט. ווענִיג זיינען איצט געווען די וואָס האָבען זיך

געקענט פערגינען דעם לוקסוס צו בעצאהלען די סומע פון דריי בישליק (ארום דרייסיג סענט) פאר א מאהלצייט.

א בכבוד'ער סוחר אקעגען אונז האט בעשטעלט איין פארציע פאר זיך און זיין טאכטער...

דער לוסטיגער געשפרעך האט געפעהלט. אזוי ווי מען וואלט זיך געשראקען איינער פאר'ן צווייטען אין די אויגען צו קוקען. האט מען שווייגענדיג געגעסען און די אויגען אין טעלער געהאלטען.

נאכמיטאג, אז מיר זיינען צוריקגעקומען צום וויצע־קאנסול, האבען מיר געפונען ווארטענדיג אויף אונז די בערוהיגענדע פערזיכערונג, אז אמעריקאנער און בירגער פון אלע אנדערע נייטראלע לענדער זיינען פטור פון דער גזרה.

ביי נאכט זיינען מיר אפגעפאהרען צוריק קיין רחובות.

— — — — — — — — — — — — — — — —

שווערע גראע טעג קריכען איינער נאכ'ן אנדערען. איך בין אנגעקומען אין ארץ ישראל אין אזא שעהנער רייכער צייט. אלצדינג איז געווען א ליכטיגע מוזיק — די מוזיק פון דער גרויסער צוקונפט. איצט איז אלץ ווי־דער שווארץ און פול מיט יאוש...

עס נאגען שוין ווידער אין הארצען ספקות. איך הער ווי זיי גריזשען אונטער דער דיל...

אלע ארום זיינען אזוי אפהענדיג, אזוי פערביטערט. עפעס אזוי ווי זיי וואלטען חרטה געהאט אויפ'ן גאנצען עסק...

ריידען רעדט מען על פי רוב וועגען יקרות, וועגען מקחים פון ווייץ און מעהל, פון פעטראָלעאום און צוקער.

דערצעהלט מען זיך וואו מען קען קריגען וואָלוועל אַ קעסטעל שוועבעלעך. „וישח אדם וישפל איש"...

אין רעכטען מיטען פון דער קאָלאָניע איז געשטאַנען אַ רייה פון הויכע גרינע אייקאַליפּטען, וואָס האָבען בע־שעהנט דעם מאַרק. האָט זיי די רייכע מאַדאַם ד... גע־לאָזט אַרונטערהאַקען צוליעב די פּאָר בישליק וואָס זי האָט פאַר'ן האָלץ געקריגען...

געה איך פערביי דעם פּלאַץ און זעה די ווייסע אָפּע־נע וואונדען פון די אָפּגעהאַקטע בוימער, בעפאַלט מיר אַ כעס און עס פילט מיך אַז אַ וועהטאָג וואָס ווערגט מיך און גיט מיר קיין רוה ניט.

הויב איך אַליין אָן פּגימות זוכען און האָב זיך אַליין פיינט פאַרוואָס איך זוך פּגימות.

דאַכט זיך מיר, אַז אַ סך פון די מענשען, וואָס איך זעה, זיינען אין ארץ ישראל נאָר ווייל זיי קענען זיך ניט העלפען... זייענדיג צו אַלט אָדער צו אָרעם זיך אומצו־קעהרען קיין אייראָפּאַ, חלומ'ען זיי, אַז אייראָפּאַ וועט על פי נס קומען צו זיי... זיי וואָלטען בעגריסט די דאָזיגע אייראָפּאַ ווען אפילו זי וואָלט בעשרענקט די פרייהייט פון אידישער נאַציאָנאַלער זעלבסט-ענטוויקלונג...

ניט קענענדיג געהן צום „סיר הבשר", האָפען זיי אין פערבערגנים, אַז דער „סיר הבשר" וועט קומען צו זיי...

פרעג איך זיך מיט אַמאָל פאַרוואָס האָט ארץ ישראל

אונז גייסטיג ניט בעפרוכפערט ? וואו איז דאס גרויסע ליעד, דאס קונסט־ווערק, וואס איז געשאפען געווארען אין ארץ ישראל ?

אבער איך ווייס, אז אין די אלע פינסטערע און מיאוסע גריבלערייען איז שולדיג די מלחמה...

ניטא אויף וואס צו לעבען... לעב איך אויף די שעהנע זונען־אונטערגאנגען וואס זיינען זינט די רעגענס געווא־רען הונדערט מאל שעהנער...

קומט אן דער פארנאכט, שפיעלט עס אזוי ווי א לאנגע אראטאריא שטונדען און שטונדען, ווארפענדיג איין אויסגוס פון פארבען נאך א צווייטען, איינער שעהנער פונ׳ם צווייטען... איך האב קיינמאל ניט געוואוסט ווי אונענדליך די צאהל פון פארבען איז, אזוי ווי איך ווייס עס איצט, זינט איך לאב זיך מיט די זונען־אונטערגאנגען פון דעם ארץ־ישראל׳דיגען חשוון.

פערשוואונדען די גריבלערייען און איך הער ווידער— דאס מאל אויף א שטילער קוים הערבארער אקטאווע — דאס גרויסע שעהנע געזאנג פון דער צוקונפט, דאס פרייד־ליעד פון דעם אויפגעבויטען ארץ־ישראל...

קום איך אהיים פון שפאציר און איך שווער ווידער, אז איך וועל ארץ ישראל ניט פערלאזען...

LVII.

אַ בריעף

טײערער...

די פּאָסט איז איצט אין גאַנצען דעמאָראַליזירט און איך שיק מײן בריעף אויף גאָט'ס בעראָט. װען ער װעט אָנקומען (אויב ער װעט איבערהויפּט אָנקומען), װעל איך אפשר שוין מעהר ניט קענען זעהן דורכ'ן פענסטער, אַזױ װי איך קען זעהן איצט, דעם הויכען גרינעם אײקאַליפּט פון מײן שכן, דעם העכסטען אײקאַ־ליפּט פון דער גאַנצער קאָלאָניע; און די אויגען װעלען זיך ניט מעהר אָפּרוהען אויף דעם גרינעם גראָזיגען בער־געל, װאָס ארום שוהל, און אויף דעם הארציגען װײס־געקאַלכטען בית־הספר; און די לונגען װעלען זיך ניט מעהר אָנפילען מיט דער פרישער קװיקענדער לופט פון דעם ארץ־ישראל'דיגען הערבסט. די אַלע זאַכען װעלען זײן עראײנערונגען און דאָס הארץ װעט זיך צוזאַמענ־דריקען זײ דערמאָנענדיג.

...איך שעהם זיך און איך שרעק זיך... אנגסט און בושה פלאַטערען װי טונקעלע פלעדערמײז ארום אַ גאַנץ

העלען טאג, און אלע ווײַלע שלאגען זײ זיך אן אן אנדער ווינקעל פון דער נשמה...

איך שעהם זיך...

פון אינעווענינ קוקט עמיצער אויף מיר און איך קען זײַן קוק ניט אויסמײַדען און ער זאגט צו מיר: דו האסט די פראבע ניט אויסגעהאלטען...

און איך שרעק זיך...

די מלאכי חבלה, וואס איך בין פון זײ לויז געוואָרען מיט מײַן ערשטען ארויפטריט אויף דעם „גומרוק" פון יפו'ער פארט, זײ ווארטען דארט אצינד אויף מיר. אזוי שנעל ווי די פערברוינטע „באחאריעה" וועלען דאס שיפעל אפשטויסען פון ברעג וועלען די דאזיגע מלאכי חבלה ארויסשפרינגען פון צווישען די פעלזען און זײ וועלען די צייהן שצירען און זײ וועלען מיך נעהמען פײַניגען, אזוי ווי זײ האבען מיך פיעל יאהרען געפײַניגט...

און מיר האט זיך געדאכט, אז דער כּח־הקלע איז פאר מיר געענדיגט. איך האב דאך ערשט ניט לאנג צוריק מיט אזוי פיעל פרייד דעם קריזיס דורכגעמאכט. און איך האב צו זיך געזאגט: אצינד ביסטו זיכער, דער באדען איז פעסט אונטער דיר, און אלע ווינטען פון דער וועלט וועלען דיך מעהר ניט אויסרייסען... און איך האב, ווי איינער וואס איז נאר־וואס פון א שיף־ברוך ניצל געווארען, געקוקט אויף די אונזיכערקייט, וואס איך האב געלאזען הינטער זיך, און גומל געבענשט...

אט ווי עס איז צוגעגאנגען:

אנגעהויבען האט עס זיך, ווי ביי יעדערען וואס

קומט אהער, מיט א יום־טוב, מיט א שכרות. זונענשיין, הימעל, בלומען, ים — אלץ האט בערוישט ווי אן אלטער וויין. די כלי איז ניט געווען גרויס גענוג דעם רייכטום ארייננצונעהמען אין זיך, די הענד ניט פלינק גענוג די אוצרות אויפצוקלייבען... ניי־געבארען, און די אברים לייכט ווי א פעדער, און די געדאנקען אזוי וואלקענלאז און לויטער...

דערנאך איז געקומען — אזוי ווי עס האט געמוזט קומען — אן אפהענגדיגקייט, א חשבון הנפש... איבער די ליפען איז דאס ניט אריבער און ניט גאנץ קלאר איז עס געוועזען, און עס האט ניט געוואגט זיך אליין מיט'ן נאמען אנצורופען. האט איהר אלע פון יענער זייט ים צוגעהאלפען און איהר האט אויף מיר מיט די פינגער גע־טייטעלט: בעשרענקונג, פערשמעלונג, פעראַרעמונג...

האב איך מיין ערשטע התפעלות צוריק ארויפגע־כשופט און מיט איהר אייערע כלי־זין צובראכען. עס איז אין נצחון געגאנגען... אבער פאר זיך אליין האב איך קיין געוועהר ניט געהאט...

דאס זיינען געווען שרעקליכע טעג. איך האב אין ערגעץ קיין אנהאלט ניט געפונען. די אלטע יסורים האבען א נייעם צולאג געקראגען — ש פ א ט פ ו ן ז י ך...

דאס זיינען געווען שרעקליכע טעג, אבער נאך זיי איז געקומען די גענעזונג — די אמת'ע ליעבשאפט צו דעם לאנד... ארץ ישראל איז געוואקסען און געוואקסען און האט זיך אויסגעגלייכט מיט די ברייטסטע האריז־

זאָנטען און זי איז אַזוי גרויס געוואָרען ווי מיין גאַנצע וועלט... ריכטיגער געזאָגט, ארץ ישראל איז געוואָרען אַזוי גרויס, אַז אַלע מיינע וועלטען זיינען אין איהר אַריין, און האָבען זיך געקענט שפּרייטען און שפּרייטען... און איך האָב ניט מעהר געזאָגט: עס איז ווערטה דעם פּרייז וואָס איך צאָהל. ווארום עס איז קיין אויסבייט ניט געווען. עס איז ניט געווען קיין אָפּפער און קיין פערמינדערונג. איך בין געוואָרען רייכער און גרעסער און עס איז איצט געווען מיין רייה אויסצודרעהען דעם פאָרוואורף צו אייך: אַרעם זייט א י ה ר . . . א גאַנץ לעבען געהט ביי אייך אַוועק אין מאַכען סינטעזען, און נאָכאַנאַנד איהר לאַטעט און איהר צירעווועט און איהר לייטה צוזאַמען. האָט אייך גאָט מיט גוטע קעפּ גע־בענשט און מייסטערס זייט איהר אויף אַלערליי לאָגישע פּלפּולים. האָט איהר שוין ווי עס איז צוזאַמענגעשטעלט א כלומרשט גאַנצע זאַך.

אָבער דער בגד פּלאַצט דאָך דאָ און דאָרט, די שטעך זיינען צו טאַנדעט. און ווי קונציג איהר זאָלט זיי ניט מאַכען איז די ארבייט דאָך א פערפּושטע. מוזט איהר זיך נאָכאַנאַנד דרעהען אַזוי, אַז מען זאָל אויף אייך די גע־פּלאַצטע נעהט ניט זעהען...

און דאָס דרעהען זיך איז אַזוי קראַנקהאַפט, אַזוי אומנאַטירליך, אַזוי מיאוס, ווארום אַלץ וואָס איז אומ־נאַטירליך איז מיאוס...

...און א י ך ווידער צווישען דערדאָזיגער אומ־נאַטירליכקייט?

... מיין שטאָלץ איז אַזוי ריעזיג אויפגעוואַקסען אין דעם לעצטען יאָהר. דאָס האָב איך מסתמא פון דעם הויבען אייקאַליפּט געקריגען... איך בין אַזוי פערלאַנגעריש געוואָרען. איך האָב געוואָלט די פולסטע מאָס, אַהן אָפּדינגען זיך. און זיך שטעלען פערענטפערען און סינ־טעזען מאַכען און בעגרינדען מיט שכל'דיגקייט דאָס, וואָס האָט אין מיר געזונגען ווי אַ מעכטיגער געזאַנג, און דאָס וואָס האָט ארום מיר געשפּראָצט און געוואַקסען אין אַלע עקען — דאָס איז געווען בעטלעריש־קליין און וואַ־רעם־שפּל אין מיינע אויגען...

און אצינד וועט דאָס אַלץ אויפהערען און עס וועט זיך אַנהויבען דער אַלטער מיאוסער קנויל פון ווידער־שפּרוכען, דער פּלאָנטער פון צווייפעל און גלויבען, פון אמת'ען וועהטאָג און איינגעשמועסטער פרייד, פון פער־צווייפלונג און מוטיגקייט...

און לעבען ווידער אויף ברעקלעך... פונ'ם רייכען טיש וועל איך פערוואָגעלט ווערען און זיך פון דאָס נייע נעהמען לערנען די קונסט פון זיין אַ „מסתפק במועט".

אַ קליין בלאַנד מיידעלע וועט אַרוים אויף אַ פּלאַטפאָרמע און וועט דעקלאַמירען אַ אידיש ליעד מיט מעהר ווי אַ רמז פון אַן ענגלישען אַקצענט און מיין שכן וועט זיך ארײַ־בערבויגען צו מיר און מיר אין אויער איינשושקען: און דאָ אין אַמעריקא געבאָרען... און די אויגען פון מיין שכן וועלען גלאַנצען פייכט פון שמחה און איך וועל זיך אויך מיטפרעהען...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

איך טוליע נאך אלץ צום הארצען די האפנונג, אז עס וועט דאך ניט געשעהן. און אויב איך וועל מיין זוניגע רחובות פערלאזען, וועט עס זיין אויף א ווײלע — קיין מצרים. דארטען וועלען מיר ווארטען ביז דער מבול וועט אריבער. דארטען וועל איך זיך פעררוקען ערגעץ אין א ווינקעל, זיך איינגנורען אין זיך און חלומ׳ען ארץ ישראל...

דיין...

LVIII.

וואַד־נאַכט.

א פחד, וואָס האָט איבערגעשטיגען אַלע פריהערדיגע שרעקען, איז אַנגעפאַלען אויף די אידישע איינוואוינער פון פאַלעסטינא, נאָך דעם „שוואַרצען דאָנערשטאָג", ווען אראַבישע האַיאַלען האָבען געכאַפּט מענער, פרויען און קינדער אויף די גאַסען פון תל־אביב און זיי געשלעפּט מיט געוואַלט צום „גומרוק", כדי זיי ארויסצושיקען מיט דער איטאַליענישער שיף, וואָס איז דאַמאָלס געשטאַנען אין פּאַרט.

מע האָט די ארויסגעשיקטע ניט געגעבען צומאָל צייט געננוג מיטצונעהמען די נעטהיגסטע זאַכען. קינדער זיינען אַפּגעריסען געוואָרען פון עלטערען און עלטערען פון קינדער. קליינע עופה'לעך האָט מען אָפּגעשיקט אַליין און טאַטע־מאַמע איבערגעלאָזט אין יפו. די „באַחאַריעה", די אראַבישע שיפערס, וואָס זיינען אַ שם דבר מיט זייער ווילדקייט און רציחה אפילו אין געוועהנליכע צייטען, האָבען דעם בעפעהל פון דער ממשלה אויסגעטייטשט ווי אַז אנציהערענס, אַז די אידישע פאַסאַזשירען זיינען הפקר. איבערפיהרענדיג די אומגליקליכע פון ברעג צום שיף, האָבען זיי זיך מיט זיי בעגאַנגען אויפ'ן גרוילזאַמסטען אופן:

זיי האבען מיט סטראשונקעס געפאדערט געלט, ארונטערגעשלעפט ציערונג פון דעם האלז פון פרויען און געריסען אויריינגלעך פון די אויערען. די אריבערפיהרונג איז געווען בייניאכט, דאס וואסער איז געווען אומרוהיג און די פאסאזשירען זיינען געווען אין די הענד ביי די ווילדע אייניקלעך פון די אמאליגע ים־רויבער...

פאקטען וואקסען זיך שנעל פאנאנדער אין דעם אריענט און איינגעשראקענע געמיטהער זיינען א גינסטיגער באדען פאר די ווילדסטע קלאנגען. האט מען זיך דערצעהלט זאכען וואס האבען פאסירט יענעם אבענד, פון וועלכע די האאר האבען זיך קאפויר געשטעלט. א ניין־יעהריגע מיידעל — האט איין בעריכט איבערגעגעבען — איז אין דעם הו־הא אין ים ארייינגעפאלען און דאס וואסער האט זי נאך דעם ארויסגעשווענקט אויף'ן ברעג פון תל־אביב.

צוליעב די פאסירונגען פון דעם שווארצען דאנערשטאג האט זיך פאנאנדערגעפלאקערט ביי א גרויסען טהייל פון דער בעפעלקערונג די אומגעדולד צו פערלאזען דאס לאנד וואס שנעלער, מיט'ן גוטען ווילען, כדי ניט האבען אויסצושטעהען אין דער צוקונפט אן עהנליכע ערפאהרונג.

גלייך נאך דעם איז געקומען דער בעפעהל פון דער רעגיערונג, אז אלע פרעמדע אונטערטהאנען און בירגער וואס האבען בדעה צו פערלאזען דאס לאנד, מוזען עס טהאן ניט שפעטער ווי דעצעמבער דעם אכט־און־צוואנ־

ציגסטען. נאָך יענעם דאַטום וועט דער פּאָרט זיין סוגרת ומסוגרת. ניט ארויס און ניט אריין. *)

מיר האָבען אונזער ישוב־הדעת ניט געקענט מעהר פערלענגערען. מע האָט געמוזט זיך בעשליסען. ענטוועדער בלייבען פערקאָרקעוועט אין ארץ־ישראל אָהן געלד און אָהן פערבינדונג מיט דער דרויסען־וועלט, אָדער אָפּפאָהרען מיט דער לעצטער שיף קיין מצרים און דאָרט אָפּווארטען דעם סוף פון דער מלחמה.

דער שכל הישר ווי אויך אַלע אונזערע פריינד און שכנים האָבען געראָטהען דאָס לעצטע.

ביז אונזער אָפּפאָהר זיינען נאָך געבליבען מעהרערע טעג. האָט זיך מיר געוואָלט וואָס מעהר אריינכאַפּען פון מיין נייער היים, וואו מיר איז צומאָל ניט בעשערט געווען א יאָהר־פעסט צו פייערען.

אַלע בוימער אין אונזער פרדס האָבען געוואוסט, אַז איך פערלאָז ארץ ישראל, און איטליכער פון זיי האָט זיך מיט מיר איבערגעקוקט מיט בענקענים און מיט בקשה.

— אז דו מוזט פאָהרען, פאָהר... אָבער ניט פערגעס.

איך האָב געשפּאַציערט דורך און ארום דער קאָלאָניע שעה׳ן נאָכאַנאַנד. די אָליווען־וועלדער און די אָרענדזש

---

*) ווי עס האָט זיך שפּעטער ארויסגעוויזען איז דער פּאָרט געבליבען אָפען נאָהענט פון א יאָהר צייט נאָך דעם דאָזיגען דאַטום. דער לעצטער טאָג איז תמיד אָפּגעלעגט געווארען ארויסצולאָזען א נייעם טראַנספּאָרט פרעמדע.

גערטנער, זאַט־אַנגעטרונקען פון די רעגענס, זיינען געווען פרישער ווי איך האָב זיי ווען עס איז פריהער געזעהן. דער הימעל איז געווען לויטער און ריין אַזוי ווי איין שטיק סאַ־פיר... אַ וואַרעמער ווינטעל האָט געוועהט און די זון האָט געשטיפט אין אַלע ווינקלען.

די הרי יהודה האָבען ווידער גע'חלום'ט הינטער בלויע דעקטיכער, און די טויבען האָבען זיך געדרעהט איבער'ן בית הספר און איבער'ן גן־הילדים און איבער דער שוהל, און די „מושבה" האָט געדרעמעלט שטיל אין דער מיטאַג־זון.

איך האָב דאָס אַלץ געוואָלט מיטנעהמען מיט זיך: די זון און דעם הימעל און די בערג און די טויבען און דעם גלאָק נעבען מארק און דאָס זינגען פון די קינדער אין דעם קלאַס...

אַז עס איז געקומען דער אבענד פאַר אונזער אָפּפאָה־רען און די זאַכען זיינען שוין געווען איינגעפּאַקט, איז מען פון דער קאָלאָניע זיך געקומען מיט אונז געזעגענען. עס זיינען געקומען בעקאַנטע און ווילד־פרעמדע. מיר זיי־נען דאָך אַלע איין משפחה געווען...

האָט מען אונז געבראַכט גוטע זאַכען אויף'ן וועג. ווער קיכלעך, אומיסנע געבאַקט פאַר אונז, ווער מאַנדלען.

מיר זיינען אַלע געזעסען ארום דעם גרויסען, רויהען טיש, וואָס דער יאַדעשליווער משה האָט פאַר אונז גע־מאַכט, און אַלעמענס הערצער זיינען געווען שווער און מע האָט זיך געוואונשען בקרוב זיך ווידער צו זעהן...

עס איז שוין געווען צוועלף א זייגער ווען דער לעצ־טער האט זיך מיט אונז צעזעגנט.

אז מיר זיינען געבליבען אליין, און די קאלטע שאר־פע נאכט־לופט איז אריינגעקראכען אין צימער, האבען מיר אריינגעווארפען א פאאר אייקאליפט־קלעצלעך אין הייץ־אויוועלע און זיינען געזעסען און געקוקט אויף די שוואר־צע פנים׳ער אין די פלאמען...

שלאפען האבען מיר ניט געוואלט. אונזער לעצטע נאכט אין רחובות האט געזאלט זיין א ליל־שמורים. ארום פיער פארטאג האט מאחמוד געזאלט קומען און אונז נעה־מען קיין יפו. מיר האבען געוואלט ארויספאהרען פון רחובות אין דער פינסטער, שטילערהייד, קיינער פון דער קאלאניע זאל אונז ניט זעהן... עס איז געווען א וועה און א שאנד.

איך האב זיך געפיהלט שולדיג אקעגען די געבליבע־נע, און די שולד איז מיר געלעגען שווער אויף דער נשמה..

אין האלבען דרעמעל האב איך מיט אמאל געהערט ווי דאס הויז פאלט צוזאמען איבער מיר מיט א מורא׳די־גען קראך. איך האב ווייט צעעפענט די אויגען. דאס האט מאחמוד געסטוקעט אין דער טהיר. דער וואגען איז געווען גרייט און די צייט צו פאהרען איז געקומען.

דאס פייער איז געווען אין גאנצען אויסגעגאנגען און די ווייסע זיידענע אש איז געלעגען קאלט און פלאך אויף דעם דעק פון דעם אויוועלע. צו די שויבען האט זיך נאך געדריקט א טיעפע פינסטערניס. עס איז נאך געווען

מעהר ווי א האלבע שעה צו דעם ערשטען שפּראָץ פון טאָג.

מיר האָבען גענומען אונזערע צוויי טשעמאָדאַנעס, וואו מיר האָבען איינגעפּאַקט דאָס סאַמע נויטיגסטע, זיך איינגעזעגענט נאָך אַמאָל אין די מעבעל, אין די ווענד ארום, אין דעם מגן־דוד פון זאַנגען אויפ׳ן וואַנד און זיינען ארויס פון הויז. מיר האָבען צוגעשלאָסען די טהיר און דעם שליסעל שטילערהייד אַוועקגעלעגט אויף דעם פענסטער־געזימס פון אונזער שכן, וואָס האָט געזאָלט בלייבען דער שומר אויף אונזער דירה.

דער וואָגען איז מיט אונז אַרויסגעפאָהרען דורך דעם שמאָלען איינפאָהר. די קאָלאָניע איז געווען איינגעשלונגען אין חשך, קיין פונק פייער האָט זיך אין ערגיץ ניט גע־זעהען.

ערשט אַז מיר זיינען שוין געווען ארויס פון דער קאָ־לאָניע האָט זיך גענומען בעווייזען אויפ׳ן מזרח־ווינקעל א גראָע פּליאַמע, „דעם וואָלף׳ס עק״, ווי די פּערסיער זאָגען...

האָט זיך דעם „וואָלף׳ס עק״ צעשפּרייט און צע־שפּרייט און הינטער אונז האָט זיך גענומען ווייסלען די „מושבה״... דאָס רעווען פון אַן אייזעל האָט זיך דערהערט, און אויף די געהעפטען האָבען זיך די אראבישע אראבאָד־זשים גענומען טשוכען:

עס איז שוין געווען ליכטיג ווען מיר זיינען געקומען צו דעם וועלדעל, וואָס ליעגט צווישען רחובות און וואַדי־

חנין. האָט מאַחמוד אָפּגעשטעלט דעם וואָגען, איז לאַנגזאַם אַראָפּגעקראָכען פון דער קעלניע, און האָט אויסגעשפּרייט זיין „סעדזשעדעה" (אַ טוך פּאַר קניהען), ביים וועג נעבען אַ קוסט. ער האָט זיך געשטעלט מיט דעם פּנים צו דרום, אַהין וואו די הייליגע מעקקאַ געפינט זיך. די הענד האָט ער געהאַלטען אויסגעשפּרייט אַזוי ווי פליגלען אויףביידע זייטען פון געזיכט, און די אויגען האָבען געקוקט צו דער ערד. מיט הארציגער כונה, לחלוטין זיך ניט־קימערנדיג אום אונז, האָט ער געמורמעלט:

„ביסמיללאַהי ראַחמאַני ראַחימי", אין דעם נאָמען פון אַללאַה דעם דערבאַרימער, דעם באַרמהערציגען... האַר פון די וועלטען, קיניג פון דעם יום־הדין, דיך דינען מיר און צו דיר קומען מיר נאָך הילף... פיהר אונז אויף דעם ריכטיגען וועג...

דערנאָך האָבען זיך די קניע אַראָפּגעלאָזען און דער קאָפּ איז צוגעפאַלען צו דער ערד:

אַללאַה אַקבאַר...

ווען ער האָט געענדיגט זיין תפילה, האָט ער קאַלט־בלוטיג צוזאַמענגעוויקעלט די צוריסענע „סעדזשעדעה", אַרויפגעקראָכען צוריק אויף זיין פּלאַץ און גענומען שיל־טען די פערד מיט טויטע קללות.

די זון האָט אונטערדעסען אַרויסגעשטעקט אַ גיל־דערנעם האָרן און דער האָרן איז געוואַקסען און באַלד איז אַרויס אַ גרויסע רונדע שטיק פייער. עס האָט זיך אָנגע־הויבען דער פריידיגער זון־בעגאָסענער טאָג פון ארץ ישראל...

LIX.

„להתראות בארץ ישראל"

ארום אכט א זייגער אין דער פריה איז אונזער וואגען אריינגעפאהרען אין תל־אביב. איך האב אויפגעזוכט דאס הויז וואו די אנגלא־פאלעסטינא באנק, הגם אפיציעל געשלאסען, האט בראוו געקעמפפט כאטש טיילווייז צו פונקציאנירען ווי עס איז. איך האב געטראפען דעם ענערגישען גראזאווסקי אין מיטען פון א צעהנדליג מענשען וואס האבען איהם געריסען פון אלע זייטען. זינט איך האב איהם געזעהן דאס לעצטע מאל, איז זיין קאפ און זיין שפיציג בערדעל געווארען פיעל גרויער און זיין געוועהנליך אויפגערעגטער פנים האט געטראגען די סימנים פון די לעצטע שווערע איבערלעבונגען. ער איז מיט צעהן יאהר עלטער געווארען.

איך האב איהם דערצעהלט פון אונזער בעשלוס אפצופאהרען. ער האט א ווארט ניט געזאגט, נאר געקוקט אויף מיר מיט גרוים צער.

ער האט מיר איבערגעגעבען אין א פאאר ווערטער וואס פאר גרויסע שוועריגקייטען די באנק מוז בייקומען און וואס פאר קונציגע מיטלען זי מוז געברויכען, כדי ארי־

בערצוקריגען פון מצרים כאטש אביסעל גאלד, און ניט לאזען דעם ישוב אין גאנצען צוזאמענפאלען.

איך האב געבעטען מע זאל מיר אויסצאהלען בלויז געגנוג פאר שיפסקארטען ביז אלעקסאנדריא. האט ער מיר דערלאנגט צוויי הונדערט פראנק אזוי ווי מע דערלאנגט איינעם אן אוצר.

אז איטאליענישע שיף האט געזאלט אפפאהרען אויף מארגען, האבען מיר בעשלאסען צו נעהמען פלעצער אויף איהר.

די אויסזיכט צו מוזען פאהרען אויף דער איטאליע־נישער ליניע, וואס איז בעקאנט מיט איהר שמוציגקייט און אונבעקוועמליכקייט, איז ניט געווען קיין אנגענעהמע. אבער מע האט ניט געקענט זיין קיין אויסטראכטער.

ערגער פון אלץ איז געווען וואס אפילו אז מע האט שוין געקויפט א בילעט און בעצאהלט צוויי מאל אזוי פיעל ווי אין געוועהנליכע צייטען, איז מען דאך ניט געווען זי־כער, אז מע וועט האבען א פלאץ אויף דער שיף. אזוי ווי די איטאליענישע ליניע איז געווען די איינציגע וואס האט נאך קורסירט צווישען יפו און אלעקסאנדריא, איז דער אגענט וואס איז צוגלייך געווען דער איטאליענישער קאנסול, געווען א תקיף. ער האט פערקויפט שיפקארטען רעכטס און לינקס, וויסענדיג פאראויס אז דער דאמפפער קען אפילו א העלפט ניט ארויפנעהמען.

ווען עס איז מעהר קיין פלאץ ניט געווען, האט ער די קויפער פון די בילעטען אפגעגעבען צוריק זייער געלט

אחוץ — צעהן פראַצענט קאָמיסיאָן וואָס ער האָט אראָפּ־
גערעכענט פאַר זיך.

איז אזוי ווי פון הימעל אראָפּגעפאַלען די ישועה. א נאַכריכט איז אָנגעקומען, אז די אמעריקאַנישע קריעג־שיף „טענעסי" ווערט ערוואַרטעט מאָרגען־איבערמאָרגען און זי וועט אויפנעהמען אַלע וואָס מוזען פערלאָזען דעם פּאָרט און וועט זיי ברענגען בשלום קיין מצרים.

דער וויצע־קאָנסול האָט די נאַכריכט בעשטעטיגט און האָט אונז אויך דערצעהלט, אז דער אַלטער דר. גלאַסברוק, דער הויפּט־קאָנסול פון ירושלים, קומט אומיסנע אהער בכבודו ובעצמו אכטונג צו געבען אז די פילאַנטראָפּישע שליחות פון דער „טענעסי" זאָל ריכטיג אויסגעפילט ווער־רען, אָהן שטערונגען מצד די טערקישע פּאָרט־בעאַמטע.

אויף מאָרגען, שבת, גאַנץ בעגינען, האָט זיך אָנגע־הויבען די אויסוואַנדערונג פון תל־אביב. די איטאַליענישע שיף איז אָנגעקומען. און די יעניגע וואָס האָבען געקויפט בילעטען אויף איהר האָבען זיך געפעדערט צו קומען וואָס שנעלער אויפ'ן „גומרוק".

פון די הייזער האָבען זיך ארויסגערוקט מענשען איינציגווייז אָדער אין קליינע הייפלעך און האָבען זיך אי־בער'ן זאַמד דורך זייטיגע וועגען געלאָזט געהן מיט פּעק־לעך אין די הענד, צום פּאָרט. מע האָט זיך געשעהמט בפרהסיא צו פערלאָזען ארץ ישראל און דערצו נאָך פער־וואָכעדיגען די הייליגע רוה פון דעם שבת־טאָג.

אויסען שטאדט האבען זיך די הייפלעך צוזאמענגע־גאסען און דער וועג פון תל־אביב קיין יפו איז געווען שווארץ מיט מענשען. די געזיכטער זיינען געווען ערנסט פערשלאסען, די ליפען צוזאמענגעדריקט, די אויגען צו־טראגען. מע איז געגאנגען האסטיג, איבערגעלעגט די פעקלעך פון איין האנד אין דער צווייטער און ווייטער גע־שפאנט און געאיילט צו קומען וואס גיכער צום „גומרוק".

איבער זייערע קעפ איז מיטגעגאנגען א ווייכער בלענ־דענד־בלאער הימעל, און שטראהלען זיינען נאכגעלאפען נאך דער מחנה ווי שטיפערישע קינדער נאך א טרויער־פראצעסיאן...

מיר זיינען אוועק צום אמעריקאנישען קאנסולאט, אויסגעפינען וועגען דער „טענעסי". אין האטעל האבען מיר געטראפען דר. גלאסברוק, וואס איז נאר וואס אנגע־קומען פון ירושלים. מע האט זיך געריכט יעדע מינוט די שיף זאל אנקומען.

זיינען מיר געשטאנען אויף דעם פלאכען דאך פון דעם האטעל און האבען געקוקט אויף דער גאלד־בעשפריצ־טער בלאקייט פון דעם ים־הגדול און האבען געווארט אויף אן ערשטען סימן. און אז מיר האבען דערזעהן א ווייסען צאפ פון רויך, און דערנאך די הויכע קוימענס ארויסקריי־כענדיג פון האריזאנט, איז עס געווען ווי א ליעבער גרוס פון דערהיים...

די בשורה פון דער „טענעסי'ס" קומען האט זיך שנעל פערשפרייט. אלע האבען זיך גענומען פיהלען זיכערער. די

שטאַרקע האַנד פון אַ גרויסען פרייען פאָלק האָט זיך אויס־געשטרעקט פון איבער ימים אהער צו שיצען און צו העלפען...

די „טענעסי" איז אָנגעקומען שפּעט נאָכמיטאָג און איהרע פּאַסאַזשירען האָט זי געזאָלט אויפנעהמען אויף מאָרגען, זונטאג, פריה. איז ביי אונז געבליבען צו נעכ־טיגען ניט אין תל־אביב וואו מיר פלעגען געוועהנליך איינ־שטעהן, נאָר אין „האָטעל הארדיעג", וואו דר. גלאַסבּרוק און אַנדערע אַמעריקאַנער זיינען איינגעשטאַנען, כדי צו זיין גרייט גלייך אין דער פריה אוועקצוגעהן צום „גומרוק".

אין אָבענד איז געקומען גראַזאָווסקי זיך מיט אונז געזעגענען. ניט ער און ניט איך האָבען אַ וואָרט געקענט ריידען.

מיר האָבען זיך געדריקט די הענד:

— להתראות!

— להתראות בארץ ישראל!

אין דער שיטערער שפּיציגער בערדעל האָט זיך אַראָפּ־געקייקעלט אַ גרויסער טראָפּען.

דער „נומער" פון אונזער צימער איז געוועזן „חבקוק". אַ שעהן געראַם צימער, ריין און בעקוועם, מיט אַ גרויסען פענסטער און אַ בעזונדער באַלקאָן מיט אַ פּראַכטיגער אויסזיכט, אויף אָראַנזש־גערטנער און פּאַלמען, און הינ־טער זיי אויפ'ן ים אַרויס.

ביז אַ שטיק אין דער נאַכט זיינען מיר געזעסען אויף

דעם באַלקאָן און האָבען שטומערהייד געשפּונען בענקע־ניסען און האָפנונגען אַרום די שטערען. די גרויסע קיהלע שטערען האָבען אונז אַ זיעגעל אויף די ליפּען אַרויפגע־לעגט...

פון ווייטען, אויפ׳ן ים, האָט זיך געזעהן די „טענעסי" אַרומגעשנורעוועט מיט הונדערטע עלעקטרישע ליכט...

דער בייזער נביא „חבקוק" האָט מיר ניט פיעל שלאָף פערגונען, ווי נויטיג איך האָב דעם שלאָף בעדאַרפט האָבען נאָך דער אומרוהה און דער אַרומלויפעניש פון טאָג. מיט דעם ערשטען גראָען פלעק וואָס האָט זיך געלעגט אויף די שויבען, האָב איך זיך אויפגעכאַפּט. מיין לעצטע נאַכט אין ארץ ישראל איז געווען געענדיגט. איידער דער טאָג וועט זיך נייגען צום אונטערגאַנג, וועל איך די ברעגעס פון ארץ ישראל האָבען געלאָזט הינטער זיך און דער טרוים פון אַ לעבען וועט זיין צושטערט...

איך בין אַרויס אין קאָרידאָר און פון דאָרט אויף דער מזרח־וועראַנאַ פון האָטעל. די שטאָדט און די גאַנצע אומ־געגענד איז געווען טויט. קיין זכר פון אַ לעבעדיגען נפש.

דער מזרח האָט זיך פּאַמעליך גענומען רויטלען און די רויטקייט איז צולאָפען ביז׳ן האַלבען הימעל.

אַקעגען הימעל איז געשטאַנען אַן איינציגער הויך־כער פּאַלם־בוים און האָט זיך געשטרעקט און געצויגען אַרויפצו אַזוי ווי אַ האַרציגע מאָרגען־תפלה...

. . . .

ארום צעהן א זייגער זיינען מיר שוין געווען ביים פּאָרט. דער פּלאַץ האָט געקאָכט און געווימעלט פון טויזענדער מענשען: טייל פּאַסאַזשירען, טייל געקומען זיך געזעגענען. עס זיינען אויך געווען קינדער וואָס זייערע עלטערען האָט מען געכאַפּט און אָפּגעשיקט אין דעם „שווארצען דאָנערשטאָג", איבערלאָזענדיג די קליינוואַרג אויף גאָט'ס בעראָט. האָט מען איצט די קינדער אָפּגעשיקט צו זייער טאַטע־מאַמע אין מצרים.

א סך יונגע לייט וואָס האָבען געוואוסט אז מע וועט זיי ניט ערלויבען ארויסצופאָהרען — פון די פיינדליכע אונטערטאַנען האָט מען נאָר פרויען, קינדער און ניט מיליטער־פעהיגע ערלויבט ארויסצופאָהרען — האָבען זיך ארומגעדרעהט צווישען עולם האָפענדיג אז זיי וועט דאָך ווי עס איז זיך איינגעבען אָפּצונאַרען די בעאַמטע.

דער קאַימאַקאַם, דער קאָמענדאַנט און אסך אַנדערע טערקישע מיליטער־ און ציוויל־בעאַמטע זיינען געשטאַנען און האָבען שטרענג חוקר ודורש געווען יעדער פּאַסאַזשיר. ניט קוקענדיג אויף מיין אמעריקאַנישער בירגערשאַפט, וואָס איז אין יענע טעג געווען א גרויסער יחוס, האָט מען מיר ארומגעזוכט די קעשענעס גאָר אויף עכט־רוסישען שטייגער: די קאָנטראַבאַנד האָט זיך ארויסגעוויזען אין דער געשטאַלט פון א אידישען בריעף. האָט מען איהם פון מיר צוגענומען מיט דער העפליכער בעמערקונג, אז מיר בלייבט די ברירה ענטוועדער אָפּצופאָהרען מיט דער „טענעסי" אָדער וואַרטען ביז דער בריעף וועט דורכגעהן דורך די הענד פון דעם טערקישען צענזאָר.

א מאטאר־שיפעל געשיקט פון דער „טענעסי" האט געזאלט אריבערברענגען די פאסאזשירען פון ברעג צום שיף. אבער דער אידישער קאמיטעט האט זיך ניט געוואלט איינרייסען מיט די פערהונגערטע „באהאריעה" וואס וואלטען געזאגט אז מע נעהמט אוועק זייער ביסען פון מויל, הגם נאך זייערע מעשים טובים פון דעם „שווארצען דאנערשטאג" האבען זיי עם כשר פערדיענט.

האבען די „באהאריעה" דעם עולם אריבערגעפיהרט לויט א בעשטימטען אפגעמאכטען פרייז. די מאראלישע ווירקונג וואס דאס אנקומען פון דער „טענעסי" האט אויף זיי געמאכט, איז געווען ניכר אין זייער בענעהמען זיך און אין זייער ריידען. זיי זיינען געווען פריינדליך און מילד צו די פאסאזשירען, און האבען געציטערט מע זאל זיך אויף זיי ניט בעקלאגען.

אויף דעם מאטאר־שיפעל זיינען געקומען א צעהנדליג מאטראזען פון דער „טענעסי", ריינע, ציכטיגע, גלאט־ארומגעגאלטע יונגען אין בלויע טוכענע בלוזעס און פלודערען און ווייסע היטעלעך. זיי זיינען געווען אן ערפרישענדען קאנטראסט צווישען די אפגעלאזענע שמוציגע אראבישע חאיאלען פון דעם „גומרוק".

נאך א האלבע שעה און מיר האבען שוין געקלעטערט אויף די ענג־טרעפ פון דער „טענעסי" און צום ערשטען מאל נאך א לאנגער צייט זיינען מיר ווידער געווען אויף אמעריקאנישען „באדען"...

איך האב זיך דערמאנט אן מיינע „לירעם". איך האב

איצט מעהר קיין געלד ניט בעדארפט און איך האב גע־וואוסט דעם דוחק אין דער באנק. האב איך אפגערופען אן א זייט איינעם פון דעם תל־אביב'ער קאמיטעט וואס איז געווען אויף דער שיף, און האב איהם איבערגעגעבען אלץ וואס מיר איז געבליבען, אין גאנצען א קימא לן פון 150 פראנק, מיט דער בקשה ער זאל עס אומקעהרען גרא־זאווסקי'ן.

———

די יונגע פלינקע מאטראזען האבען געהאלפען די פא־סאזשירען ארויפגעהן די טרעפ, געטראגען קליינע קינדער אויף די הענד, אונטערגעהאלטען פרויען און אלטע לייט אזוי ווי אמת'ע ווארטספרויען און דערביי געווען אזוי פריינדליך און אזוי אויפגעראמט, אז דער עולם האט זיי שטארק ליעב געקראגען פון דער ערשטער מינוט.

א הויכער שלאנקער יונג פון א יאהר פינף־און־צוואנ־ציג מיט לאכעדיגע שווארצע אויגען איז געשטאנען ביים ארויפגאנג און האט געזעהן מע זאל זיך ניט שפארען. אין ביירוט האט ער זיך אויסגעלערענט איין אראבישווארט „אימשי" (געה), איז עס איהם שטארק געפעלען.

— „אימשי" — ווייזט ער אן גוטמוטיג א שווער־לייביגע אידענע, זי זאל זיך ווענדען רעכטס. „אימשי" — א גלעט א קליין אינגעלע אויפ'ן באק. „אימשי" — א קאוואליערסקען בייג מיט'ן קאפ צו א גימנאזיסטקע פון תל־אביב.

און „אימשי" האלט אן אויג פון איין זייט אויפ'ן עולם מע זאל זיך איינאנדער די היהנער־אויגען ניט אפ־

טרעטען און פון דער אנדער זייט אונטען אויף די „באַ־חאַריעה" וואָס קומען אַן מיט נייע טראַנספּאָרטען, זיי זאַ־לען ניט מאַכען קיין „דאַירטי טריקס" (מיאוס'ע שטיק). זעהט מיט אַמאָל „אימשי" ווי אַ „באחארי" האָט „בלאַ־יודעים" געגעבען אַ שטויס אַן עלטערען אידען אין זייט. גיט „אימשי" אַ שפּרונג ארונטער און אַ פּאַהר אריין דעם „באחארי", אַז יענער קוליעט זיך אזש איבער.

— אימשי"...

די איבערפיהרונג פון די פּאַסאַזשירען האָט געדוי־ערט ביז שפּעט אין אָבענד, און דער הימעל איז געווען פול מיט שטערען ווען די רודערס פון דער „טענעסי" האָבען זיך גענומען דרעהען, און די סילועטען פון די הייזער אין יפו האָבען זיך גענומען אַפּרוקען אַהינטער, אַהינטער...

LX.

„סטארס ענד סטרייפּס"

דער דעק פון דער „טענעסי" האָט געהודזשעט ווי אַ ביענשטאָק און געווימעלט מיט אַ געמיש פון אַלע מינים אידען וואָס געפינען זיך אין ארץ־ישראל. פּאַטריאַר־כען מיט גרויסע שטריימלעך און לאַנגע בערד, מיטעל־יעהריגע בכבוד'ע סוחרים, אידענעס אין אַלטפרענקישע הויבען און פּאַטשיילעס און יונגע ווייבלעך מאָדיש גע־קליידט, גבירים פון דער היים און פּראָפעסיאָנעלע שנאָ־רערס, פּועלים אין ווייסע בלוזעס, גימנאַזיסטען און גימ־נאַזיסטקעס פון תל־אביב — האָבען זיך פונאַנדערגעשאָטען פאַר דער לענג און ברייט פון דער שיף. אחוץ זיי זיינען געווען אַ סך אָריענטאַלישע אידען געבאָרען פון דריי דורות אין פּאַלעסטינאַ, וואָס האָבען צוליעב זייער ענגלישער אָדער פראַנצויזישער אונטערטאַנשאַפט געמוזט פערלאָזען זייער געבורטסלאַנד.

צווישען די דערוואַקסענע זיינען לוסטיג ארומגעלאָ־פען די קליינע קינדער, זיך גליטשענדיג אויף דעם רייב־געשייערטען גלאַטען דיל.

אַפּיצערען און מאַטראַזען פון׳ם העכסטען ביז׳ן קלענ־סטען האָבען מיט דער גרעסטער גוטמוטיגקייט און געדולד זיך געמיהט צו מאַכען די „געסט״ אַזוי היימיש און בע־קוועם ווי ווייט זיי האָבען עס געקענט טהאָן אויף אַ שיף, וואָס איז לכתחלה געבויט געוואָרען פאַר אַ גאַנץ אַנדער צוועק ווי צו זיין אַ „הכנסת אורחים״. זיי האָבען דעם לשון פון די אויסוואַנדערער ניט פערשטאַנען, אָבער גוטסקייט און רחמנות פון איין זייט און עלענד און הילפלאָזיגקייט פון דער אַנדערער האָבען זייער אייגענעם עספּעראַנטאָ. האָט מען זיך דורכגערעדט ווי אייגענע מענשען און מען האָט זיך פערשטאַנען אויסגעצייכענט.

ס׳האָט אויסגעזעהן אַזוי ווי די גאַנצע שיף, די אייזערנע פאַרענטשעס, די הויכע קוימענס און אפילו די אָפענע מיילער פון די קאַנאָנען, האָבען געוואָלט אַרויס־ווייזען וואָס מעהר פריינדליכקייט צו די מגורשים.

עס איז ניט געווען קיין גרינגע אַרבייט צו געפינען געלעגערס פאַר אַזאַ גרויסען עולם. האָבען די מאַטראַזען זיך ענג געמאַכט און אָבגעגעבען זייערע אייגענע פּלעצער. אַז ס׳האָט דאָך ניט געסטאַיעט פאַר אַלעמען, האָט מען אַ טייל פון דעם דעק אָבגעצאַהמט און אַריבערגעהאַנגען מיט לייווענד, איז דערפון געוואָרען אַ גרויס געצעלט. די נאַכט איז געווען אַ מילדע, אַ וואַרימע, און פאַר קעלט אָדער ווינט איז ניט געווען וואָס מורא צו האָבען.

אייפגעוועקט האָט מען דעם עולם פריה. דער לייווענט איז אַרונטערגענומען געוואָרען און די געלעגערס אויפ־

גערױמט אויף גיך. דער אָרקעסטער האָט זיך אויסגע־שטעלט און געשפּיעלט „דהי סטאַר ספּאַנגעלד באַנער" און אַ גרויסע אַמעריקאַנישע פאָהן איז ארויפגעצויגען געוואָ־רען, און האָט געפלאַטערט אין דעם מאָרגענווינד אַזוי ווי אין אַנזאָג פון פרייע ליכטיגע טעג...

די אורחים פון דער „טענעסי", סאַי קליין סאַי גרויס, זיינען געשטאַנען אָרום און האָבען מיט שטומען עקסטאַז צוגעהערט דעם נאַציאָנאַלען הימן פון דער גרויסער פרייער רעפּובליק פון יענער זייט אוקינוס און געקוקט מיט עהר־פורכט אויף די שטערען און שטרייפען...

דער טאָג איז געווען וואונדערבאַר שעהן און רוהיג. דער ים איז געווען ווי בלאָע דורכזיכטיגע זייד. דער עולם האָט זיך געפיהלט פריש און היימיש. נאָך די שווערע איבערלעבונגען אין פערלויף פון די לעצטע וואָכען אין פּאַלעסטינאַ, נאָך די אַנגסטען און ציטערנים, האָט מען זיך געפיהלט אַזוי ווי נאָר־וואָס בעפרייט פון אַ תפיסה.

די יונגוואַרג האָט אַרומשפּאַצירט אויפ'ן דעק אָדער זיך פערזאַמעלט אין רעדלעך און געזונגען אָדער „גערעדט" מיט די יונגע מאַטראָזען. די מיידלעך האָבען לאַכענדיג זיך געלאָזט לערנען ענגלישע ווערטער פון די „בלו־דזשעקעטס", און די יונגע אַטלעטישע רביים האָבען אָנגע־קוואָלען פון זייערע שוואַרצאויגיגע תלמידות.

די עלטערע האָבען זיך ניט געקאָנט אָפּלויבען פון די פיינקייט פון די מאַטראָזען. וואָס פאַר גוטע ליעבע מענשען. פּשוט אָהן גאָל. היינט זייער צוגעלאָזטקייט.

געהט פערביי א הויכער שלאנקער מאן מיט גאלדענע קנעפ און א סך גאליינדלעך אויפ׳ן ארבעל. קענטיג א גרויסער שררה אויף דער שיף. שטעלט ער זיך אפ, בויגט זיך אראפ צו א קליינער ארעמער אלטעטשקער און פרעגט איהר עפעס אויף שטום־לשון. שטעהען די ארומיגע און קייכען פון געלעכטער צוקוקענדיג ווי דער שעהנער אמע־ריקאנער דזשענטעלמאן רוקט די פינגער צו זיך אין מויל, וואס דאס מיינט, צי האט זי שוין געגעסען? ווערט ער ביי זיי דער סימבאל פון אמעריקא, דאס לאנד פון וועלכען זיי האבען זיך אלע אזוי פיעל חדושים אנגעהערט, און וואו זייערע קרובים געפינען זיך. פערזוכען זיי איצט אויך דעם טעם פון דער פרייער גליקליכער אמעריקא...

סאמע אונטער׳ן גרויסען קאנאן שטעהט א איד פון א יאהר פופציג, אנגעטהאן אין א טלית און לעגט תפלין. ער וויקעלט די רצועות ארום זיין האריגען ארעם און זאגט „וארשתיך" מיט הרחבה און היימישקייט, אזוי ווי ער וואלט זיין ביי זיך אין קלויז. אנגעטהאן די תפילין שפא־צירט ער הין און הער אויפ׳ן פערדעק און דאווענט מיט גרויס מתיקות.

מיט אמאל ווערט א געלאף און א טומעל. א ספרד׳י־שער אידענע איז ניט־גוט געווארען. זי איז אין די הויכע מאנאטען און א סברה אז די „טענעסי" וועט מטופל ווערען מיט נאך א פאסאזשיר.

מען מאכט א ווארע, דער דאקטאר קומט. ער בעקוקט

איהר גוט און קנייטשט דעם שטערן. קיינמאל אזא פאל אויף דער „טענעסי" ניט געהאט... הייסט ער זי דערווייל ארונטערפיהרען אין דער האספיטאל־קאיוטע. וואלונטירען צוויי מיידלעך פון יפו ארונטערצופיהרען די יולדת אונטער די ארעמס. דערווייל קריגט דער קווארטירמייסטער א רעקוויזיציע פאר בוליאן און ביסקוויט, און מיר ריכטען זיך אלע מינוט אויף א „מזל טוב".

געהען אוועק א פאר שעה און די „געווינערין" בע־ווייזט זיך ווידער אויפ'ן דעק. אומזיסטע שרעק געווען. האט זי אפגעכאפט דאס הארץ מיט די בוליאן און ביס־קוויט און זיך געלאזט אויסשרייבען פון האס־פיטאל.

די „געבורט־וועהען" פון דער דאזיגער פרוי האבען זיך דורכ'ן טאג ווידערהאלט מעהרערע מאל, און איטליך מאל האט דער קווארטירמייסטער געקראגען א נייע רע־קוויזיציע פאר בוליאן און ביסקוויט, און תמיד האט זיך אויסגעלאזען מיט אומזיסטע שרעק.

די יונגע מאטראזען האבען דערטאפט א בלינדען ארימען אידען מיט א קליינעם קוטיגען זיבען־יעהריגען אינגעלע, וואס האט איהם געפיהרט, האבען זיי דאס פארעל גענומען אונטער זייער בעזונדערען שוץ: ראשית איז געבליבען אז מען זאל צוזאמענקלייבען צווישען זיך א פאר דאלאר פאר דעם „פור אלד דזשו" (דעם ארימען אלטען אידען). אומר ועושה, און דער איד האט דערטאפט ביי זיך אין דער האנד א הויפען זילבערנע מטבעות.

ניט אזוי לייכט איז זיי אַנגעקומען אויסצופיהרען זייער צווייטען בעשלוס: אָבצו־וואשען און ארומצורייניגען דעם קליינעם פיהרער. דעם אינגעל׳ס מורא פאַר זייף און וואסער איז בעזיעגט געוואָרען ערשט, ווען דער בלינדער האָט זיך גענומען שתדל׳ען פאַר די מאַטראָזען. מ׳איז דאָך מחויב זיי כאָטש מיט עפּעס אָ פּ צ ו צ אָ ה ל ע ן.

האָט מען איהם אריינגענומען אין וואַש־צימער און צוויי שטאַרקע בלאָנדע יונגען האָבען געוואַשען און גערייניגט מיט די הענד, מיט אַ באַרשט און מיט אַנדערע אינקוויזיטאָרישע געצייג, וואָס זיינען אומישנע געמאַכט געוואָרען צו פּייניגען אָרימע אינגלעך פון ירושלים, וואָס האָבען מורא פאַר זייף.

אַז דער אינגעל איז ווידער געקומען אויפ׳ן דעק אין בעגלייטונג פון די מאַטראָזען, איז איהם ניט געווען צו דערקענען. אַז אמת שעהנער אינגעל. פריהער, ווען ער איז געווען טאַטואירט מיט ארץ ישראל ערד, האָט מען עס גאָר ניט ארויסגעזעהן.

די מאַטראָזען האָבען פון זייער פּראַטעזשע געקליבען נחת און דער שניידער פון דער שיף האָט פון ערגעץ אויסגעזוכט אַ שטיקעל יתור פון בלויען טוך און האָט זיך תיכף גענומען צושניידען אַ פּאָר הייזלעך פאַר דעם קליינעם.

די אַדמיראַל־קאַיוטען זיינען אָפּגעגעבען געוואָרען צו אַ גרופּע מרה־שחורה׳דיגע מאַנאַשקעס אַנגעטהאָן אין שוואַרצען פון קאָפּ ביז די פיס.

זיי האָבען זיך אַלע געהאַלטען צוזאַמען און אויסגע־מיעדען יעדען מגע ומשא מיט די איבריגע פּאַסאַזשירען פון דער שיף.

א יונגער מאַטראָז, אַן אינטעליגענטער יונג וואָס האָט געענדיגט „לאָא" און דענקט נאָך זיין דיענסט פּראַקטי־צירען אַלס אַדוואָקאַט, רעדט זיך מיט מיר פאַנאַנדער. ער דערצעהלט מיר פון זייערע ערפאַהרונגען. גלייך נאָך דעם אויסברוך פון דער מלחמה, ווען די „טענעסי" האָט קור־סירט צווישען האָלאַנד, פראַנקרייך און ענגלאַנד, כדי צו ברענגען די אַמעריקאַנישע „רעפיודזשים" איז זיכערהייט.

— איהר מיינט דאָך אודאי אַז ד י — ווייזט ער אויפ'ן אַרומיגען ערב־רב — גיבען אונז פיעל קלאָפּאָט? האָט איהר אַ טעות. פון די מיליאָנערען און מיליאָנער־שעס וואָס מיר האָבען אַריבערגעפיהרט קיין ענגלאַנד זיי־נען מיר ניט דער ערד מעהר אויסגעשטאַנען. ד י זיינען דאַנקבאַר פאַר וואָס מע טהוט פאַר זיי און בענעהמען זיך מיט דרך ארץ... יענע זיינען ערשט געווען די אמת'ע חזירים. די מאַטראָזען האָבען זיי בעהאַנדעלט ווי בעדיענ־טע אָדער קעלנער.

א פיעלפאַכער מיליאָנערשע גיט זיך אַ קעהר צו אַ מאַטראָז און זאָגט: —

— סטיואַרד, ברענג מיין באַגאַזש אין מיין קאַיוטע.

האָט זיך דער מאַטראָז שטאָלץ אויסגעגלייכט:

— מאַדאַם, איך בין ניט קיינעם'ס סטיואַרד. איך בין אַ מאַטראָז אויף אַנקעל סעם'ס קרייצער „טענעסי".

אנדערע האָבען פאַר'ן שלאָפען־געהן ארויסגעשטעלט פאַר דער טהיר פון דער קאַיוטע זייערע שיך צום פוצען, אזוי ווי אין א האָטעל...

דיענסטאג, דעם נײַן־און־צוואַנציגסטען דעצעמבער פאַרנאַכט זיינען מיר אַנגעקומען אין דעם פּאָדער־האַפען פון אַלעקסאַנדריא. פון אַלע זייטען האָבען זיך אין די שטי־לע וואַסערען מרה־שחורה'דיג געוויעגט דייטשע און עסט־רייכישע האַנדעל־שיפען געפאַנגען אין קריעג.

אזוי ווי עס איז שוין געווען צו שפּעט אראָפּצולאָזען די פּאַסאַזשירען דעמזעלביגען טאָג, האָט מען עס אָפּגע־לעגט אויף מאָרגען פריה.

כדי די אומגעדולד פון די „געסט" צו פערשלאָגען, האָט מען ביי דער נאַכט געוויזען אויפ'ן דעק קינעמאַטאָ־גראַפישע בילדער, וואָס האָבען דעם עולם שטאַרק אמו־זירט. געווען א סך וואָס האָבען אזוי וואָס צום ערשטען מאָל אין זייער לעבען געזעהן.

די הכנות צו דער לאַנדונג האָבען זיך אָנגעהויבען בע־גינען. איידער די ערשטע פּאַרטי האָט פערלאָזען די שיף האָט אַן עלטערער איד זיך געשטעלט אויף א הויכען קעס־טעל און האָט געהאַלטען א וואַרעמען דרוש אין אידיש. ער האָט געלויבט אַמעריקא פאַר די חסדים וואָס זי טהוט מיט די אומגליקליכע און פערפאָלגטע פון אַלע פעלקער און האָט אויפגעפאָדערט דעם גאַנצען עולם אויסצודריקען ווי איין מאַן זייער דאַנקבאַרקייט. האָט אויסגעבראַכען א

הוראה־געשריי וואָס האָט אָנגעהאַלטען מעהרערע מינוטען נאָכאַנאַנד. עס איז אַלעמען פון הארצען געגאַנגען.

מיר צוזאַמען מיט דעם קליינעם הייפעל אַמעריקאַנער וואָס זיינען געפאָהרען אויף דער „טענסי", זיינען געבליבען אויף צולעצט.

אונזער שיפעל איז גראַד אָפּגעפאָהרען אין דער צייט ווען די פאָהן איז אַרויפגעצויגען געוואָרען און די מוזיק האָט אויפגעשפּיעלט דעם אַמעריקאַנישען הימן...

בין איך געשטאַנען מיט אָפּגעדעקטען קאָפּ און גע־קוקט אויף די „שטערען און שטרייפען" און קיינמאָל איז מיר די בעדייטונג פון די ווייסע און בלויע פאַסען און שטע־רען ניט געווען אַזוי קלאָר ווי דאַמאָלס...

LXI.

אין אַלעקסאַנדריא

די ערשטע וואָס זיינען אונז געקומען זעהן, אזוי שנעל ווי מיר זיינען אָנגעקומען אין אַלעקסאַנדריא, זיינען געווען דיזעלביגע דריי וואָס האָבען אונז מקבל פנים געווען מיט א יאָהר צוריק אויפ׳ן וועג קיין יפו — דער ציוניסטישער י..., דער אַנאַרכיסטישער תכשיטין־הענדלער ר... און דער הויכער, הארציגער פ...

י... איז אַריינגעפאַלען אַהין אַז אַטהעם שפּעט אין דער נאַכט, און תיכף ערקלערט אַז ער מוז שוין אוועקגעהן. ער איז נאָר געקומען כאַפּען אַ קוק אויף אונז, און מוז שוין לויפען צו די „רעפיודזשים".

זינט עס האָט זיך אָנגעהויבען די אויסוואַנדערונג פון ארץ ישראל, איז ניט ער עסט און ניט ער טרינקט, נאָר ער לויפט אַרום פערהאַוועט און פערשמאַיעט מיט די „רעפיודזשים", ניט תמיד אַליין ווייסענדיג אויף קלאָר וואוהין אייגענטליך ער לויפט. ער אַליין האָט שטאַרק הנאה פון זיין פערהאַוועטקייט און אַז מע זאָגט צו איהם: הערר י..., וואָס לויפט איהר און אַרבייט אזוי, איהר וועט דאָך

פאלען אין די האלאבליעס... ווערען זיינע אויגען זיס־טרויעריג און פייכטיגען זיך מיט א צופרידענעם זעלבסט־רחמנות — איהר האט איהם א נייע נשמה אריינגעזעצט...

אין האב געפונען ר...'ן אזוי העל און זומערדיג ווי געוועז. די מלחמה נאר האט איהם אביסעל צורודערט. זיין עלטסטע טאכטער האט זיך אויפגעצויגען אין א דייטשער אנשטאלט און רעדט און זעהט אויס ווי אן אמתע' דייטשקע, איז ער ממילא א בעוואונדערער פון די דייטשען. עס איז ניט מעהר ווי א יושר. האט ער אליין אבער שטארק ליעב די פראנצויזישע ליטעראטור און איז א הייסער חסיד פון אנאטאל פראנס. איז איהם סאוועסטנע צו זיין א פרא־דייטש, איז ער צווישען צוויי פייערען, און וויים ניט מיט וועמען צו האלטען.

פ... האט זיך תיכף גענומען זוכען פאר אונז א דירה. עס איז ניט געוועז קיין גרינגע ארבייט. די פיעל נייע מענשען וואס זיינען אנגעלאפען אין אלעקסאנדריא האבען אנגעמאכט א דוחק אין וואוינונגען. אז א פאסיגע קוואר־טיר איז ענדליך געפונען געווארען, האבען פ... און ר... ניט גערוהט ביז מיר זיינען געווען בעקוועם איינגעארדענט און פערזארגט מיט אלעם נויטיגען.

שטילערהייד און אהן פערשמאיעטקייט — ווי איך האב גיך אויסגעפונען — האט אויך פ... געארבייט ווי א ביבער ארום די „רעפיודזשים". זיין ארבייט איז מעהר־סטענטיילס בעשטאנען אין זוכען בעשעפטיגונג פאר דעם אינגערען עלעמענט, כדי זיי צו בעפרייען פון דער קהל'־

שער הספקה... אחוץ וואָס ער האָט זיין אייגענעם לעצ־טען סענט אוועקגעגעבען, דאָרט וואו עס איז נויטיג געווען.

אונזער בעל־הבית'טע איז סיניאָרא סערוואַנדי, א בכבוד'ע איטאַליענישע אלמנה, גראָה ווי א טויב, וואָס האָט אמאָל געמוזט זיין זעהר א שעהנע. איהר מאַן האָט איהר געלאָזען א פאַבריק. האָט דער פערוואַלטער פון דער פאַבריק צע'תכלעוועט דעם גאַנצען פערמעגען אין א קורצער צייט און זי מוז לעבען פון איהרע פערדונגענע צימערען. א גאַנצען טאָג אַרבייט זי שווער און ביטער און אַז עס קומט פאַרנאַכט, רויכערט זי לאַנגע פאַפּיראָסען און לייענט פראַנצויזישע ראָמאַנען.

אונזערע שכנים זיינען א יונג פּאָאַרל. ער איז א הויכער שמאָלער גרעק מיט זעהר שעהנע וואָנצעס און זי, א קליינע ברונעטע פראַנצויזקע, וואָס איז ערשט ניט לאַנג פון פאַריז.

מיר אַלע בשותפות האָבען א משרת דעם באָוואַב (סטאַראָזש) א סודאַנעזער, שוואַרץ ווי סאַזשע, וואָס אַז ער צעעפענט זיינע ליפּען, טהוען זיינע צייהנער א שימער אַזוי ווי ער וואָלט האָבען א פולען מויל מיט רייז.

די אינטערנאַציאָנאַלע קאָלאָניע רעדט זיך צונויף אויף אַזאַ אופן:

סיניאָרא סערוואַנדי מיט מיר: האַלב פראַנצויזיש, האַלב איטאַליעניש. איך מיט איהר דאַסגלייכען, מעהר ניט אביסעל צוקאַליעטשעט. דער גרעק מיט מיר אויף א צרה'דיגען ענגליש. מיין ווייב מיט די לאַטיינישע

פעלקער — אויף פינגער־לשון. די איינציגע וואס קען זיך צוזאמענריידען מיט אחמעד'ן, איז די סיניארא, וועל־כע איז שוין פערציג יאהר אין אלעקסאנדריא, הגם זי הערט נאך אלץ ניט אויף צו בענקען נאך „נאפאלי". פון וואנען זי איז א געבירטיגע.

די איינציגע וואס האט קיין שום שווערקייט ניט זיך צוזאמענצוריידען מיט אלעמען, איז מיין קליינע טאכטער. ווי אזוי זי ברענגט עס צושטאנד, האב איך קיינמאל ניט געקענט אויסגעפינען.

גרויס חשק ביים עולם צו לערנען איז דא. און אז איך זיץ אין מיין צימער, קען איך הערען ווי אין דער קיך — דארט וואו די ראסען קומען אין בעריהרונג — געהען אן צוזאמען מיט דער צוגרייטונג פון ווארעמעס, לעקציאנען אין דריי לשונות. מע מאכט קאטלעטען און מע האפט ווערטער און מע טהוט א פעולה פון טאג צו טאג.

דאס גריכיש־פראנצויזיש פאאר־פאלק האט קיין קינ־דער ניט. אז דער גרעק געהט אוועק אין דער פריה צו זיין ארבייט, בלייבט די יונגע ווייבעל אליין מיט איהר געלען קאנאריק וואס זי האלט אין א שעהנעם דראטענעם שטייג אויפ'ן באלקאן פאר איהר פענסטער. זינגט זי פאר'ן פויגעל אלערליי פאריזער ליעדלעך. הערט ער, דער קליינער פויגעל געדולדיג צו און אז זי הערט אויף, גיט ער א שאס ארויס מיט פיצימאנצינקע זיסע קייקעלעך:

— נא, זעה וואס זינגען הייסט...

די צימערן זיינען ניט קיין שלעכטע. מיר האבן א בעזונדערען באלקאן פאר אונז אליין. פונ'ם באלקאן קען מען זעהן א סך בלאען הימעל. פאלט דאס אויג אונטען־צו, איז די אויסזיכט ניט זעהר קיין געהויבענע. א הויף אנגעווארפען מיט שטיינער ארומגערינגעלט מיט הויכע געלע הייזער. הינטערן הויף איז א שמאלע געסעל, וואו עס בעוויזט זיך אפט אן אראבער מיט א קליינעם צוריסענעם טשעמאדאן און א נידעריגען בענקעל. פון דעם טשעמאדאן נעהמט ער ארויס די כלי־מכשירין פון א בארבירער. קומט א קונה, זעצט ער איהם אוועק אויפ'ן בענקעל, אונטער דעם פרישען בלאען הימעל, און טהוט איהם זיין רעכט פאר א קליינעם פיאסטער.

פון צווישען די הויכע הייזער אויף איין זייט הויף כאפען מיר א וואונק פון דער קאכיגער גאס „שעריף פאשא". דורך דער דאזיגער שפארונע זעהען מיר אלע טאג ווי גאנצע פאלקען ענגלישע סאלדאטען מארשירען דורך.

דער אויסבייט פון אבבאס הילמי אויף זיין פעטער חוסיין קיאמיל, און פון א כעדיוו אויף א סולטאן, האט ביי די אראבער ניט שטארק נושא חן געווען. דער פאדישאה פון סטאמבול איז נאך אלעמען „דער הערשער פון אלע גלויביגע" און ענגלאנד האט זיך אין די אינערליכע אמונה־זאכען פון איסלאם אריינגעמישט... דאס קען מען איהר ניט מוחל זיין.

די נייע פאהן — דריי האלבע לבנות שטאט דער פריהערדיגער איינער — איז אויפגענומען געווארען קאלט... אונטער דער כלומרשטיגער גלייכגילטיגקייט האט

דאָ און דאָרט אַ וואונש געבערענט אַז דער „איינגלעזע" זאָל ביים סועץ אַ מפּלה כאַפּען און דער טערקישער חיל זאָל די אַלטע פאָהן צוריקבערענגען...

האָט מען געדאָרפט דעם דאָזיגען וואונש אָביסעל אָפּ־קיהלען. סאָלדאַטען אין די לאַגערען זיינען געווען געגוג און וואָס מיט זיי צו טהאָן איז דערווייל ניט געווען. האָט מען זיי געשיקט דורך די גאַסען פון „איסקאַנדאַריע" די פּיס אויסגלייכען און דרך אגב — געבען אָנצוהערענים...

ביי נאַכט דערטראַגען זיך צו אונז די געשרייען און ליאַרעמס פון די אַרומיגע גאַסען. מיר זיינען אין מיטען פון דעם גריכישען קוואַרטאַל און אַלע נאַכט קומען פאָר געשלעגען, אַפּט בעגלייט פון שיסערייען.

דערמאָהן איך זיך אָן די שטילע דופּטיגע נעכט פון דער אידישער רחובות, אָהן שכרות, אָהן געשלעגען — און דאָס הארץ ווערט מיר ענג...

נאַר־וואָס, דאַכט זיך, דאָרט געווען איינגעוואָר־צעלט. קיין מאָל ניט ערוואַרט מעהר אַזעלכע ליאַרעמס צו הערען...

די שטאָדט איז פול מיט די „רעפיודזשים". און אַ שטיק ארץ ישראל איז אַזוי ווי פּערטראַגען געוואָרען קיין מצרים. דער אויער כאַפּט די ליעבע העברעאישע קלאַנגען וואָס זיינען צונויפגעקניפּט מיט די זאַמדען פון תל־אביב, מיט די רויטע פונקלענדיגע מאַראַנצען, מיט רייכע טרוי־בען־בינטלעך.

עס איז נאך אזוי פריש אין זכרון. לייענט מען אין איטליכענס אויגען : עס וועט באלד אריבער, און מיר וועלען זיך אומקעהרען...

ארום דעם מעטראפאל האטעל, דארט וואו עס איז די ביורא פאר הילף און אינפארמאציאן, ווימעלט מיט מענ־שען. מע וואלט געקענט מיינען אן אסיפה אין תל־אביב.

די טהוער זיינען צוטומעלט, קענען מיט דער ארבייט נית פארטיג ווערען, ווייסען נית וואס פריהער צו טהאן, און דער עולם שפארט זיך אהן א לאד, אהן גערולד און אהן איינזעהעניש.

נייע „רעפיודזשים" קומען אן יעדע וואך און פאר די אלטע איז נאך קוים געזארגט געווארען.

דער רוסישער קאנסול איז א גאנצער מחותן — א צו גרויסער מחותן... ער האט צוגעזאגט צו געבען א געוויסע סומע יעדע וואך. דערווייל האט ער נאך נית געגעבען. אבער אויפ'ן סמך פון צוזאג קען ער שוין א דעה זאגען. אן אויג האלטען אויף די יונגע לייט.

קריכען ארום קלאנגען, אז אט־אט וועט דער רוסישער קאנסול דורך דער ענגלישער מיליטערישער אדמיניסטרא־ציאן אין עגיפטען, צווינגען די יונגע לייט זיך אומקעהרען קיין רוסלאנד.

הויבט מען אן קוקען קרום אויף געוויסע בחורים וואס דרעהען זיך ארום צווישען דעם עולם. שושקעט מען זיך

א מיאוס וואָרט, און מע הויבט אָן די בחורים אויסצו־מיידען...

יונגע קרעפטיגע פּועלים וואָס פּלעגען נאָך זייער מאָהלצייט פון ברויט מיט טהעע מיט פולער קעהל און ברייטער ברוסט, פרייע ארץ־ישראל ליעדער זינגען, האָבען זיך איצט מיט זייער ברויט־מיט־טהעע איין די באַראַקען פון „גאָבאָרי" געוואָרגען און זייער ליעד איז פערשטומט געוואָרען. די יונגע מוסקלען האָבען זיך געשטרעקט און האָבען געשמאַרצט פון גאָר ניט טהאָן, און דאָס הייסע בלוט האָט זיך דורך דער הויט געריסען...

איז געקומען איינער און האָט א וואָרט געזאָגט : א אידישער לעגיאָן... האָבען זיך די שטאַרקע און די שטאָל־צע און די היים־בליטיגע אָנגעכאַפּט. עס איז אָן אויס־לייזונג געוועזען. און די געזונדע בחורים האָבען ווידער זייער ארץ־ישראל ליעד צוריקגעפונען... אצונד שעהנער, און מעכטיגער. שטאָט דעם שווערען לאַנגזאַמען גראָב־אייזען — די פלינקע ביקס...

איבער'ן תהום האָט דאָס פערפיהרערישע ליכט גע־פלעמעלט... מיט אַלע שעהנע פאַרבען האָט עס געצויגען און גענאַרט צום אומזיסטען אונטערגאַנג...

און האָט עמיצער נעהנטער זיך צוקוקען געוואָלט, און קשיות פרעגען געוואָלט, האָט איהם א רויהע האַנד פון „גאָבאָרי" געשטויסען : —

— דו עסט דאָך צדקה־ברוים..

LXII.

„ויסעו ויחנו"

מע האָט אונז געהאַט פערזיכערט אַז אין אַלעקסאַנדריאַ איז קיין ווינטער ניטאַ. די וועטערען אָבער האָבען עס ניט געהאַלטען פאַר נויטיג צו בעשטעטיגען אַ הבטחה וואָס איז געמאַכט געוואָרען אָהן זייער וויסען. האָבען זיי זיך געביטען דריי מאָל אַ טאָג, זיך געכמורעט און זיך געברוגז'ט און בכלל דערגאַנגען די יאָהרען. דאָ איז געגאַנגען אַ צוקראַכענער מרה־שחורה'דיגער רעגען וואָס האָט אַליין ניט געקענט פּועל'ן ביי זיך צו געהן גיכער, דאָ איז דער הימעל גלאַט אַזוי געווען גראָ אַנגעפּעלצט און מעהר פון אַלץ האָט זיך אַנגעזעצט אויף אונז אַ קאַלטער שניידיגער ווינד, וואָס האָט עס קענטיג געמאַכט פאַר זיין הויפּט־צוועק אונז אַרויסצובייסען פון אַלעקסאַנדריאַ.

קיין אויווען איז אין סיניאָראַ סערוואַנדי'ס צימערען ניט געווען. עס וואָלט געווען אַ בעליידיגונג פאַר דער „ווינטערלאָזיגקייט" פון אַלעקסאַנדריאַ אַזאַ זאַך אין הויז גאַר אַריינצושטעלען. האָבען מיר זיך געטוליעט און געקאַרטשעט, אויפגעכאַפּט יעדער ביסעל זונענשיין ווי אַן אבן־טוב, און זיך געזוכט איינצושמועסען אַז נאָך אַלעמען איז גאַר ניט קאַלט. עס דאַכט זיך נאָר אַזוי.

דער ערשטער קרבן איז געווען מיין פרוי. עס האט זיך בעוויזען דער אנזאגער פון אן ערנסטער קראנקהייט — א שטארקער פיבער. אז דער דאקטאר איז געקומען, האט ער ערקלערט, אז זי ליידט אויף א קינדערשער קרענק — מאזלען. עס האט גענומען צוויי וואכען זי פון געפאהר ארויסצוברענגען. אין דערזעלביגער צייט האב איך אליין זיך מכין געווען קראנק צו ווערען. וואס מיין חלאת וועט זיין, האב איך ניט געוואוסט. איך האב נאר גאט גע־בעטען, עס זאל ניט זיין א קינדער־קראנקהייט. ס'איז ניט געווען שעהן פאר די שכנים. איך האב גענומען אויס־פרעגען ביים דאקטאר, אזוי מן הצד, אויב א איך אין מיי־נע יאהרען קען ניט קריגען אין אלעקסאנדריא א ריפקוכען, אדער א קייכהוסט. זיין תשובה איז אפילו געווען בערו־היגענד, אבער איך בין ניט געווען זיכער אז ער נארט מיך ניט.

קיין קינדער־קראנקהייט האב איך נ י ט געקריגען. געלויבט השם יתברך דערפאר. אזוי שנעל אבער ווי מיין פרוי האט זיך „אויסגעשריבען" פון בעט, בין איך גע־ווארען א חולה אויף אן אמת. מעהר ווי א וואך צייט בין איך געלעגען מיט גרויס פאראד, ביז דער עסק איז מיר איין פריהמארגען נמאס געווארען, און איך האב זיך אנ־געהויבען צו בעסערען.

די גאנצע צייט פון אונזער קראנקהייט האט פ... און ר... פון אונז אן אויג ניט אפגעלאזען און ארום אונז ארומ־געפאדעט ווי א טרייע מאמע. עס איז צווישען אונז אלעמען בעשלאסען געווארען, אז אזוי שנעל ווי מיר ווע־

לען זיך פיהלען שטארק גענוג פאר דער נסיעה, זאלען מיר אפפאהרען קיין קאאירא און זיך בעזעצען ענטוועדער דארטען גופא אדער אין איינער פון די ארומיגע שטעדטלעך.

איז איין טאג געקומען פ... און האט געהאלפען איינפאקען אונזערע חפצים. איבריגענס איז ווייניג וואס געווען איינצופאקען. מיר האבען אלץ אין ארץ ישראל איבערגעלאזען. ער האט אונז געבראכט צו דער באהן און איז טאקע אליין מיטגעפאהרען מיט אונז ביז קאאירא.

אין קאאירא האב איך זיך געטראפען מיט מיינעם א ליעבען חבר פון אינגעלשע יאהרען. א מעכאניקער און ערפינדער, וועמען דער גורל האט פערטראגען צוערשט אין א קאלאניע אין ארץ ישראל און פון דארט אין קאאירא, וואו ער האלט איצט א קליינע ווארשטאט.

א מעכאניקער איז ער געווען פון געבארענשאפט אן. נאכאנאנד ער פלעגט מייסטרעווען און אויסקלערען נייע שפיצלעך. ער איז געווען עלטער פון מיר מיט א יאהר דריי. איך בין דעמאלס געווען ניין יאהר און ער צוועלף, אבער אין אלע זיינע טהועכצען האב איך געמוזט זיין א שותף. לאנג ביי איין זאך פלעגט ער זיך ניט האלטען און אזוי שנעל ווי עס איז איהם איינגעפאלען א נייע מלאכה, פלעגט ער די אלטע אוועקווארפען אין סאמע מיטען.

אונזער ווארשטאט איז געווען אין דער פוסטער סטאדאלע וואס איז געשטאנען ביי אונז אין גארטען. דער מייסטער, פערשטעהט זיך, איז געוועזן ע ר. איך בין בלויז געווען דער געזעל וואס האט דערלאנגט צו דער האנד.

איינע פון זיינע ערפינדונגען איז געווען אויסצוקריי־
צען פון צין קונציגע מעדאלען מיט וועלכע מיר האבען איי־
נער דעם אנדערען אלע צווייטען טאג דעקארירט.

זיך בעזעצען אין קאאירא האבען מיר קיין חשק ניט
געהאט. מיך האט עס געצויגען צו דעם מדבר און מיר
האבען געהאט די ברירה ענטוועדער צו מאכען אונזער
וואוינונג אין העליאפאליס אדער אין חעלוואן,ביידע
נייע שטעדטלעך, אין גאנצען א האלב שעה רייז פון קא־
ירא, און ביידע אויפ'ן סאמע שוועל פון דער סאהארא.

העליאפאליס („די שטאדט פון דער זון"), איז אן
ערך א האלבע שעה רייז פון קאאירא, און האט הינטער
זיך א רייכען יחוס. דא איז די אלטע „און", וואו עס
איז געווען דער הויפט־טעמפעל פון דעם זון־גאט „רא".

אהין פלעגט דער פויגעל פעניקס קומען פון אינדיען
צופליהען. פינף הונדערט יאהר האט דער עוף געלעבט
און גענעהרט האט ער זיך פון לויטער לופט. און אז די
פינף הונדערט יאהר זיינען אריבער, האט ער אנגעלאדען
די פליגלען מיט אלע מינים טייערע בשמים און איז געקו־
מען צופליהען צו דעם טעמפעל פון דעם זון־גאט, וואו ער
האט זיך ארויפגעווארפען מיט די בשמים מיט אלעמען
אויפ'ן מזבח און איז פערברענט געווארען אויף אש. אויף
מארגען איז פונ'ם אש א נייער יונגער פעניקס ארוים.
דריי טעג האט איהם גענומען עס זאלען איהם די שטארקע
פליגלען אויסוואקסען, און אז זיי זיינען אויסגעוואקסען,

האט ער דעם פריסטער פון טעמפעל בעגריסט און איז אוועקגעפלויגען אין זיין ווייטער היים אין אינדיען.

אונזער אייגענער יוסף האט דא צוזאמען מיט דעם טיטעל „צפנת פענח”, געקריגען אסנת, די טאכטער פון דעם אויבער־פריסטער, פאר א ווייב.

זאגען אנדערע, אז די היינטיגע „העליפאלים” שטעהט אויף דעם ארט פון דעם אמאליגען ענגען גשן. איצט האט דארט א בעלגישער סינדיקאט אויסגעלעגט שעהנע אס־פאלט־גאסען און אויפגעבויט א גאנצע מאדערנע שטאדט מיט הויכע, שעהנע הייזער.

דער אומחן אין מיינע אויגען איז געווען וואס די כלה איז צו שעהן. עפעס איז מיר העליאפאלים געווען צו עהנליך צו דעם ניו יארקער בראנקס מיט די הויכע זעקס־עטאזשיגע געלע מויערען און איז געווען א חוצפה אקעגען דער אלטער ווייסטער „סאהארא”, וואס רינגעלט דאס שטעדטעל ארום פון אלע זייטען.

איז דער גורל געפאלען אויף העלוואן, א קוראָרט וואס איז אויפגעבויט געווארען אויף דער איניציאטיווע פון דעם בעדייוו טעפיק וואס האט דארט אליין פאר זיך א פאלאץ געבויט און איז אין דעם דאזיגען פאלאץ געשטארבען.

דאס שטעדטעל לעבט אין שנים כתקונם פון די רייכע געסט וואס קומען אהער, פון אלע טיילען פון דער וועלט, מעהרסטענטיילס פון רוסלאנד. אחוץ זונענשיין יעדען טאג אין יאהר, זיינען פאראן שוועבעל־בעדער. פון דעם שלעכטען גערוך אליין וואס דידאזיגע שוועבעל־קוועל־

לען פערשפרייטען ארום, קען מען דרינגען ווי געזונד זיי זיינען.

היינטיגס יאהר, צוליעב דער מלחמה, זיינען קיין געסט ניטא. די האטעלען און די פאנסיאנען שטעהען לע־דיג. און דער מדבר, וואס האט תמיד קרום געקוקט אויף דעם הור־הא פון העלוואן, האט זיך ווידער גענומען פיהלען היימיש אין זיין אייגענער נחלה.

מיר האבען גענומען צימערען אין א שעהנעם האטעל מיט זיילען און א באלקאן בעמאלט מיט היראגליפען און געטער פון אמאליגען מצרים. אונזערע פענסטער האבען ארויסגעקוקט אין א גרויסען גארטען, בעפלאנצט מיט אלערליי לוסטיג־געפארבטע בלומען. אקעגען אויף א וואנד האבען זיך געשלענגעלט בלאע פרעהליכע בוגענווי־ליאס און האבען אונז צוגעלאכט אן אויפגעראמטען ברוך־הבא.

די בעל־הבית'טע פון דער „ווילא וואנדא" — אזוי האט מען אונזער האטעל גערופען — איז געווען א יונגע שעהנע פאליאטשקע מיט שווארצע גערדיכטע האאר פער־שארען ווי ביי א בחור, און שווארצע שטיפערישע אויגען. וואס האט געהאט א אידישען שימער אין זיך.

מיר האבען מיט איהר גערעדט דייטש, וואס איז איהר קענטיג שטארק ניט געפעלען. זי האט חושד געווען, אז מיר האלטען מיט דייטשלאנד. זי איז געווען א פער־קאכטע רוסאפילקע.

בכלל האט מען געקענט זעהן אז קיין צו גרויסען נחת רוח פון אונז האט זי ניט און אריינגענומען אונז האט

זי נאָר ווייל דער גרויסער האָטעל האָט געפּוסטעוועט, און זי האָט זיך געקוואָפּעט אויף אַבי וועלכע געסט.

אַלע אָנגעשטעלטע אין האָטעל זיינען געווען רוסען. אמת'ע פּערקאָכטע רוסען. דעם טאָג וואָס פּשעמיסל איז גענומען געוואָרען, איז געווען ביי אַלעמען אַ יום־טוב. ווי מיר האָבען אויסגעפונען, זיינען אונזער בעל־הבית'טעם אויגען טאַקע געווען אידישע... זי איז געווען אַ גע'שמד'טע און האָט פיינט געהאַט אידען ווי דעם טויט. אין האָטעל פלעגען זיך געוועהנליך אויפהאַלטען רוסען און פּאָליאַקען. מעהר פון אַלץ פּוילישע גלחים...

פון אָנהויב האָט מען געהאַט דרך ארץ פאַר אונז, ווייל מיר זיינען אַמעריקאַנער. שפּעטער אָבער האָט אפילו דאָס אויך ניט געהאָלפען און מיר פלעגען ביי יעדער געלעגענהייט זיך אָנשטויסען אָן אַנטיסעמיטישע שפּיצלעך.

אונזער קליינע איז איינמאָל געקומען אַ פערוויינטע פון הויף. די קינדער פון הויז האָבען זי גערופען „זשי־דאָווקאַ". וואָס דאָס בעדייט האָט זי ניט פערשטאַנען. נאָר זיי האָבען זי אָנגעקוקט אַזוי בייז בשעת זיי האָבען עס געזאָגט, אַז זי האָט פערשטאַנען אַז דאָס זידלען זיי זי.

אַלטע וואונדען וואָס איך האָב געמיינט אַז זיי האָבען זיך פערהיילט אין די דריי־און־צוואַנציג יאָהר וואָס איך האָב זיך אין אַמעריקאַ איינגעלעבט, האָבען זיך ווידער צועפענט...

איז דאָך בעשעערט געווען אַז מיין טאָכטער'ל, גע־

בארען אין דעם ווייטען קאלאראדא, נעבען די פרייע „ראקי מאונטיינס", זאל הערען דאס מיאוס׳ע ווארט פון רוסישע ליפען...

האבען מיר זיך צוזעגענט מיט דער משומדת׳טע און האבען אריבערגעצויגען אין א האטעל וואס איז ניט געווען אזוי בעקוועם און האט קיין גרויסע פענסטער און קיין בוגענוויליאס ניט געהאט. דערפאר אבער איז דער אייגענטימער געווען א איד, וואס איז — איין גאט ווייס ווי אזוי — אריינגעפאלען אהער פון פאלעסטינא, וואוהין ער איז לכתחלה געפאהרען ארבייטען אין א קאלאניע.

געבארען און אויפגעוואקסען איז ער ערגעץ אין א שטעדטעל אין זשאמוט און איז אמאל געווען א שטיקעל לערנער. דא ווערט ער ביסלעכווייז מגושם. חלומ׳ט ער, אז פריהער שפעטער וועט ער קענען צוריק אין ארץ ישראל געהן און דארט א האטעל עפענען.

מיט זיין קליינער דריי־יעהריגער מיידעלע רעדט ער אראביש. אז איך וואונדער זיך, ערקלערט ער מיר, אז דאס איז אויף צו להכעיס זיין ווייב, א געוועזענע קעבין, וואס רעדט מיט דער מיידעלע ניט אנדערש ווי רוסיש. בשום אופן וויל זי מיט איהר א ווארט אידיש ניט ריידען. איז אז דו ווילסט ניט קיין אידיש, טא נא דיר אראביש.

א רחמנות אויף דער מיידעלע, און נאך מעהר אויף דיביידע לשונות וואס ווערען פון סטירדעס וועגען אונבארימהערציג צוקאליעטשעט.

דער האטעל איז ליידיג. אחוץ אונז שטעהט איין נאך איין גאסט, א הויכע דיקע רוסישע בארנעסע וואס

עסט משונה פיעל. זי האט א מיחש אזא. אמאל איז זי געווען גאר אין די הויכע פעדערען, איצט אז די משפחה איז פעראַרימט געווארען, האט זי געמוזט זיך ארונטער־לאָזען אזש צו אונזער האטעל.

פערטרויט מיר דער האטעליער אויפ׳ן אויער, אז אלע קענען זי ווי א בייזער שילינגער. ניטא א האטעל וואו זי האט ניט אנגעזעצט. ווען ער אליין וואלט ניט געווען אזוי אויף צרות צוליעב׳ן קריעג, וואלט ער זי בשום אופן ניט אריינגענומען. אבער אויף קיין רעכטע אורחים קען מען זיך איצט ניט ריכטען, וועט ער פרובירען א י י ן חדש.

דערווייל עסט זי ווי פאר דרייען און די בעלי־בתים צעהלען די טעג ביז׳ן ערשטען, ווען זי דארף, לויט ווי זי זאגט, קריגען געלט פון דער באנק

די פענסטער פון אונזער צימער קוקען ארויס אויפ׳ן וואגזאל. אזוי איז די גאס לעבעדיג. נאר קומט די צייט ווען א צוג דארף אנקומען, פאהרען אן פון אלע זייטען די אראביעהם און עס ווערט לעבעדיג ארום.

גוט וואס מיר זיינען א טריט פון באהן. פערוועלט זיך מיט אמאל קאאירא, גיב איך א שפרונג איבער׳ן וועג און בין שוין אין וואגאן.

וואונדערט זיך דער האטעליער : א מענש זאל האל־טען אין איין פאהרען...

LXIII.

כופו

אָנגעהויבען האָט זיך דער טאָג מיט אַ געדיכטען מילך־ווייסען נעבעל, אַזוי ווי עס הויבען זיך געוועהנליך אָן די טעג פון יאַנואַר אין קאַאירא. מיר זיינען אַרויס פון האָטעל, אויסגעזופּט אויף גיך צו פינגערהוט קאַווע אין אַן אַראַבישען קאַפע וואָס האָט זיך נאָר־וואָס געעפענט, און האָבען זיך געלאָזט אין וועג אַריין. די שטאָדט האָט ביסלעכווייז גענומען אויפלעבען. אַראַבישע טרעגער, קליינע שטאַרקע עזלען בעלאָדען מיט גרינסען, דאָ און דאָרט אַ קעמעל מיט אַ באָרוועסען טרייבער ביי דער זייט, אַ האַלב־ליידיגע טראַמוויי — האָבען זיך גענומען אַרויסשיילען פון דעם טומאַן.

מיר האָבען זיך געאַיילט וואָס פריהער אָנקומען אין גיזאַ, דאָרט וואו די דריי גרעסטע פּיראַמידען געפינען זיך. און האָבען גענומען די ערשטע קאָר וואָס איז אַהין געגאַנגען. מיר זיינען דורכגעפאָהרען אַ שטרעקע פון מיילען, אַריבערגעפאָהרען דעם נילוס, און ווייטער געפאָהרען אָבער געזעהן האָבען מיר קיין זאַך ניט. דער נעבעל האָט ניט פערגונען.

אַן אַראַבישער דראַגאָמאַן וואָס איז נעבען אונז גע־

זעסען, האָט באַלד דערשמעקט אַז ער האָט דאָ פאַר זיך אַ גרופּע פון רייכע טוריסטען... האָט ער אונז גענומען פרעגען אויף געבראָכענעם פראַנצויז, אויב די מ׳סיע דאַרפען ניט אַ פיהרער. אַז ער האָט געזעהן אַז מיר שווייגען, איז ביי איהם געבליבען אַז מיר זיינען ענגלענדער און ער האָט גענומען לויבען די פּיראַמידען אין טאָג אריין, אויף שעקספּיער׳ס לשון. די פּראָבע איז ווידער ניט געלונגען. האָט ער זיך גענומען צו איטאַליעניש, דייטש, רוסיש און וואָלט אודאי געפּרופט העברעאיש מיט דער הברה הספרדית, ווען די קאָר זאָל זיך ניט אָפּשטעלען און מיר זאָלען ניט האסטיג אַראָפּשרינגען.

דער נעבעל האָט זיך דאָך מרחם געווען, און האָט זיך אַ הויב געגעבען און אונז בעוויזען דעם שעהנעם גרינעם נילוס־טהאָל, מיט די דערפלעך, מיט די הויכע פּאַלמען, מיט די ווילאַס און די גערטנער, און די סטאַדעס שאָף אויף די פעלדער, און פון דער ווייטען קאַאיראָ מיט די שפּיציגע מאַשעען קעגען הימעל... און דער הימעל הויך און אַזוי בלאָ אַז דאָס אויג קען עס קוים פערטראַגען, און אומעטום גאָלד, גאָלד, פינקעלדיג גאָלד צושאָטען אויף די בוימער און אויפ׳ן זאַמד און אויף די ווענד פון די הייזער...

דער וועג צו די פּיראַמידען איז געווען פערשפּאַרט. אַ לאַנגע ניט־אונטערבראָכענע שערענגע פון אַמוניציע־וועגענער האָט זיך געצויגען צום מדבר. צו יעדער וואָגען זיינען געווען איינגעשפּאַנט זעקס שטאַרקע פערד צו צוויי

אין אַ שורה. אויף די צוויי פּאַדערשטע זיינען געריטען פּול־בעוואָפענטע סאָלדאַטען, קרעפטיגע יונגע אויסטראַ־ליער וואָס פון זיי האָט געוועהט דער געזונדער ריח פון גרויסע וועלדער און דער פרייער אָטהעם פון דער פּרעירי...

די מחנה האָט זיך געצויגען און געצויגען. ס׳האָט זיך געדאַכט אַז עס וועט קיינמאָל קיין סוף ניט נעהמען. זעקס פערד און אַ וואָגען, זעקס פערד און אַ וואָגען. דער זאַמד פון וועג איז געווען טיעף און ווייך און די רעדער האָבען קיין סקריפּ ניט ארויסגעלאָזט. די סאָלדאַטען זיינען געזעסען שטום אויף זייערע פערד, די פערד האָבען אפילו אַ הירזשע ניט געגעבען... האָט עס זיך געשלעפּט און געשלעפּט ווי אַ שטומע לויה מדבר־צו... און פון דער הויך האָבען געקוקט די דריי גרויסע פּיראַמידען. פּרעה׳ס וועלט־הערשאַפט האָבען זיי געזעהן פערשווינדען, אלכסנדר מוקדון׳ס ממשלה — צוזאַמענפאַלען, צעזאַר׳ס טרוים פון גרויסקייט — צונישט ווערען, דעם חלום פון אַן אַראַבישער אימפּעריע — פערגעהן ווי רויך, און איצט גלאָצען זיי אויף די ענגלישע אַרמעען...

פון דעם קאַלטען נאַסען לאָנדאָן איז אַרויס אַ רוף צו די עקען פון דער וועלט, צו ווייטע אינזלען, צו די זוניגע פעלדער און הינטערוועלדער פון אויסטראַליען — און איי־לענדיג זיינען זיי געקומען, די יונגע, די פריידיגע, די הויכ־געוויקסיגע פּיאָנערען צו געבען זייער בלוט כדי בריטאַ־ניען׳ס ממשלה אויפצוהאַלטען....

די געשיכטע ווידערהאָלט זיך. דער אַלטער פּרעה מוז האָבען דאָס בלוט פון געשאַכטענע יונגע קינדער, זיין לייב

צו באַדען, זיינע שלאָפּע גליעדער צו שטאַרקען...

ענדליך האָט זיך דער צוג געענדיגט. האָבען מיר זיך געלאָזט בראַדזשען דורך דעם וואַרעמען זאַמד באַרג־ארויף, ביז מיר זיינען געשטאַנען נעבען דעם גרויסען פּי־ראַמיד, דעם קבר פון כעאָפּס אָדער כופו.

ווייט ווייט אַוועק האָבען זיך געזעהן די טויזענדער לייוועגטענע ביידלעך פון דעם ענגלישען לאַגער אין מענא, אויפגעשטעלט אין לאַנגע שורות. אויבען אויף דעם שפּיץ פון פּיראַמיד זיינען געשטאַנען ענגלישע אָפיציערען וואָס האָבען פון אונטען אויסגעזעהן ווי קליינע קאַרליקלעך. זיי האָבען מיט פאָהנעס געפאָכט און סיגנאַלען געגעבען. און פון ווייטען, פון פערשיעדענע ווינקלען אין טהאָל האָבען פאָהנעס אָפּגעענטפערט.

מיר זיינען איין מאָל און צוויי מאָל ארומגעגאַנגען ארום די געוואַלדיגע שטיין־מאַסען, וואָס פינסטערע טרוי־מער פון מאכט און פון אייביגקייט האָבען געלאָזט אויפ־בויען אויף דעם שוועל פון דער וויסטעניי....

שטעהען די פּיראַמידען און קוקען זיך איבער מיט דעם גרויסען אייביגען פוסטען מדבר. זיי האָבען אַ סוד צווישען זיך...

הינטער זיי שטעהט דער ספינקס מיט אַ אָפּגעהאַק־טער נאָז. דאָס האָבען איהם די אַראַבער פערקריפּעלט אין די צייטען פון זייער ממשלה איבער עגיפּטען. זייערע סאָל־דאַטען האָבען זיך אויף איהם שיסען געלערנט. קיין בעסערען נוץ האָבען זיי פאַר אַזאַ מין פערזעהעניש ניט געקענט געפינען... איז דער ספינקס געבליבען אָהן אַ

נאַז, אָבער די אויגען קוקען אַזוי מורא׳דיג קאַלט ווי פריהער.

שטעהט ער אַ צוקאַליעטשעטער און גלאָצט אויפ׳ן מדבר. אויף די פּיראַמידען וויל ער צומאָל אַ קוק ניט געבען. ער איז שוין אַ פערשאָטענער אין זאַמד געלעגען איידער זייער ערשטער שטיין איז געלעגט געוואָרען...

איין טאָג ווען דער קיניג טהאַטמעס האָט געשלאָפען זיין נאָכמיטאָג־שלאָף, איז צו איהם דער גאָט האַרמאַכעס געקומען און ער האָט איהם די קרוין פון מצרים צוגעזאָגט, אויב ער וועט זיין בילד, דעם ספינקס, פונ׳ם זאַמד אַרויס־גראָבען.

האָט איהם טהאַטמעס אָפּגעראַטעוועט.

אָבער דער מדבר גלאָצט נאָכאַנאַנד און סטראַשעט:

— כ׳וועל פערשיטען... זאַמדווייז וועל איך פער־שיטען...

צוויי יונגע אַרטילעריע־אָפיציערען שעהנע, שטאַרק־געבויטע יונגע לייט האָבען זיך אָפּגעשטעלט פלוידערען מיט אונז. מיר ריידען פון אַמעריקא — פון וואַנען מיר קומען און פון אויסטראַליען — פון וואַנען זיי קומען. און פון פערשיעדענע זאַכען, און מיר לאַכען און מיר וויצלען זיך, און אונטער מיינע אַלע רייד און מחשבות דרעהט זיך די שוואַרצע פראַגע: וואו און וואָס וועלען זיין אָט די צוויי שעהנע יונגע לייט אין אַ פּאָר מאָנאַט אַרום?... לויפט דורך אַ בילד פון אַ פערבלו־טיגטע מאַסע אַהן הענד און אַהן פיס מיט אַן אַראָפּגע־שאָסענער באַק...

זיי בעקלאגען זיך, פאר וואס מען האלט זיי דא אין מצרים. אין פראנקרייך וואלטען זיי איצט געוואלט זיין... זיי זיינען דאך ניט געקומען פון אויסטראליען די פיראַמידען צו זעהן. זיי קענען זיך ניט דערווארטען ביז זיי וועלען זיין אין אן אמת'ער שלאכט... טויטען, טויטען, טויטען...

און איבער אונז אזא ווייכער ליעבער הימעל, אזוי ווי א מאמע'ס פנים... און דער נילוס שעמערירט מיט גינגאלד און גרינקייט און די פאלמען אין דער ווייט — שלאנקע רוהיגע ריעזען...

הערט זיך א קלאפ... איז דאס ניט פון דער טיעפעניש פון א פיראמיד ? —

יא ! דאס איז כופו... אונטען אין זיין שטיינערנעם קבר לאזט עס איהם ניט איינרוהען...

הונדערט טויזענד מענשען האבען צוואנציג יאהר נאכאנאנד שטיינער געשלעפט פון טורא — גרויסע ריעזיגע שטיינער. און פאר זייער ארבייט האבען זיי געקראגען יעדער טאג אויסגעטיילט א פארציע רעטעך און ציבעלע און קנאבעל, גענוג דאס לעבען צו דערהאלטען. און געשקלאפט האבען זיי פון זונענאויפגאנג ביז זונענאונטערגאנג און נוגשים זיינען געווען איבער זיי וואס האבען געבייטשט און צום טויט דער'הרג'עט דעם וואס האט ניט א פולען טאג געארבייט. צוואנציג יאהר שטיינער געשלעפט און צוואנציג יאהר דעם פיראמיד געבויט. אזוי האט כופו בעפוילען.

ווארום כופו האט געוואלט אייביג בלייבען, אייביג ווי דער מדבר...

האָט ער אויסגעלײדיגט זײַן שאַץ־קאַמער כּדי זײַן פֿינסטערען אײביגקײט־טרוים צו פֿערווירקליכען. און ווען ער האָט מעהר קײן גאָלד און קײן זילבער ניט געהאַט, האָט ער זיך דערמאַנט אַן זײַן טאָכטער. וואונדערשעהן איז די פּרינצעסין געווען, ווי אַ טאָכטער פֿון די געטער. האָט ער איהר געהײסען איהר ליעבע פֿערקויפֿען, און איהם העלפֿען זײַן פּיראַמיד דערבויען.

האָט זי איהר פֿאָטער'ס ווילען געטהאָן. און די רײכסטע מענער פֿון לאַנד זײַנען געקומען מיט זײער גאַנץ פֿערמעגען דער בת־מלכּה'ס ליעבע צו קויפֿען...

כופו'ס בלוט איז אין דער טאָכטער'ס אָדערען געפֿלאָסען, און זי האָט פֿאַר זיך אַלײן אויך אַ פּיראַמיד האָבען געוואָלט... האָט זי פֿון יעדען געליעבטען אַ צוגאָב, אַ שטײן פֿערלאַנגט...

הערט איצט דער אַלטער כופו ווי די אַמוניציע־וועגענער פֿאָהרען פֿערבײַ און ער כאַפּט זיך אויף אין זײַן פֿינסטערען קעלער־קבר און ער קנאַקט זײַנע פֿינגער־בײנער פֿון פֿרײד, און ער קלאַפּט זײ אַן די שטײנער געקויפֿט פֿאַר זײַן טאָכטער'ס שאַנד און פֿאַר זײַן פֿאָלק'ס בלוט...

LXIV.

חעלוואַן

צו אונז קומט אָפט אַריבער פון קאַירא אַ יונגער בחור, דער זוהן פון אַ קאָלאָניסט פון רחובות, וואָס גרייט זיך אָפּפאָהרען קיין אַמעריקא וואו ער האָט בדעה שטו־דירען מעדיצין. אַזוי שנעל ווי ער וועט אויסשטודירען וועט ער זיך אומקעהרען קיין ארץ ישראל, וואו ער איז געבוירען און ערצויגען געוואָרען און צו וועלכער ער איז אָרגאַניש צוגעבונדען. ער קען גאָר ניט פאַרשטעהן ווי מע קען וואוינען אין אַן אַנדער טייל פון דער וועלט.

אַז ער קומט, וועהט מיט איהם אַריין אַ לופט פון רחובות און מיר פיהלען זיך רחובות׳דיג. זיצען מיר און מיר ריידען שעה׳ן נאָכאַנאַנד פון אונזערע שכנים אין דער קאָלאָניע, און מיר מאָלען זיך אויס ווי דער פרדס אונזערער זעהט אויס, און קלערען צי מע האָט ניט אַרונ־טערגעהאַקט דעם הויכען אייקאַליפּט וואָס שטעהט נעבען אונזער געהעפט, און אַזוי ריידענדיג ווערט אונז אַלעמען אויפ׳ן הארצען אויפגעראַמטער, וואַרעמער.

אָפט מאַכען מיר לאַנגע שפּאַצירגאַנגען אַרום חעל־

וואַן. איינמאָל האָבען מיר אַזוי אָװעקגעשפּרייזט אַזש ביז'ן נילוס.

פון יענער זייט רוקט זיך צו אונז אַלץ נעהנטער דער גרויסער בית עולם פון אַלט־מצרים — סאַקקאַראַה. בול־טער פון אַלע פּיראַמידען, וואָס זיינען צװאָרפען אַרום, זעהט זיך דער פּיראַמיד פון'ם קעניג צאָסער, געבויט אין זעקס גרויסע טרעפּען אַזוי ווי עפּעס אַ געוואַלדיגער ריעז וואָלט איהם געבויט, כדי אויפ'ן הימעל אַרויפצוקלעטערען.

דאָרט איז אַמאָל געשטאַנען די עלטסטע הויפּט־שטאָדט פון מצרים, די שטאָדט מעמפיס — מוף אין העב־רעאיש — וואו מען האָט צו דעם וואונדערבאַרען גאָט אַפּיס געדיענט.

איין מאָל אין אַ לאַנגער צייט פלעגט זיך דער דאָזי־גער גאָט בעווייזען אויף דער ערד אין געשטאַלט פון אַ שוואַרצען אָקס, מיט אַ ווייסער פּליאַמע צווישען די הער־נער. געבאָרען געוואָרען איז ער פון אַ קוה וואָס אַ בליץ איז פּלוצים אין איהר אַריין און האָט זי בעשוואַנגערט.

פלעגט דער אָקס־גאָט אַרומגעהן צווישען די מענשען אַ פערהייליגטער, אַ געאַכפּערטער און אַז ער האָט אויס־געלעבט זיינע בעשטימטע יאָהרען אויף דער ערד, פלעגען איהם די פרומע פּריסטער בעגראָבען מיט גרויס פּאַראַד. האָט זיך אַנגעקליבען אַ גאַנצער בית־עולם פון די הייליגע אָקסען, אָדער ווי מען רופט עס, סעראַפּעאום.

אַ שלעכטען סוף האָט נאָר געהאַט דעריעניגער אַפּיס וואָס זיין גורל איז אויסגעפאַלען זיך צו ענטפּלעקען אין דער צייט פון קאַמביזעס, דעם זוהן פון דעם גרויסען כורש

מלך פרס, וואס האט בעזיגט מצרים. דער פערזישער הערשער האט מיט זיין שפיעז דעם הייליגען אקס שיער ניט דערהרג'עט. האט דער ארעמער גאט זיך געפלאגט א לאנגע צייט, געקרענקעלט און ארומגעגאנגען א גוסס'ער אין דעם טעמפעל, ביז ער איז געשטארבען פון דער וואונד, און די פריסטער האבען איהם שטילערהייד געבראכט צו זיין הייליגער קבורה.

די פעלדער פוןביידע זייטען וועג ווערען גרינער וואס נעהנטער מיר קומען צו דעם נילוס־טייך. די גרינקייט איז א שטארקע, א פרישע, אזוי ווי נאר וואס אפגעפארבט:

אויפ'ן וועג קומט אונז אן אנטקעגען אן אראביש פאסטוכעל פון א יאהר צעהן צוועלף, שפרייזענדיג לאנגזאם הינטער א קליינער סטאדע שעפסען און ציגען.

איינע פון דער סטאדע האט זיך פון וועג אראפגע־דרעהט און וויל מאכען שבת פאר זיך. דאס פאסטוכעל בייזערט זיך אויף איהר, און רופט זי צוריק ביים נאמען. שטעלען מיר זיך אפ ריידען מיט דעם פאסטוכעל און גע־פינען אויס, אז ער האט בעזונדערע נעמען פאר אלעמען און אויסגעקליבען האט ער די סאמע שעהנסטע : מא־ברוקאה (געבענשטע), מאחבובאה (געליעבטע), לאטיפאה (מילדע), זאריפא (חנ'עוודיגע), דזשאמילא (שעהנע), אני־סא (פריינדליכע).

אין זכות פון די שעהנע נעמען גיבען מיר איהם א פיאסטער, און איידער וואס ווען שטעהען מיר אין א ראד פון קליינע אפגעריסענע אראבישע מיידלעך און אינגלעך,

איינינגע מיט קויט־בעשמירטע האלב־בלינדע אויגען, וואס פערלאנגען אויף אלע אקטאוועס און אלע נוסחאות: „באק־שיש“.

אז עלטערער פעלאח וואס בעוועסערט די בייטען אין א דערבייאיגען פעלד, בעמערקט עם און גיסט אוים אויף דער קליינער כאפטע א שטראם פון זידעל־ווערטער וואס וואלטען ביי שעקספיר'ען ארויסגעבראכט דאס שפייעכץ פון מויל. טראגען זיי זיך איינציגווייז אפ, כאפענדיג אלע ווייל א קוק הינטערוועלאר, צי דער פעלאח האט זיך ניט אפגעקעהרט.

דער פעלאח איז געוועזן דאס נייע, בענייטע מצרים — די מצרים וואס פון איהרע פארטען געהען יעדער יאהר ארוים פאר הונדערטער מיליאנען דאלאר באוועל. די מצרים וואס האט איהר בעפרייאונג פון פרעה'ס „ערי מסים“, איהר שפע און איהר זיכערקייט, צו פערדאנקען דעם „איינגלענדער“ — אויף וועמען זי בעט דאך אין הארצען א שווארצען סוף, און צו וועמען זי האט אלערליי טענות.

אלט ווי די וועלט. קליינע פעלקער ווי קליינע מענשען, פערטראגען פיעל בעסער דעם יאך פון קנעכטשאפט ווי די לאסט פון דאנקבארקייט. און קריגט מען דאס טעלערל פון הימעל ארונטערגעווארפען, וועט מען דעם ווארפער קיינמאל ניט מוחל זיין די בייל וואס מע האט אין שטערען געקריגען...

דער נילוס איז אן ענטטוישונג. א שמאלער קויטיגער

וואסער אין וועלכע עס פּאַרקען זיך אַלטע, מיאוס'ע זעגעל־שיפלעך.

די ליכטיגע טרעהרען פון דער געטין איזיס וויינענדיג אויף דעם טויט פון איהר געליעבטען אָזירים, וואָס פון זיי האָט זיך דער נילוס אָנגעהויבען — זיינען קענטיג שוין לאַנג אויסגעטריקענט געוואָרען...

דער טאָג נויגט זיך צום סוף. קעהרען מיר זיך אום צוריק.

אויפ'ן וועג נאָהנט פון חעלוואַן, טרעפען מיר אַן אַראַ־בער פיהרענדיג אַ יונגען שלאַנקען פול־בלוטיגען פערד, וואָס טענצעלט מיט שטאָלצער חנ'עוודיגקייט אונטער'ן קורצען שטריקעל, זיך אויסדרעהענדיג אַלע ווייַלע אַקעגען זיין פיהרער אַזוי ווי ער וואָלט איהם שטיפעריש דעם וועג פערלויפען געוואָלט...

דאָס פיהרט מען אַ פערד פון אַ רייכען עפענדי אויף זיין טעגליכען שפּאַציר.

פון שעהנעם האַלז הענגט איהם אויף דער ברוסט אַראָפּ אַ זילבערן בלעכעל מיט איינגראַווירטע אַראַבישע ווערטער.

מיר בויגען זיך איין און לייענען די הונדערט און צוועלפטע סורא פון קאָראַן:

„ער איז גאָט דער איינציגער, גאָט דער אייביגער, ניט ער האָט געבאָרען און ניט ער איז געבאָרען געוואָרען און קיינער איז צו איהם ניט גלייך".

אַ סגולה אַקעגען אַן עין הרע.

מיר גהען פערביי די געצעלטען פון די קעמעל־פאַלים. די שמאַנט־קאַלירטע קעמלען ליעגען מיט אויסגע־שטרעקטע קעפּ און מעלה־גרה'ן מיט גרויסע צעלאַפּענע ליפּען.

פון די רייטער ליעגען טהייל אויסגעצויגען אויף דער ערד און רויכערען. קרייזעלט זיך דער בלאָער רויך אַקעגען די גאָלדיגקייט פון דער פערגעהענדער זון... טהייל האָבען זייער געבעט־טוך אויסגעשפּרייט און דאַוונען די תפילה פון פאַרנאַכט, זיך בייגענדיג און קניהענדיג מיט גרויס כונה...

א דינע בלאָקייט שפּרייט זיך אויס אויף די אַנטקעגענדיגע מאָקאַטאַם־בערג און די געלע מדבר־גראָהע היי־זער פון חעלוואַן קיהלען זיך נאָך דער שטיקעניס פון טאָג...

אונזער וועג פיהרט אונז פערביי די צוויי פרייע שווע־בעל־ברונימער. איינער פאַר מאַנסבילען און א קליינע שטרעקע ווייטער, איינער פאַר ווייבער.

אַלע פאַרנאַכט פעקלען זיך אהער אריבער די הארעמס פון חעלוואַן, אַלטע און יונגע פרויען, אַנגעטהאַן און פער־שלייערט אין שווארצען, מיט שווארצע לאַקירטע שיכלעך און רויטע אָדער שרייאַיג־פאַרביגע זאָקען — האַלב נאַ־נע, האַלב קורטיזאַן.

אז מע קומט מאַכט מען זיך היימיש. מע נעהמט אראָפּ דעם שלייער און מע טהוט אויס די לאַקירטע שיך מיט די שרייאַיגע זאָקען, און מע באָדט די פיס. דערנאָך זעצט מען זיך אויס אויף דער ערד ארום דעם פאַוויליאָן,

און מע פלוידערט, און מע קייט פערציקערטע ניס, האלוואה און אנדערע זיסע נאשערייען.

אז מיר געהען פערביי פערדעקען אלע אויף גיך זייע־רע פנים׳ער, און די אויגען וואס בלייבען אפגעדעקט — לאבען מיט שמד־שטיק...

האבען מיר נאך אלעמען גארניט פערלוירען. די אוי־גען זיינען דער שעהנסטער, אפט דער איינציגער חן, וואס די עגיפטישע פרויען פערמאגען.

די בעוועגונג פאר „סופור״ (אפשאפונג פון שלייער), וואס ווערט איצט ענערגיש אנגעפיהרט פון דעם ראדיקא־לען עלעמענט אין קאירא, אויב זי זאל האבען אן ערפאלג, וועט מאכען א סוף צו א סך שעהנע חלומות פון אריענ־טאלישער שעהנקייט...

לאנגזאם, לאנגזאם, לאנגזאם לאזט זיך אראב א גרויסע, ווייסע זון, ווי א זילבערנע שילד... די לופט איז קלאר און שארף־דורכזיכטיג, דער הימעל איז נאקעט, אהן א שום צוויט פון א וואלקען. א בלאער גלאטער מדבר פון קאלטע גלאז... גליטשט זיך דער ווייסער שילד, פאמעליך, פאמעליך, אהן א בעגלייט פון א פארב אדער א צופיפס פון א פויגעל, און די פיראמידען ווערען שווארצער, על־טער — „על־אהראם״ — די זקנים, די אפגעלעבטע ווי די אראבער רופען זיי.

ביינאכט בין איך ביז שפעט געזעסען אויף דעם שטיי־

נערנעם באַלקאָן פון אונזער האָטעל, וואָס איז געקעהרט צום מדבר.

די קולות, וואָס פערטראָגען זיך דורך'ן טאָג פון דער גאַס, זיינען איינציגווייז אנדער־ימעלט געוואָרען. האָב איך די אויערען אָנגעשטרענגט צו הערען די שטילקייט פון דער מדבר, וואָס האָט אַ שפּאַן ווייט פון אונז, זיך געגראָהט אין דעם ליכט פון די שטערען...

מיט אַמאָל האָט אַן אומעדיגער קול אַרויסגעיאָמערט פון דער פינסטערנים... ערגעץ־וואו האָט אַן אַראַבישער בעל־הבית געסט פעררופען און האָט עמיצען געדונגען דעם קאָראַן איבערצולייענען — אַ „חאַתמעה" געמאַכט.

אומעדיגער און צער'דיגער איז דער נגון געוואָרען, האָט זיך אָפּגעבראָכען און האָט זיך ווידער אָנגעהויבען, זיך געדרעהדעלט און געצויגען נאָכאַנאַנד און נאָכאַנאַנד אין גראָען קבר־ריטהם, אַזוי ווי די זאַמד־וועלען פון דער סאַהאַראַ...

LXV.

אַראַבעסקען

אז איך קום אין קאַירא זוך איך אויף מיין רחובות'ער פריינד און מיר לאָזען זיך צוזאַמען אוועק אין אַן עכט אַראַבישען ווינקעל פון דער שטאָדט, אָדער מיר געהען צו־זאַמען קויפען אַראַבישע ספרים. ער רעדט אַראַביש ווי אַ געבוירענער. איז ער מיין דראַגאָמאַן.

אין אַ שמאָלער אַראַבישער געסעל, ניט ווייט פון דעם „על־אַזהאַר" מאַשיי, האָבען מיר שוין אונזער בע־קאַנטען מוכר־ספרים — אַ יונגער אַראַבער מיט רויטע האָאר, אָנגעטהאַן אין אַ לויזער רויט־געבלימטער גאַלאַ־ביעה, געלע לעדערנע פאַנטאַפעל און אַ הויכען רויטען תארבוש.

פון אָנהויב האָט ער מיך אויפגענומען און בעהאַנ־דעלט ווי אַ טוריסט, העפליך און שמייכלענדיג. און פאַר יעדער ספר וואָס איך האָב אין האַנד גענומען האָט ער זיך ניט געשעמט צו בעטען פינף מאָל אַזוי פיעל ווי ער וואָלט פערלאַנגט פון אַן אַראַבער. אין קיין נאָהענטע שמועסען האָט ער זיך מיט אונז ניט אריינגעלאָזט. זינט אָבער ער האָט אויסגעפונען, אַז איך האָב דורכגעלייענט דעם „כיתאב

על־קארים" (דעם געהויבענעם ספר — דעם קאראן) אין אראביש, ניט קוקענדיג דערויף וואס ניט איך רייד און ניט איך פערשטעה צומאל ווען מע רעדט צו מיר אין דעם לשון — האט ער די מקחים גענומען ארונטערלאזען, און האט ליעב מיט אונז איינצו'טענה'ן. ביסלעכווייז ווערען מיר אליץ מעהר מקורב, און ער הויבט אונז אן בעטראכטען פאר אייגענע מענשען. אז עס קומט צוועלף און ער הערט דעם מועדזין פון א דערבייאיגען מינארעט רופען צו דער מיטאג־תפילה, לאזט ער אונז איבער היטען זיין קליינע קלייט און כאפט זיך אריין אין דער מאשיי צו מאכען זיי־נע „רעק'אס".

עס קומען צו איהם אריין א סך תלמידים פון „על־אזהאר", ווערט דער אמעריקאנער „אלים" (געלעהרטער) פארגעשטעלט און מע גריסט זיך מיט גרויס צערעמאניע.

אנוסטען זיינען מיר געווען אין דעם אראבישען מו־זעאום. די קאלעקציע, וואס איז איבעריגענס אין איהר ערשטען אנהויב, האט בלויז בולט'ער ארויסגעבראכט די וויינציגקייט און ארעמקייט פון דאס, וואס מע רופט אראַ־בישע קונסט.

אמת כאראקטעריסטיש־אראביש זיינען געווען די מאַ־זאאישע ארבייטען פון האליץ, מעטאל און עלפענביין, איינ־געלעגט אין אלערליי קונציג־פערפליאנטערטע פיגורען און ארנאמענטירט מיט פערשיעדענע קאראן־טעקסטען. די אונרעגעלמעסיגע פארמען פון דעם אראבישען אלף־בית, די געקרימטע און געדרעהדעלטע שטריכען, די פערשלידע־

רונג פון איין בוכשטאַב מיט'ן צווייטען, זיינען אַזוי ווי אומיסנע געמאַכט געוואָרען פאַר דעקאָראַטיווע צוועקען.

איך האָב זיך אָפּגעשטעלט פאַר דעם קונציג־פּערציר־טען זעקס־עקיגען טישעל (קורסי) פון סולטאַן שאַבאַן, פון פערצעהנטען יאָהרהונדערט און האָב זיך געקוויקט מיט דעם וויר־וואַר פון די מאָזאַאישע געפלעכטען.

האָט מען אַביסעל לענגער געקוקט, איז דער וויר־וואַר פערשוואונדען און עס איז געוואָרען קלאָר און דייטליך, צ ו קלאָר... קיין נעבלען און קיין אָנצוהערענישען, קיין אונטער־טענער און קיין ניט־דערזאָגקייט, מעהר געאָמעט־ריע ווי קונסט... די אַראַבער האָט געפעהלט שאַפענהאַפ־טיגקייט, האָבען זיי שטאַט געהיימניסען געשאַפען פּליאַנ־טערס און אַראַבעסקען, שטאַט סודות — קונציגע געפלעכ־טען פון שטריכען און רינגען, דורך וועלכע עס רייסט זיך דאָך דורך די העלע טרוקענע זון, וואָס שלאָגט אויף דעם זאַמד...

אַזוי זיינען זייערע דיכטונגען פון יענע יאָהרהונדער־טען, ווען זיי זיינען געווען די איינציגע פאַהן־טרעגער פון ליטעראַטור — מעהר עהנליך צו קונציג צונויפגעשטעלטע רעטעניסען ווי צו פּאָעזי...

אין אַ צווייטען טהייל פון דעם בנין, אין פערבינ־דונג מיט דער כעדיווישער ביבליאָטהעק, איז די וואונדער־באַרע זאַמלונג פון נאָהנט דריי טויזענד פערשיעדענע קאָראַנס, געשריבען אין פערשיעדענע לענדער און פער־שיעדענע צייטען, אָנהויבענדיג מיט די אָרעמע עקזעמפּ־ליאַרען פון די ערשטע קאַמפּף־יאָהרען פון איסלאַם ביז די

פרעכטיגע קונסט־ווערק פערצירט מיט גאָלד און אַלערליי פאַרבען, וואָס זיינען געשריעבען געוואָרען פאַר די מעכ־טיגע כאַליפען, וואָס האָבען זייער ממשלה פערשפּרייט איבער אַ האַלבער וועלט.

קוק איך אויף אַ גרויסען וואונדערבאַר־פערצירטען קאָראַן, וואָס ליעגט אָפען פאַר מיר אין אַ גלאָז־קאַסטען. די בוכשטאַבען און די איינראַהמונג זיינען פון גאָלד און דעליקאַטנע פאַרבען, און אַלצדינג רעדט פון רייכער קע־ניגליכער פראַכט. טראַכט איך פון דעם ערשטען קאָראַן, וואָס זעיד איבן תאביט האָט אויף דעם בעפעהל פון דעם ערשטען כאַליף צוזאַמענגעשטעלט. אין שטיקלאַך, אין איינ־ציגע סורא׳ס און אין פסוקים איז אַללאַה׳ס בוך אַרומגע־גאַנגען צווישען דעם בעדואינער פאָלק, אַזוי ווי זיי זיינען שטיקלעך־וויז צו דעם נביא אַנטפּלעקט געוואָרען.

אַז דער נביא איז געשטאָרבען און דער טרייער אַבו־בעקר איז „דער הערשער פון די גלויביגע" געוואָרען, האָט ער בעשלאָסען די צוזייהטע און צושפּרייטע סורא׳ס און שטיקער צונויפזאַמלען און די ווערטער פון מוחאַמעד׳ן אין איין תורה בעהעפטען.

די הייליגע אַרבייט האָט מען אַנגעטרויט דעם יונ־גען זעיד, וואָס איז דעם נביא׳ס שרייבער און רעכטע האַנד געוועזען. דער נביא אַליין איז אַן „אומיאי", אַ ניט־געלערנ־טער געוועזען, און געוואוסט האָט ער בלויז וואָס דער מלאך „דזשיבריל" האָט איהם ענטפּלעקט.

האָט זעיד געזוכט און געזאַמעלט גאָט׳ס וואָרט פון

פאלם־בלעטער, פוןביינער און פון שטיינער און מעהר נאך פון אלץ, ווי ער דערצעהלט, „פון די הערצער פון מענשען", וואוהין זיי זיינען פון נביא'ס מויל געפאלען.

איין טאג האבען מיר זיך ארומגעדרעהט אין די קרור־מע געסלעך פון „מאסר־על־אטיקא" (אלט קאירא), אדער „על־פאסטאט", דער געצעלט, ווי מען האט די שטאדט אמאל גערופען.

דא איז דער געצעלט געשטאנען פון אמר־איבן־על־אסי, ווען ער האט אין זיבענטען יאהרהונדערט מצרים פאר'ן איסלאם בעצוואונגען. דעמדאזיגען געצעלט זיינעם האט ער בשום אופן ניט געלאזט איבערשטעלען אין אן אנדער ארט, כדי ניט חרוב צו מאכען די היים פון די טוי־בען, וואס האבען דערין זייער נעסט געמאכט. האט מען די נייע הויפט־שטאדט געמוזט בויען ארום דעם געצעלט.

דאס איז געווען נאכדעם ווי דער פרומער אמר האט זיך פון אלעקסאנדריא אומגעקעהרט, וואו ער האט אויף דעם בעפעהל פון דעם כאליף אמאר די בעריהמטע ביב־ליאטעק פון די פטאלמעאישע קעניגען געלאזט פאנאנדער־טיילען צווישען די בעדער פון דער גרויסער שטאדט. הייץ־מאטעריאל וואס האט זיי געקלעקט אויף זעקס חדשים.

לעבעדיגע טויבען זיינען דאך חשוב'ער געווען ווי טויטע ביכער...

דורך א שמוציגען לאבירינט פון חורבות און האלב־איינגעפאלענע ווענד דערשלאגען מיר זיך צו דעם הויף,

וואו עס געפינט זיך די קעניסאַט־על־יאהוד — די אידישע שוהל, וואָס מע רופט אויך די עזרא־שוהל.

דער אַלטער אורשפּרינגליכער בנין איז ניט מעהר דאָ. די איצטיגע שוהל איז ניט לאַנג צוריק אויפגעבוים געוואָרען אויף דעם פּלאַץ פון דער אַלטער.

עס איז שבת בייטאָג און די שוהל איז פערשלאָסען. לויפט אַ קליין אינגעל אוועק ברייננען דעם שליסעל, און קומט תיכף צוריק מיט אַ הויכען בייכיגען אַראַבער, וואָס ס'שטעלט זיך תיכף אַרויס, אַז ער איז אַ איד. ער איז דער שמש פון דער שוהל.

— אתה מדבר עברית?

— מוש אַריף (איך פערשטעה ניט). איך פערשטעה נאָר „ביל'אַראַבי".

עפענט ער די שוהל. וואַרפט זיך אין די אויגען אַ בימה פון מירמעל־שטיין בעשריבען מיט גילדערנע בוכשטאַבען, שבחים צו דעם גביר וואָס האָט די בימה מנדב געווען.

אין מיטען שוהל איז אָנגעוויזען דער אָרט וואו משה האָט אויסגעשפּרייט זיינע הענד אַקעגען הימעל און האָט מתפּלל געווען דער האָגעל זאָל זיך אָפּטהאָן פון מצרים...

דער ארון־קודש — איינגעלעגטע ארבייט אין עכט אַראַבישען סטיל.

פון די זייטען אָרון קודש צוויי טונקעלע אַלקערלער. מאַכט זיך אַ חולה מסוכן, ברענגט מען איהם אַהין אריין און מע לאָזט איהם איבערנאַכט. איז דאָס אַ רפואה בדוקה.

ווען מיר געהען ארויס פון דער שוהל, קלייבען זיך ארום אונז ארום א באנדע קליינוואַרג. קיינער פון זיי בעט ניט קיין באקשיש. דאס האבען מיר די קדושה פון שבת צו פערדאנקען.

ארום דעם שמוציגען ענגען הויף זיינען וואוינונגען. אויף די צובראכענע ווערענדעס זיצען פעטע אראבישע אידען און לופטערען זיך אין שאטען.

מאכט אונז דער שמש אויפמערקזאם, אז דא וואוינט ניט אבי ווער. דאס קומען אהער פון קאאירא די רייכע בעלי־בתים אויף פרישע לופט...

LXVI.

אַאידאַ

אין אַ פינסטערער ווארעמער נאכט זיינען מיר זאלבע זיבעט געגאנגנען זעהן אַן אַראבישע טרופּע שפּיעלען אין דעם כעדיוויישען אָפּערא־הויז. אַראבישע אַפּישען האָבען בעקאַנט געמאכט דעם קאַאירער עולם אַז „אונטער דער פּראָטעקציע פון אונזער האר דעם סולטאַן" וועט צום ער־שטען מאָל אויפגעפיהרט ווערען די דראַמא „על־יאַתימאַ־תעין" —די צוויי יתומות, איבערזעצט פון פראַנצויזיש. די סצענעס און מלבושים וועלען זיין עין לא ראתה און דער עיקר — עס וועט שפּיעלען דער בעריהמטער „שעיך סאָלאַמעה", וואס אַז אַן עגיפּטער הערט איהם זינגען, געהט איהם אוים דאָס חיות:

מיר זיינען אָנגעקומען צום טהעאַטער ארום ניין אַ זייגער און זיינען קענטיג געווען פון די עשרה ראשונים. די אויפפיהרונג האָט זיך ערשט געזאָלט אָנהויבען האַלב צעהן.

ביי דער קאַסע איז געשטאַנען אַ יונגער אַראבער אין אַ שווארצען פראַק מיט אַ ווייסען קראַוואַט און אַ הויכען

רויטען פעץ. אז מיר האבען פערלאנגט בילעטען פאר דער גאלעריע, האט ער זיך זעהר פריינדליך פערנייגט און מיט א צוקערדיגען שמייכעלע אונז גענומען אפריידען. אזעלכע געהויבענע „חאוואגאהס” אויף דער גאלעריע? היתכן? ער קען ניט צולאזען מיר זאלען זיך אליין אנטהאן אזא ביוש. וואלט ער פון אונזער אייגענעם כבוד וועגען אונז געראטען מיר זאלען בעסער צוצאהלען א קליי־ניגקייט, סך הכל פיער פיאסטער אויף א פערזאן און זיצען בהרחבה אונטען, ווי עס פאסט פאר אונזער הויכען שטאנד.

מיר האבען זיך אנגעשטויסען אז ער איז איינער פון דער טרופע.

אונזער אנפיהרער האט איהם פערזיכערט, אז מיר בעדאנקען איהם זעהר פאר זיין גוטסקייט און זיין איידעל־קייט, אבער מיר האבען פון דער נאטור א משונה'דיגע ליעבשאפט און צוגעבונדענקייט צו דער גאלעריע. האט ער דערוייל בעמערקט, אז צווישען אונז געפינט זיך א דאמע און האט אפעלירט צו אונזער העפליכקייט: —

— פאר דער „סיטאַה” איז באמת א בזיון צו זיצען אויבען.

האבען מיר איינשטימיג ערקלערט, אז אויב מיר קע־נען ניט האבען דעם תענוג צו זיצען אויף דער גאלעריע, איז רעכט ביי אונז א ה ן „על־יאתימאתעין”.

די גרויסע גאלעריע איז געווען פול בעזעצט, מעהר־סטענטיילס מיט פעלאחין אין לויזע שווארצע מאנטלען און ווייסע געפלאכטענע קאפ־צודעקען, צווישען זיי האבען ער־

טער־וויז אפגעשטאכען די לעהם־פארביגע קאקי־יוניפארמען פון ענגלישע סאלדאטען.

די פארטער און די לאזשען זיינען געווען כמעט ליידיג. בלויז דא און דארט א רייכער עפענדי אדער אן ענגלישער אפיציער. קיין פרויען זיינען ניט געווען אחוץ אויף אונזער גאלעריע, א פאאר אייראפעאישע דאמען אין בעגלייטונג פון מענער.

אויף דער רעכטער זייט האבען זיך געזעהן די לאזשען פון דעם סולטאן און זיין פאמיליע. די לאזשען פאר דעם הארעם *) זיינען פערצויגען מיט א סארט רואה ואינו נראה נעצווערק. ווען די פרוי פון דעם סולטאן אדער איהרע הויפדאמען קומען צו א פארשטעלונג, קענען זיי זעהן דורך די שפאלטען און אליין בלייבען ניט געזעהן.

איך האב געהאט צייט גענוג, איידער דער פארהאנג האט זיך אויפגעהויבען, צו בעקוקען דעם פרעכטיגען בנין וואס „די שטאדט פון טויזענד און איין נאכט" האט צו פערדאנקען דעם קאפריז פון דעם פערשווענדערישען איזמאאיל פאשא וועמעס הונדערטער מיליאנען חובות וועלען נאך דורות לאסטען אויף דעם נילוס־לאנד.

דאס איז געשעהן ווען לעסעפ'ס גרויסער חלום איז

---

*) דער איצטיגער סולטאן קעמאל חוסעין, אזוי ווי דער כעדיוו פאר איהם, אבבאס הילמי, האט נאר איין פרוי. דאסווארט הארעם (אייגענטליך : חארים — הייליג, „חרם") איז דער שם־הכולל פאר אלע פרויען־מיטגליעדער פון דער פאמיליע ווי אויך פאר דער טייל פון הויז וואו זיי האלטען זיך אויף.

דערפילט געווארען: די ארעמע פעלאחין וואס איזמאאיל'ס נוגשים האבען געצוואונגען מיט די הענד די ערד ארויסצו־שופלען — האט דער הונגער און דער פיבער אוועקגעשיקט טויזענדערווייז זוכען זייער געקריוודעטען לויהן ביי די ווייסליייביגע און שווארצאויגיגע „חוריעהס" אין דעם מאח־מעדאנישען גן־עדן. זייער ירושה אויף ד ע ר וועלט איז געבליבען ביי פרעה'ן—דערזעלביגער פרעה וואס האט אזוי פיעל גלגולים, פיעל דורות עס זיינען דא אויף דער וועלט. דער סועץ־קאנאל איז געווען פארטיג. א נייער וואסער־באנד האט נעהנטער צונויפגעקניפט לאנדאן מיט קאל־קוטא... אבער דער מאדערנער הארון־על־ראשיד האט נאר דאן זיינע אקציעס ניט געהאט פערשאכערט און האט זיך בעטראכט פאר דעם הויפט בעל־שמחה. האט ער בעשלא־סען צו פייערען דעם יום־טוב פון דער עפענונג, ווי קיין הערשער פאר איהם האט קיין יום־טוב ניט געפייערט, און זאל די קארגע וואכערניצע אייראפא בלייבען פערגאפט פאר דער פרייער האנד פונ'ם אריענט...

האט ער אלע מלכים און גרויסע לייט פון דער גאנ־צער וועלט איינגעלאדען. שעהנע יאכטשיפען האט ער אומיסנע פאר די געסט בויען געלאזט. פאלאצען האט ער לכבוד זיי אויפשטעלען געהייסען. א שטראם פון גאלד איז געפלאסען. דער פעסט האט געזאלט אלע פעסטען פון פריהעריגע מלכים פערטונקלען.

איז וואכען נאכאנאנד קאאירא געווען איין גרויסער באנקעט־זאאל. די פער פון אייראפא האט זיך פערזא־

מעלט אין דער אלטער שטאָדט און אלאַדין׳ס לאָמפּ האָט אלע זייערע פערוועלעניסען ערפילט.

דער קייזער פון עסטרייך איז אויפ׳ן יום־טוב געקו־מען, די שעהנע קייסערין עווגעני האָט די שמחה בעשעהנט, דער קרוינפּרינץ פון דייטשלאַנד איז איזמאַאיל׳ס גאַסט געוועזען.

די בעפעלקערונג פון קאַאיראָ האָט זיך מיטגעפרעהט. געוועזען געגנוג שיריים פון אזא רייכען טיש פאַר זיי אויך.

און אונטערדעסען האָט די האַנד געשריבען. ערגעץ אין אַ באַנקהויז אין לאָנדאָן אָדער פּאַריז האָט זיך בעוויזען דער „מנה מנה תקל ופרסין" — אַ נייער חוב פון הונדערט מיליאָן פראַנק.

די וועלט האָט פאַר די הונדערט מיליאָן פראַנק איינ־געהאַנדעלט — „אאידאַ", אפשר די שטאַרקסטע און טיעפ־סטע שאַפונג פון דעם מעלאָדישען ווערדי.

וואָרום דער אייניקעל פון מוחאַמעד אלי האָט גע־וואָלט פאַר זיין יום־טוב האָבען אַן אָפּערא — אַן אָפּערא וואָס איז נאָך אין ערגעץ פריהער ניט געהערט געוואָרען. איז אַ בעשטעלונג אוועק צו דעם מייסטער פון „איל־טראָ־וואַטאָרע". קעניגליכע בעלוינונג, דער הערשער פון עגיפּ־טען דינגט זיך ניט. און כבוד און אויסצייכנונג...

אַן אָפּערא פון מצרים...

איז דאָס וואָרט מצרים אין ווערדי׳ס נשמה אריין אזוי ווי אַ שוואַרצער געהיימניספולער פויגעל און ווערדי האָט געדיכטעט אַ טאָן־פּאָעמא וואָס איז עגיפּטישער ווי

עגיפּטען, וואָס אַזירים אַליין האָט ניט שעהנער פּערפאַסען געקאַנט. צום ערשטען מאָל האָט דער ספינקס פון מצרים זיין סוד אין מוזיק אַנטפּלעקט...

צו דער אָפּערא האָט מען אַן אָפּערא־הויז בויען בעדאַרפט. האָט מען אַ פּאַסיגען פּלאַץ אויסגעקליבען נעבען דער עזבעקיעה. איז אָבער דער פּלאַץ געווען בעבויט מיט אַלטע אַראַבישע הייזער און די איינוואוינער האָבען זיך פון אָרט ניט געוואָלט ריהרען.

זאָל די שמחה פערשטערט ווערען צוליעב אַזאַ געזינדעל? האָט מיט אמאָל אַ שרפה אויסגעבראָכען און אויף מאָרגען איז דער אָרט געווען פריי פאַר דעם גרויסען בנין...

ווערדי אַליין האָט געזאָלט קומען דירידזשירען זיין אָפּערא, נאָר די מורא פאַר'ן ים האָט איהם אָפּגעשראָקען: ביז דער לעצטער רגע האָט ער זיך געראַנגעלט מיט דער דעה און לסוף געלאָזט וויסען: אונמעגליך...

ניט בעשערט געווען איהם דער נחת.

די ביהנע אַליין איז געווען גרויס גענוג פאַר אַ גאַנצען חיל. און פון לוקסאָר און פון טהעבעס האָט מען די אויסגעגראָבענע אוצרות געבראַכט. אַלט מצרים איז געווען אויף דער ביהנע, ניט געמאָלען און געשניצט, נאָר די אמת'ע אַלטע מצרים.

דער פאָרהאַנג איז אַרויפגעצויגען געוואָרען און דער שפּיעל האָט מפסיק געווען מיינע געדאַנקען.

עס האָט זיך אָנגעהויבען מיט אַ באַנקעט. די געסט אָנגעטהאָן אין מלבושים פון אכצעהנטען יאָהרהונדערט — די מאַנסבילען און ווייסע פּאַרוקען און די פרויען אין משונה־לאַנגע שלעפּעס, האָבען געהאַלטען בעכערס אין די הענד און האָבען געזונגען אין כאָר אַ טרינק־ליעד.

די פרויען האָבען געהאַט אַ סך צו לערנען אין הלכות גרימירונג פון אונזערע אידישע אַקטריסעס. זיי האָבען זיך ווייזט אוים גאָר קיין מיה ניט געגעבען צו פערשטעלען זייערע יאָהרען וואָס זיינען געווען ווייט פון ערשטער פרישקייט. די שטימען זיינען געווען ניט שלעכט, און די מעלאָדיע זעהר אָנגענעהם. דאָס איז געווען דער איינציגער פרעהליכער געזאַנג, און לחלוטין ניט קיין אַראַבישע מוזיק. אַלע איבעריגע געזאַנגען וואָס זיינען אריינגעפלאָכטען געוואָרען אין דער דראַמא, זיינען געווען אַראַבישע און ממילא פול מיט טרויער און מרה שחורה אָהן שיעור.

האַנדלונג איז געווען ווייניג. די אַקטיאָרען זיינען געווען שטייף און האָבען זיך שווער און אומגעלומפּערט בעוועגט. די זשעסטען זיינען געווען אָהן חן און אָהן פרייקייט. דערפאַר האָט מען אַסך גערעדט. און גערעדט האָבען אַלע ניט איינער צום צווייטען נאָר דעקלאַמירענדיג צום פּובליקום.

די דעקלאַמאַציע איז דוקא געווען אויסגעצייכענט. זיי האָבען אויסגעשפּראָכען די ווערטער קלאָר און קלאַסיש מיט אַלע ענד־וואָקאַלען און איך האָב צום ערשטען מאָל אויסגעפונען ווי שעהן און מוזיקאַליש דער אַראַבישער לשון קען זיין, ניט קוקענדיג אויף די פיעל כאַרכלענדיגע

„ח"־קלאנגען, מיט וועלכע די שפראך צייכענט זיך אויס.

אין א קאנקורס פון צניעות אויף דער ביהנע, וואלטען די אראבישע אקטיארען און אקטריסעס אהן ספק גענומען דעם ערשטען פריז. האט מען זיך געדארפט ארומנעהמען, האט מען עס געטהאן מיט א האלבען הארצען, זיך כלומרשט יא אנגעריהרט און ניט אנגעריהרט, געהאט ווי מע זאגט גאט אין הארצען, און דורכגעמאכט די פייניגונג וואס שנע־לער. קושען זיך איז געווען לא יזכר.

דער עולם ארום אונז האט הנאה געהאט פון אלצדינג. זיי זיינען אריין אין התפעלות פון יעדער בעוועגונג, פון יעדער ווארט און מינע. בעזונדערס ווען עס איז געקומען צו עפעס א טרויעריגען מאמענט. די שווארץ־בעמאנטעל־טע פיגורען מיט די גרויסע ווייסע טורבאנען האבען ווי דערוואקסענע קינדער געהאלטען די אויגען צוגעשמידט צו דער ביהנע און צו די אקטיארען און אז עפעס איז זיי בע־זונדערס געפעלען, האבען זיי ארויסגעלאזט א לאנגען אויס־געצויגענעם: א—א—אה... וואס האט משונה גע־קלונגען אין איירָאפּעאישע אויערען.

די אמת'ע התלהבות איז ערשט געקומען ווען דער שיינדעל פון דעם אבענד, „שעיך סאלאמעה", וואס האט געשפּיעלט דעם הינקעדיגען יתום איז ארויס אויף דער ביהנע. ער האט געקראגען א לאנגע הארציגע אוואציע. איצט האט מען געוואוסט וועט קומען די רעכטע געדיכטע.

ער האט אויסגעזעהן צו זיין א יאהר פערציג. א קליין דאר מענשעל מיט גרויסע דיקע וואנסעס. דער עולם האט

אין די וואַנסעס ניט געזעהן קיין שום ווידערשפרוך צו זיין ראָלע פון אַ יונגען אינגעל. „שעיך סאַלאַמעה" אַליין האָט קענטיג קיין חשק ניט געהאַט מקריב צו זיין אַזאַ שעהנע ציערונג צוליעב „די צווייָ יתומות".

קיינער אין טהעאַטער האָט מעהר די אויגען פון איהם ניט אַרונטערגענומען און אַז ער האָט גענומען זינגען אַדער ריכטיגער געזאָגט פערגעהן אין „שטייגער", זיינען אַלע געוועזן ווי פער'כשופ'ט. ער האָט עס זיי אַלעמען פון האַר־צען אַראָפּגעזונגען...

אין דער אמת איז עס גאָר קיין געזאַנג ניט געוועזן, נאָר אומעטיגע גערדרעהדעלטע נאָז־קלאַנגען, קרעכצען און יאָמערען, אַהן אַ פּלאַן און אָהן אַ סדר, אימפּראָוויזירט אויפ'ן מאָמענט, שטאַרק עהנליך צו אַלט־חזנישע דרעה־דלעך.

דער אַראַבישער עולם איז דערויף געוועזן אַ בעסערער מבין ווי איך. זיי האָבען שווער געזיפצט און דעם קאָפּ געשאָקעלט... און אַז „שעיך סאַלאַמעה" האָט זיך פער־חלינעט אין אַ רייה פון געבראָכענע שלוכצען, האָט אַ שטור־רעם פון לאַנגע אויסגעצויגענע „אַ—אַ—אַה—אַה'ס" אַ פּאַך געטהאָן דורכ'ן טהעאַטער אַזוי ווי דער לעצטער גסיסה־הויך פון אַ גאַנצע מחנה...

אַט־די ניט מוזיקאַלישע טענער, די זיפצען און שלוכ־צען און נאָז־יאָמערייען, זיינען געוועזן אייגענע, היימישע, און אין זיי איז געווען די גאַנצע פריידלאָזיגקייט פון דעם אייגענעם לעבען, די גאַנצע וויסטקייט פון דעם איסלאַם. האָבען ביי די דערוואַקסענע קינדער אין שוואַרצע מאַנט־

לען און ווייסע טורבאנען, טיעפע וועהטאגען זיך צו־
וויינט, און דאס הארץ איז זיי צוגאנגען...

ווען מיר זיינען ארוים פון טהעאטער, איז שוין געווען
האלב צוויי פארטאג.

LXVII.

מוחאַמעד אַלי

די צוויי הויכע שמאָלע שפּיצען פון מוחאַמעד אַלי'ס מאַשעע, וואָס ווערען דינער און לופטיגער וואָס לענ־גער מע קוקט אויף זיי — ווייזען אונז פון ווייטען אַן דעם וועג צו דער ציטאַדעל.

מיר געהען פערביי די בעריהמטע מאַשעע פון סולטאַן האַסאַן, געבויט אין פערצעהנטען יאָהרהונדערט. אַז דער בוימייסטער האָט זי געענדיגט בויען, האָט מען איהם אויף'ן בעפעהל פון סולטאַן די הענד אָפּגעהאַקט, ער זאָל קיין צווייטע אַזאַ מעהר ניט קענען בויען. איז האַסאַן'ס מאַשעע געבליבען ביז איצט אַ וואונדער פון איסלאַם.

ווען נאַפּאָלעאָן איז געקומען אין מצרים די ירושה פון די פּרעה'ס איבערצונעהמען, האָט ער געלאָזט אַ פּאָאַר קאַנאָן־קוילען אריינשיסען אין דעם בנין. האָט זיי דער הייליגער בנין בעהאַלטען צווישען זיינע שטיינער, און האָט פון דעם קאָרסיקאַנער'ס חוצפּה געשפּעט ווי עס שפּעטען אַלטע שטיינערנע בנינים פון אַ בשר ודם...

זעהט מען די קוילען עד היום אין דעם וואַנד.

מיר הויבען זיך אויף באַרג־אַרויף און באַלד שטעהען

מיר ווי קליינע קאַרליקלעך אין דעם שאָטען פון די הויכע איינגאַנג־טורעמס פון דער ציטאַדעל־מויער פעסט און פינ־סטער ווי די פּיראַמידען פון וועמעס שטיינער מע האָט זיי געמויערט.

דער גרויסהאַרציגער סולטאַן סאַלאַדין האָט מיט די טויטע הערשער פון אַלט־מצרים קיין אײנזעהעניש ניט גע־האַט און אַז ער האָט געדאַרפט בויען זיין „קאַל'אַ" אָדער פעסטונג, האָט ער קיין בעסערען מאַטעריאַל ניט געפונען ווי די שווערע שטיינער מיט וועלכע זיי האָבען געטרוימט זיך צו פערבאַריקאַדירען אַקעגען צייט און אונטערגאַנג.

אַן ענגלישער סאָלדאַט מיט אַ ביקס אויף דער פּלייצע, שטעהט ביים טויער און וויל וויסען ווער מיר זיינען. מיין אַמעריקאַנישער פּאַספּאָרט איז דער ענטפער און מע לאָזט אונז אַריינגעהן אין דעם געוועלבטען אַריינפאָהר.

איך געה לאַנגזאַם און קוק זיך אום אויף די קאַלטע שטיינערנע וואַנד.

אין דעמדאָזיגען געוועלבטען דורכגאַנג האָט עס דער פאָטער פון דער איצטיגער דינאַסטיע אין עגיפּ־טען, דער אייזערנער מוחאַמעד אַלי — פּיעל אייזערנער ווי זיין סטאַטוע אויף דעם סקווער אין אַלעקסאַנדריע וואָס רופט זיך מיט זיין נאָמען — אין יאָהר 1811 זיין ממשלה בעפעסטיגט, און זיין מאַכט בעזיעגעלט.

די מאַמעלוקישע בעים האָבען זייער רוקען ניט בויגען געוואָלט. רויב און מאָרד און בלוטזויגעריי זיינען פון דורות ז י י ע ר מאָנאָפּאָל געווען. און צו פּריש איז

נאָך געווען אין זכרון די צייט ווען דער נײ־אַנגעקומענער הערשער האָט אין סאַלאָניקא אַ קאווע־הויז געהאַלטען.

האָט ער זיי אַלעמען — פיער הונדערט און זיבעציג אין צאָהל — געלאָזט פערבעטען צו זיך אין דער ציטאַדעל. זיין זוהן, דער פּרינץ טוסון, דאַרף אַ נייעם ראַנג קריגען און מיט בגדי מלכות בעקליידט ווערען, וויל ער זיי אויף דער שמחה האָבען.

אין דער ציטאַדעל האָט מען קאווע געטרונקען און מוחאַמעד אַלי האָט זיך פאַר זיינע געסט אין פריינדליכ־קייט צוגאָסען. דערנאָך האָט מען זיך רייטען געזעצט און מע האָט זיך אַוועקגעלאָזט אין אַ פּראָצעסיאָן.

אַזוי שנעל ווי דער צוג איז געקומען אונטער דעם שטיינערנעם איינפאַהר, זיינען די טויערען פערשלאָסען געוואָרען און פון אַלע זייטען האָט אויף די אונבעוואַפענטע מאַמעלוקען גענומען פאַלען אַ האַגעל פון קוילען. פערד און מענשען זיינען געפאַלען און האָבען זיך צונויפגעקנאָ־טען אין איין בלוטיגער קנויל. פון דער פּאַסטקע איז בלויז אַנטרונען איינער.

דער איינער האָט רייטענדיג אויף זיין פערד, איבער די טויטע און גוסס'ע זיך אַ וועג דורכגעריסען. האָט דער־גרייכט אַן עפענונג אין דער פעסטונג־מויער און איז פון דאָרטען, מיט'ן פערד מיט אַלעמען אַרונטערגעשפּרונגען אונטען אין דעם גראָבען. דער פערד איז צושאָטען גע־וואָרען און ער האָט מיט אַ צובראָכענעם פוס זיך דער־שלעפּט צו אַ בעקאַנטען'ס הויז.

צו דערזעלביגער צייט איז מוחאַמעד אַלי געשטאַנען

אין איינעם פון די זאאלען פון זיין פאלאץ און האט גע־ווארט אויף דער בשורה אז זיין הערשאפט איז געזיכערט.

וואו מיר געהען — ענגלישע סאלדאטען. פיהרט אונזער וועג ביז צו דער מאשעע פון מוחאמעד אלי. ביי דעם טויער שטעהט א גרויסער עולם, מעהרסטענטיילס סאלדאטען, וואס ווילען אריינגעהן. עס פעהלען אוים פאנטאפעל אנצוטוהאן אויף די שיך, מוז מען ווארטען ביז די וואס האבען די פאנטאפעל וועלען צוריקקומען. רייסען זיך איינינע סאלדאטען אריינצוגעהן מיט די שטיוועל מיט אלעמען, אבער דער אראבער ביים טויער שטויסט פריינד־ליך אפ. ער וועט דעם חלול הקודש ניט צולאזען, האבען איינינע אויסגעטהאן זייערע סאלדאטסקע שטיוועל און זיי־נען אריין אין זייערע זאקען, טראגענדיג די שטיוועל אין די הענד.

אונזער רייה קומט און מיר בינדען ארום די אומגע־לומפערטע שליארבעס און טרעטען אריין אין דעם הויף פון דער מאשעע. א גרויסער פרייער פלאץ ארומגערינגעלט מיט מארמארנע זיילען. אין מיטען א פרעכטיגע פיעל־עקיגע האנעפיעה (כיור) פון ווייסען אלאבאסטער מיט צאפענס פון אלע זייטען. זעהט אוים אזוי ווי א אונ־געהויערע סאדא־וואסער פאנטאן.

דא וואשען די „גלויביגע” די הענד און די פיס פאר יעדער תפלה.

מיר קומען אריין אין דער מאשעע און עס וויקעלט

אונז ארום די טיעפע דונקעלע רוה פון אללאה'ס הויז. דורך די קאלירטע גלאזען פון דער ריעזיגער קופאלא וואס הענגט הויך איבער אונז, זייהט זיך א מילדקייט און א בארימהערציגקייט... די קריסטאלען וואס הענגען ארונטער פון די הונדערט־רעהריגע הענג־לייכטער, פערלירען אין דעם דונקעלהייט זייער ביליגקייט און שימערען אזוי ווי כשוף־דימענטען אין א פינסטערער אונטערערדישער הייהל...

פסוקים פון קאראן שלענגלען און פלעכטען זיך אויף דער סטעליע און אויף די ווענד, און וועבען שנורען פון סודות.

אויף דעם דיל פון טייערען מירמעלשטיין זיינען אויסגעבעט ווייכע פערזישע געוועבען. געהט מען און מע פיהלט ניט די אייגענע טריט. מע בעוועגט זיך שטיל, שווייגענדיג, און מע לאזט דעם צארטען פארביגען שיין פון דער קופאלא ארייגפליסען אין זיך, ווי א בערוהיגונג און א דערהויבונג...

די הויכע גיגאנטישע זיילען וואס לעהנען אונטער די קופאלא זיינען פון געלען מירמעלשטיין. דער מיהראב (פערטיעפונג אין וואנד צו ווייזען די ריכטונג פון מעקא) איז פון אלאבאסטער. מארמאר און אלאבאסטער פון אלע זייטען. רופט מען זי ניט אומזיסט „די אלאבאסטער־מאשעע". דער מימבאר (בימה פאר דרשה'ן) איז איינגעפאסט מיט עלפענביין און פערלמוטער.

איך קוק אויף דער פראכט און דער רייכטום ארום. ווי וואלט זיך דערמיט פערגליכען די ערשטע ארעמע מא־

שעע וואָס דער „נביא, אַללאַה׳ס ליטזועלינקייט און פריי־
דען אויף איהם״, האָט געלאָזט בויען אין מעדינא ? דאָרט
וואו זיין קעמעל האָט זיך צוערשט אָפּגעשטעלט, ווען ער
איז אהין אַנטלאָפען פון זיינע מעקאַנישע שונאים.

זיין ערשטער מימבאַר איז געווען אַן אָפּגעהאַקטער
פּאַלמבוים. אַז איהם האָט דער שליח פון אַללאַה זיך אָנ־
געלעהנט ווען ער פלעגט ריידען צו זיינע „אַנסאַר״, זיינע
קריעגסלייט. האָט עמיצער צוזאַמענגעשלאָגען פון האָלץ
אַ בימה, און מוחאַמעד האָט זיין פּאַלמבוים פערלאָזען. איז
דאָס האַרץ פון דעם פערשעהמטען פּאַלמבוים אויסגעגאַנגען
פון וועהטאָג, און אַז דער נביא האָט עס בעמערקט, האָט
ער דעם שטאָם מיט ליעבשאַפט געגלעט, ער זאָל ניט פער־
איבעל האָבען.

אין אַ ווינקעל פון דער מאָשעע, אָפּגעצאַהמט מיט אַ
בעגולטען נעצוועוערק איז דער קבר פון דעם בויער פון דער
מאָשעע. אַ הונדערט טריט פון דאַנען האָט די ערד דאָס
בלוט פון די מאַמעלוקען אריינגעזאָפּט... האָט ער אין
גאָט׳ס הויז אַ שוץ פאַר זייער צאָרן געזוכט.

אייניגע פון די אויסטראַליאַנישע סאָלדאַטען האָבען
זיך אויסגעצויגען אויף דעם ווייכען טעפּיך. איך קעהר
אָפּ דעם געזיכט. הינטער די בעגילדעטע שטאַכעטען און
טיעף אונטען אין זיין קבר, זעה איך ווי דער בייזער מוחאַ־
מעד אַלי קנייטשט זיינע דיקע ברעמען, אויף דער פער־
שוועכונג.

מיר געהען ארויס און קומען צו „יוסף׳ס ברונען", וואס האט מיט אונזער אייגענעם יוסף קיין שום שייכות ניט. דאס האט סאלאדין, וועמעס ערשטער נאמען איז געווען „יוסף", געלאזט אויסגראבען.

דער ברונען איז פערשלאסען. מע לאזט קיינעם ניט ארונטער. ווי מע פלעגט עס אמאל טהאן.

אין א ווינקעל זיצען א הויפען פערוואונדעטע אינ־דישע סאלדאטען וואס מע האט פון פראנקרייך אריבערגע־שיקט זיך אויסצוקורירען אין מצרים וואו זיי קענען הא־בען מעהר זון און מעהר זייער צוגעוואוינטע סביבה. זיי זיינען בלויז לייכט פערוואונדעט און וועלען מסתמא אין גיכען ווידער צוריקגעשיקט ווערען. זייער אומעדיגקייט און גלייכגילטיגער יאוש שטעכט אפ צווישען די לוסטיג־קייט פון די ענגלישע סאלדאטען, וואס רויכערען און וויצ־לען זיך און לאכען אויפ׳ן קול.

עס איז שוין געווען שפעט נאכמיטאג. די זון איז מיעד דערקראכען דעם לעצטען פערטעל פון איהר וועג. איך האב זיך אנגעשפארט אויף דער מויער און האב אראפגע־קוקט אונטען. פאר מיינע אויגען איז געלעגען אויסגע־שפרייט די שטאדט וואס האט פון די אראבישע דיכטער זייערע שעהנסטע ליעדער ארויסגעצויבערט : „איהר ערד איז גאלד, איהרע הייזער זיינען פאלאצען, איהר ריח זיסער פון געווירצען, איהרע פרויען ווי די חוריעהם פון גן־עדן... זי איז די מוטער פון דער וועלט"...

„די נילוס־וועלען זיינען די טרעהרען וואָס איך פערגים ווען איך פערלאָז דיך" — זינגט אַ צווייטער.

די אַראַבישע אויגען האָבען אַזוי שעהן געזעהן.

מ י ד האָט אַ מכשף פערשאָלטען. די צעהנדליג טויזענדער הויכע גראָע הייזער מיט פלאַכע דעכער אַנגערוקט איינער אָן צווייטען, זיינען מגולגל געוואָרען אין קברים פון אַן אַלטען געדיכטען בית־עולם...

פון צווישען די קברים זיינען ארויסגעשטיגען הונדערטער און הונדערטער מינאַרעט־שפיצען און זיינען פערגאַנגען אין דער הויך, אַזוי ווי לעצטע שלוכצען פון אַ גוסס...

רונד ארום די שפיציגע טהורעמס האָבען זיך אין שוואַרצע שנורען געדרעהט און געשליעדערט דאָ העכער און דאָ נידעריגער, די הייליגע איבים פויגלען...

און ווייט — ווייט האָט דער שטומער טויטער מדבר געוואָרט, די זון צו פערשלינגען...

LXVIII.

דער גאָט „ראַ"

די ביסעל בעזוכער ווערען פערלאָרען אין די גרויסע הויכע זאַאַלען פון דעם מוזעאום. די מלחמה האָט די פרעמ־דע טוריסטען פערייאָגט. איבעריגענס איז איצט ניט די צייט פון יאָהר פאַר בעזוכער. עס איז אָנהויב מאַי אָבער די חמימה דערוויסען איז ווי פון אַ קאַלכאויוון.

די וואָס געהען הינטער אונז מיט שוואַכע און גע־לעהמטע טריט, זיינען יונגע אויסטראַליאַנישע סאָלדאַטען וואָס האָבען זייער יום־טוב צו פערדאַנקען אַ קויל אין די לונגען. וואַרטען זיי אויף דער שיף וואָס וועט זיי צו־שטעלען צוריק קיין מעלבאָרן. פון דאָרט וועלען זיי נאָך האָבען אַ לאַנגע, לאַנגע נסיעה מיט דער באַהן, פער אָקס און אויף פערד, ביז זיי וועלען אין דער היימישער דאָרף אָנקומען, ערגעץ ווייט אין דעם הינטערלאַנד פון אויסטראַ־ליען. די קויל וועט סטאַיען אויף אַ פענסיע און די דאַ־דאַנעלען — אויף דערצעהלען אייגענע און פרעמדע גבורות ביז דעם לעצטען טאָג פון לעבען.

וויל מען אַלס צוגאָב האָבען נאָך עפּעס אחוץ די דאָר־

דאַנעלען, צייט וועט זיין אסך און הערערס וועלען ניט פעהלען. קומט מען אריינכאַפּען די „מאַמים".

עס איז שטיל און קיהל. די העפליכע אראבישע אויפ־פּאסער, פערטאַיען זיך אין די ווינקלען און הינטער די שאַר־קאַסטענס. דער גרויסער שטיינערנער כעפרא גלאַצט איבער אונזערע קעפּ אוועק אין שטרענגער מאַכט. איך הויב זיך אָן פיהלען אונהיימיש. איך קען איהם נאָך פון גיזא וואו זיין פּיראַמיד האט אויף מיר אַ מורא אָנגעוואָר־פען. פאַלען זעכציג יאָהרהונדערטען ווי אַ שווערער שלאָף פון די אויגען אראָפּ. אַ הויכער גרויסער פּאַלאַץ פון מיר־מעלשטיין און באַזאַלט. דיקע הויכע זיילען ציהען זיך פון די זייטען, און דורך די זיילען זילבערט זיך דער נילוס פון דער ווייטען און די טייטעל־פּאַלמען שפּרייטען זייערע גרי־נע פאָכערס אקעגען דער זון... אויף אַ הויכען גילדערנעם טהראָן זיצט „דער זוהן פון „רא", דעם זונן־גאָט, „דער גע־וועלטיגער פון צפון און פון דרום"... פוןביידע זייטען שווארצע ריעזען ווי פון הארטען עבען־האָלץ געטאָקט.

„אַ פּרעמדער !..." ווארטען די שקלאַפּען אויף אַ וואונק, מיט זייערע שפּיזען זיך צו פערמעסטען.

איך פערקירעווע זיך אָן אַ זייט און וואנדער ארום פון אלטקייט צו אלטקייט, פון וואונדער צו וואונדער. נעבען אַ פּאָאר'ל אונטער אַ גלאָז שטעל איך זיך אָפּ. פּרינץ ראַהאָטעפּ און פּרינצעסין נאָפריט לאָזען ניט ווייטער געהן. די בת־מלכה נאָך מעהר ווי דער בן־מלך.

איז דאָס ניט נעכטען געהאַמערט און געמאָלט גע־
וואָרען ?

ארום די שלייפען אַ שמאָלער באַנד בעמאָלט מיט לאָטאָס־בלומען, פון אונטער'ן באַנד אַ קורצער לויזער ארונ־טערהענגענדער קאָפּ־טוך. די ברעמען שוואַרץ און געדיכט, דער פּנים רונד און פול ווי אַ רייפער מילגרוים, די הויט גלאַט ווי דער נילוס־שטראָם אין אַ הייסער לבנה־נאַכט, דער נאָז שטאָלץ פערריסען, די ליפּען דיק און אויסגע־שטעקט ווי בריסט ביים זויגען, די אויגען פערלויערט טיעף אין די לעבער...

אַ צווייטער ספינקס. הונדערט פראַגעס שפּאַרען זיך ארום דער רעטעניש פון פאַר זעכציג יאָהרהונדערטען צוריק. ווער איז דער גרויסער קינסטלער געווען וואָס האָט, לאַנג איידער עס איז אַ גריכיש פאָלק געווען, דעם גריכישען פידיאַס איבערגעשטיגען ? וואו איז דער סוד פון זיין קונסט פערשוואונדען ?

פון אונטער דעם האַלז־באַנד ציטערט דער שעהנער האַלז און די ברוסט אָטהעמט אונטער דעם דינעם לייב־טוך.

האָבען די פערלויערטע אויגען פון דער שטאָלצער בת־מלכה דעם מייסטער מיט אַ שמייכעל בעלויהנט, מיט אַ וואונק בעצאָהלט ? אפשר איז ער אַ שקלאַף געווען און האָט מיט זיין מייסטערווערק זיין פרייהייט געקויפט ? אפשר איז ער צום טויט פעראורטיילט געוועזען און האָט מיט זיין קונסט זיין לעבען צוריקגעוואונען ?

די פולע זאַפטיגע ליפּען ציהען זיך צום קוש. דער

קינסטלער איז פערגעסען און נאפריט רופט מיט די טיעף אריינגערוקטע אויגען...

איך רייס זיך אוועק מיט געוואלט פון ראהאטעפ'ס פערפיהרערישער ווייב און שפאציר פון זאאל צו זאאל, פון קאסטען צו קאסטען. אלט־מצרים שפרייט אויס איהר מאכט און איהר חכמה און קיניגט ווידער איבער די פעלקער.

סארקאפאגען בעשריבען מיט היראגליפען, פיגורען פון קופער און שטיין און האלץ וואס יאגען ארויף אן אונ־היימליך געפיהל מיט זייער לעבעדיגקייט, טאוולען, בארע־ליעפען, כלי־בית, וואפען, ציערונג, טייערע שטיינער, פא־פירוסען, אבער מעהר פון אלץ דער טויט, דער טויט...

ווי א וויסטער קאשמאר איז דער טויט אויף די אלטע עגיפטער געלעגען, ווי א שווארצע גרויסע חיה האט ער גע־הויערט אין זייערע געמיטהער, און זיי האבען זיך אקעגען איהם געראנגעלט און איהם בעצווינגען געוואלט. זייער גאנץ לעבען איז געווען איין טראכטען און קליגען זיך ווי דעם טויט בייצוקומען.

פון אלע זייטען מאלונגען און שניצערייען, וואס שטע־לען פאר ווי מע פיהרט דעם באלזאמירטען נפטר צו דער קבורה, ווי מע בעקלאגט איהם, ווי מע וועגט דאס הארץ פונ'ם טויטען אויף א וואגשאל, ווי די נשמה קומט בע־זוכען דעם טויטען גוף.

„אושעבטים” אהן א צאהל. קליינע פיגור'כלעך פון

מומיעס, געמאכט פון האָלץ, פון שטיין אדער פון געגלייזטע לעהם, אין דער געשטאַלט פון דעם גאָט אָזירים. זיי האָט מען דעם טויטען מיטגעגעבען פאַר העלפערס. ווארום אַסך ארבייט איז דעם טויטען ארויפגעלעגט געוואָרען. ער האָט געמוזט פעלדער זייהען, גראָבענס מיט וואַסער אָנפילען און זאמד טראָגען. האָבען די „אושעבטים" פאַר איהם די אַר־בייט פערריכט.

מיר געהען פון מומיע צו מומיע, מאָלען זיך יעדען באַלזאַמירטען ווי ער האָט ביים לעבען אויסגעזעהן און פלעכטען גאַנצע ראָמאַנען ארום איהם.

ווי זאָרגפעלטיג מע האָט עס דעם קערפּער איינגעווי־קעלט, ווי אָפּגעהיט מע איז געווען די אברים זאָלען גאַנץ בלייבען. פון צווישען די צייהנער האָט מען דעם טויט זיין רויב ארויסרייסען געוואָלט.

אַז די נשמה ועט ארויסקומען בשלום פון די שרעק־ליכע מלחמות וואָס זי האָט דורכצומאַכען אין דער אונטער־וועלט, און וועט זיך ווידער צוריקקעהרען צו דעם גוף, זאָל זי איהר אַלטע וואוינונג געפינען גרייט זי אויפצונעהמען.

האָט מען ארום דעם גאָט אָזירים דעם חלום פון תחית המתים און פון אונשטערבליכקייט געשפונען.

סעט האָט אויף זיין ברודער דעם גאָט אָזירים א שנאה געקראָגען און האָט איהם געטויט און צושניטען אויף פער־צעהן שטיקער און די שטיקער האָט ער צוואָרפען איבער

גאנץ מצרים. האט די געטין איזיס, די טרייע ווייב פון אזירים, געוואנדערט און געוואנדערט ביז זי האט די שטי־קער צונויפגענומען און דארט וואו זי האט א שטיק גע־פונען האט זי א טעמפעל געבויט פאר דעם טויטען אזירים און אזירים איז ווידער אין לעבען אויפגעשטאנען און איז דער הערשער פון דער אונטערוועלט געווארען.

דערצעהלט הערארטוס אז באלזאמירט האט מען נים נאר די מלכים און די גרויסע לייט. די מקחים זיינען גע־ווען פערשיעדענע און דער באלזאמירער פלעגט די קונדען ווייזען דריי מאדעלען. ווי נאכ'ן פערמעגען האט מען אויס־געקליבען.

וויכטיג איז נאר געווען, דעם קערפער אקעגען אונ־טערגאנג צו בעשיצען, די מלחמה מיט'ן טויט אנפיהרען אין זיין אייגענער ממשלה — אין קבר.

ניט צומאל זייערע הייליגע חיות און פויגלען האבען די אלטע עגיפטער דעם טויט געוואלט נאכלאזען. האט מען זיי אויך געהאלטען גאנץ, גרייט פאר דער נשמה ווען זי וועט זיך צוריקקעהרען...

איז א גאנצער צימער אין דעם מוזעאום אנגעשטעלט מיט איינגעבאלזאמירטע פויגלען, קעץ, שלאנגען און אנ־דערע בעשעפענישען.

די גאנצע קונסט פון די עגיפטער איז געווען א גע־בורט פון טויט, א סגולה קעגען טויט. אפשר וועט די באל־זאמירונג דאך ניט קיין שוץ זיין ? אפשר וועט דער לעב־לאזער חומר דאך ניט אויסהאלטען, האבען זיי פון שטיין

און האַלץ געשטאַלטען פון דעם טויטען געמאַכט. כדי דער „קאַ״, דער „צווייטער איך״, זאָל ניט שטאַרבען צוזאַמען מיט דעם ערדישען גוף.

דער גאָט פון אַלע געטער, ער וואָס איז געווען איידער די ערד, און וואָס האָט זיך אַליין בעשאַפען, איז געווען „רא״, דער גאָט פון זון, ווייל מצרים איז אַ לאַנד פון זון און ליכטיגקייט געווען. אָבער דער טויט האָט זיך ווי אַ שאָטען צווישען די עגיפּטער און זייער „רא״ געשטעלט, האָבען זיי דעם שאָטען פערטרייבען, דעם טויט מנצח זיין געוואָלט. זיי האָבען מיט איהם נאָכאַנאַנד מלחמות גע־האַלטען. און אין דער מלחמה איז זיי דער טויט פון זינען ניט אַרויס, ער איז זיי אין די ביינער אַריין, און זייער לעבען איז געוואָרען פינסטער און מצרים איז געוואָרען אַ צונאָמען פאַר שקלאַפעריי און אונטערדריקונג.

אַזוי שנעל ווי אַ קעניג האָט זיין צעפּטער אין האַנד געקראָגען, האָט ער גלייך די ערשטע פונדאַמענט־שטיינער געלעגט פאַר זיין פעסטונג אַקעגען טויט — זיין קבר־פּיראַמיד.

וואָס זיין מאַכט און זיין רייכטום איז געשטיגען, אַלץ שטאַרקער האָט ער די מלחמה אָנגעפיהרט, אַלץ העכער האָט ער זיין פּיראַמיד געמויערט. און דער טויט האָט פון לעבען אַ קנעכט געמאַכט.

דער זוהן פון עמרם איז אַ גוטער תלמיד פון די חרטומים געווען. ער האָט פון זיי די אמונה אין דעם

גאָט פון אַלע געטער, דעם גאָט פון זון און ליכט, איבער־גענומען. אָבער דעם סוד ווי דעם טויט בייצוקומען האָט ער דער ערשטער אויסגעפונען.

ער האָט איהם אין גאַנצען אויסגעלאָזען פון חשבון.

ער האָט די אמונה אין „רא" געלייטערט און דער־הויבען און זי איז ביי איהם געוואָרען די אמונה אין דעם גאָט פון געזונדען געדייהענדען לעבען, ער האָט דעם אַל־טען גלויבען אין אַ שטראָם פון העלקייט גע'טובל'ט און איהם פון אַלע שרעקען און שאָטענס גערייניגט.

פאַר די אמונה אין „רא", דעם גאָט פון העלען לעבען, איז משה די מצרים געווען אַ גרויסער בעל־חוב. ווי בי־טער ער, דער בעפרייער, איז געווען קעגען דער קנעכט־שאַפט פון פרעה'ן, האָט ער דאָך אָנגעזאָגט „לא תתעב מצרי..." זאָלסט אַ מצרי ניט פעראַכטען.

איך שטעה פאַר דער איינגעטריקענטער מומיע פון רעמסס דעם צווייטען, דער שטאָלצער הערשער וואָס האָט אויף זיין גרויסער שטיינערנער סטאַטוע געלאָזט אויפ־שרייבען „איך בין דער מלך פון די מלכים. דער וואָס וויל וויסען ווי גרויס איך בין, זאָל פרובען איבערשטייגען איינס פון מיינע ווערק"...

צווישען די עגיפּטאָלאָגען איז אַ חלוקי דעות פאַראַן. מיר אָבער ווילט זיך האַלטען מיט דעם וואָס בעשטעהט אז דאָס איז דערזעלביגער וואָס ווען ניט די קלוגע אידישע הייבאַמען וואָלט איך איצט ניט געשטאַנען און געקוקט אויף זיין אָפּגעברעקעלטער נאָז.

זאָג איך צו איהם:

„זוהן פון דעם גאָט ראַ", די אמונה אין זון און אין לעבען לעבט... די פּרעה'ס שטאַרבען, די פּתום און רעמסס'ס ווערען מיסט־הויפענס, די פּיראַמידען צופאַלען אין שטויב, אָבער גאָט „ראַ" לעבט"...

LXIX.
על־אַזהאַר

מיר געהעז דורך דער מוסקי, דער הויפּט־אַדער פוז דעם קאַאירער געשעפטס־לעבעז. פוז ביידע זייטעז ציהעז זיך געדיכט איינער נאַכ'ז אַנדערעז, האַלב־איראָפעאישע, האַלב־אַריענטאַלישע קלייטעז און מאַגאַזינעז. אויף דער שמאַלער גאַס און אויף די ענגע טראַטואַרעז שוויבעלט אַ געמיש פון אַלע פעלקער פון דער וועלט. גילדערנע מאַר־גען־שטראַהלעז טאַנצעז אום אויף ווייסע אימאַמעהם, רויטע בעפרענזעלטע פעצעז, שוואַרצע קאַפּעלושעז, שטרויענע היט און גראָע לייוועטענע קיוועךם. דאָ און דאָרט פלעקט זיך דורך אַ גרינער טורבאַן — אַ סימן פון אַ „שעריף" — אַן אָפּשטאַם פון דעם „נביא'ס" משפחה. אַראַבישע פרויעז אַנגעטהאַן אין שוואַרצעז, און דעם פּנים פערשלייערט ביז אַרויף צו די אויגעז, מישעז זיך אוים מיט פערשייט־געקליי־דעטע יונגע טוריסטקעס. אין דער לופט הענגט אַ פיל־דער פון אַלערליי לשונות: ענגליש, פראַנצויזיש, איטאַ־ליעניש, טערקיש, גריכיש און וואָס נאָר פאַר אַ שפּראַך איהר ווילט. פון דעם פילדער שניידעז זיך שאַרף אַרוים די טרויעריגע נגונים פון די אַראַבישע פעדלער.

אַ וועגעלע אויף וועלכעז עס שטעהט אַ גרויסער קע־

סעל פול מיט הייסע באב, שפארט זיך לאנגזאם דורכ'ן עולם. הינטער דעם וועגעלע געהען דריי פארשוינען, איי־נער א בלינדער וואס געהט איז דער מיט הויבט אז א זמר „יא פול" (א די באב!), וואס בעזינגט די שבחים פון די פאסאליעס. בעת ער זינגט האלט ער די האנד אויפ'ן גאר־געל און פון ביידע זייטען בעגלייטען איהם זיינע צוויי שותפים, אן אלטער איינגעבויגענער אראבער וואס הינקט אונטער אויף א פוס און א יונגער קאפע־ברוינער בחור פון א יאהר אכצעהן. דער נגון איז טרויעריג און קען ריהרען א שטיין, און ווען ניט די פארע וואס זעצט פון די באב וואלט מען געקענט מיינען אז דאס זיינען זיי אימעצען מספיד.

אין מיטען לויפט פערביי א קליינער אייזעל און פונ'ם אייזעל באמבלען זיך די לאנגע פיס פון אן אויסטראליעני־שען סאלדאט וואס לאזט זיך אויף זיין אורלויב וואוילגעהן. הינטער איהם לויפט דער אראבישער אייזעל־יונג און שלאגט זיך ארויס פון די כחות זיין קונד ניט צו פערלירען פון אויג.

הערט זיך מיט אמאל א געשריי: יאמינאק! (אויף רעכטס!) און אן „אראביעה" פאהרט האסטיג דורך צוא־ווארפענדיג דעם עולם אויף ביידע זייטען און הינטער דער „אראביעה" קומט אן א קעמעל אנגעלאדען מיט היי און געהט טריט ביי טריט, מיט רחבות, אזוי ווי ער וואלט זיין דער איינציגער אויף דער גאס.

מיר פערקירעווען זיך רעכטס אין א זייטיגער גאס.

פלאַנטערען זיך אַרום אין שמאָלע אַראַבישע הינטער־געס־לער צווישען הויכע האַלב־חרוב'ע בנינים וואָס זייער שעהנ־סטער טייל זיינען די קונציגע „מעשרעביעהם" (אַזעלכע הילצערנע רעשאָטקעס געברויכט אַנשטאָט פענסטער), און קומען ענדליך צו אונזער ציעל. מיר זיינען נעבען דער מאָ־שיי „על־אַזהאַר" — די פּרעכטיגע — די בעריהמטע אַראַ־בישע אוניווערזיטעט אָדער ישיבה וואָס איז נאָהענט פון אַ טויזענד יאָהר געווען דער זייל און די שטאַרקייט פון דעם מאַחמעדאַנישען גלויבען.

דער ערשטער בויער פון דער מאָשיי איז געווען גאָ־האַר אָדער דזשאַוהאַר *) דער העלדישער חיל־פיהרער פון דעם כאַליף מואיז, וואָס האָט איינגענומען מצרים און גע־גרינדעט די שטאָדט „על־קאַהיראַה" — נאָך דעם שטערן „על־קאַהיר", דער בעזיגענדער (דער אַראַבישער נאָמען פון מאַרס) וואָס איז געשטאַנען גלייך איבער דער נייער שטאָדט ווען מע האָט זי אָנגעהויבען בויען.

שפּעטער אַז דער כאַליף איז אַליין געקומען זיך צו בעזעצען אין זיין נייער רעזידענץ־שטאָדט, און אין דעם מח פון זיין אידישען יועץ, דעם משומד יאַקוב איבן קילים, געבוירען געוואָרען דער געדאַנקען צו פערוואַנדלען די מאָ־שיי אין אַ ישיבה און דערמיט אַריבערציהען דעם צענטער פון איסלאַם פון באַגדאַד קיין מצרים. אַ גרויסער מלומד אין מוחאַמעדס תורה איז ער געווען, האָט ער אַליין געגר־

*) דער „ג" וואָס ווערט אין אַלע אַנדערע אַראַביש־שפּרעכענדע לענדער אַרויסגערעדט ווי „דזש", ווערט אין מצרים אַרויסגעשפּראָכען האַרט.

מען אויף זיך די ארבייט צו שרייבען די נויטיגע ספרים. האט מען צוגענומען פינף און דרייסיג תלמידים און מע האט זיי אויסגעהאלטען מיט אלע הצטרכות'ען.

דער בנין איז אין דעם משך פון צעהנדליגער דורות פיעל מאל בעגייט און פערגרעסערט געווארען. די הייליג־קייט און די וויכטיגקייט פון דער ישיבה אין דער וועלט פון איסלאם איז געוואקסען פון יאהר צו יאהר, און די „מוגאווירין" אדער תלמידים האבען זיך נאכאנאנד גע־מעהרט, ביז זייער צאהל דערגרייכט איצט צוועלף טויזענד. די צאהל פון די שעיכס אדער פראפעסארען איז דריי הונ־דערט און נייצעהן.

מיר קומען אריין דורך „באב־על־מוזעינין", דער טויער פון די בארבירער. אין אמאליגע צייטען פלעגט מען דא די תלמידים שערען און גאלען די האאר.

מיר בעצאהלען פאר א „תעזקערעה" (איינלאז־צעטעל) צו קליינעם פיאסטער (צוויי און א האלב סענט), און א יונגער אראבער דערלאנגט אונז גרויסע געלע פאנטאפעל אנצוטהאן אויף די פיס. די הייליגע שטיינער פון על־אזהאר זאלען מיר מיט אונזערע שיך ניט מטמא זיין. עס געהט זיך ניט זעהר לייכט אין שליארבעס וואס זיינען גע־מאכט געווארען לכתחלה פאר עוג מלך הבשן'ס פיס. אבער ווי עס איז שלעפען מיר זיך נאך איהם און קומען אריין אין דעם „סאחן" אדער אפענעם הויף פון דער מאשיי.

עס איז א טאג אדער א שטונד אין טאג ווען קיין

למודים געהען אין דער אוניווערזיטעט ניט אן. די תלמידים זיינען צושאטען אין אלע זייטען. טייל זיצען אין הויפענס ארום די זיילען פון די „ליוואנס" (זיילענגאנגען), אבער דאס ר'יב איז צושפרייט אויף דעם אפענעם זוניגען הויף. אנדערע זיצען די פיס פערלעגט אונטער זיך און שאקלען זיך איבער א געלען קונטרס — זעלטען וואו מע זעהט א גאנצען ספר — אנדערע ליגען אויסגעצויגען, ווי גרויס זיי זיינען, אויף דער ערד און שלאפען, און אנדערע עסען זייער פריהשטיק — א „פיטע" מיט א קריגעל וואסער. עס זיינען דא נאך גאר יונגע בחורים'לעך און עס זיינען דא אזעלכע וואס געהען שוין צו דער עלטער, קענטיג א גאנץ לעבען אין על־אזהאר פערבראכט.

אט זיצט א שווארצער בערבער און קוקט פערטראכט אויף דער ערד מיט זיינע גלאנציגע אויגען, א ווייס קאל־מיקיש געזיכט ליעגט אנגעשפארט אויף אן ארעם הינטער איהם, און ביי דער זייט זיצט א דארער קרענקליכער יונ־גער הינדוס...

ליעגט אין יעדערנס אויגען דאס פערטראכטע בענקען נאך די היים־לאנד, ווער נאך דעם גאנגעס, ווער נאך ווייטע פאלם־וועלדער, ווער נאך שנעען.

פון אינדיען, פון חינא, פון די פיליפינען־אינזלען, פון יאווא, פון זאנזיבאר און פון רוסלאנד זיינען זיי אהער געקומען צו לערנען די ווערטער פון אללאה... פרעמדע זיינען זיי דא, די שפראך איז ניט זייער שפראך און דאס פאלק איז ניט זייער פאלק. אבער גאט'ס ווארט איז איינס און פעראייניגט אלעמען. און די ווערטער פון אללאה זייד

נען געגעבען געווארען אין דעם אראבישען לשון און אין קיין אנדער שפראך טאר מען זיי ניט פערשווענבען.

קומט מען און מע הערט ווערטער און קלאנגען וואס מע פערשטעהט ניט, און אז מע האט זיך א ווארט אדער א זאץ אויסגעלערענט, האלט מען איהם ווי א טייער פערל, און דערנאך ווערט מען דעם אוצר אוועקטראגען אין דער היים, אין דער ווייטער היים, וואו די גלויביגע חלומ׳ען פון דער הייליגער מעקא און לעבען אויף די טראפענס וואס קומען אן צו זיי פון׳ם גרויסען קוואל פון׳ם „על־אזהאר”...

ווערט איינער פון זיי ווערען א קאדי (שופט) און א צווייטער א מופטי און א דריטער אן אימאם (בעל־תפלה) אין א מאשיי, אדער ווערט זיך איינשאפען א ווייבע רוט און ווערט שינדען די הויט די קליינוואָרג פון זיין דארף און זיי אריינהאקען אין קאפ פסוקים פון קאראן וואס ער אליין הויבט ניט אן צו פערשטעהן. אדער אז אללאה האט איהם מיט בלינדקייט געשטראפט, ווערט ער א „מועדדין” ווערען און ווערט דריי מאל א טאג רופען פון דעם הויכען מינארעט די גלויביגע לעבודת הבורא *).

*) די בלינדע, וואס זיינען תמיד ביי די מוסלימער פריווילע־גירטע פערזאנען, האבען אמאל אין „על־אזהאר” געפיהרט די גרענדע ביד רמה. דער בעריהמטער, און אין עגיפטישע זאכען אלוויסענדער, ע. וו. לעין דערצעהלט, אז די בלינדע פלעגען פשוט אלעמען טערא־ריזירען. ווי נאר זיי האבען זיך געפיהלט אין עפעס געקריוודעט, פלעגען זיי קריגען עטליכע זעהענדיגע פיהרערס און פלעגען זיך אוועק־לאזען מיט גרויסע שטעקענס אין די הענד איבער די גאסען, ארונטער־רייסען די טורבאנען פון די פערבייגעהער און אויסראבירען די קליי־טען. ווען דער בעריהמטער געלעהרטער על־קו־וועיסיני, אליין א בלינדער, איז געווארען דער „שעיד־על־אזהאר”, איז געוועזן די ער־שטע זאך וואס ער האט געטהאן — לאזען שמייסען יעדער בלינדען וואס האט זיך דארט געפונען. די רפואה אבער האט ווייניג וואס געווירקט. זיי האבען אפגעווארט א שעת־הכושר, האבען זייער גע־הויבענעם לעהרער געבונדען הענד און פיס, איהם אפגעצאהלט די שמיץ וואס ער האט זיי געגעבען, מיט רוח, און איהם געצוואונגען אויפצוגעבען זיין אמט.

דערווייל קומט מען דורך ווי עס איז. א קליינע שטי־צע גיט די „על אזהאר", אביסעל פערדיענט מען אליין. מאכט זיך א לויה אדער א שמחה, דינגט מען איינעם פון די מוגאווירין ער זאל דעם קאראן לייענען. קען מען שוין פון הונגער ניט שטארבען.

איבעריגענס איז דער געהאלט פון די „שעיד'ס" אויך א קלעגליכער און די מעהרסטע זיינען ענטוועדער מענשען מיט מיטלען אדער זיי זיינען אחוץ לעהרער אין „על־אז־האר" — כלי קדש.

דער „שעיד־על־אזהאר", דער רעקטאר פון דער אוני־ווערזיטעט, מוז זיין הויכען שטאט אויפהאלטען אויף א שכירות פון פינף הונדערט דאלאר א יאהר.

מיר שפרייזען צווישען די טויזענדער וואס ליגען אדער זיצען אויף דער ערד. וואו ניט וואו הויבט איינער אויף אן אומעטיגען גלייכגילטיגען בליק און קוקט אונז א מא־מענט אן, די מעהרסטע קעהרען זיך צומאל ניט אום.

מיר געהען פערביי די פערשיעדענע „ריוואקס" וואס געפינען זיך אין די „ליוואנס", יעדער לאנד האט איהר „ריוואק", א חדר וואו די ארעמע תלמידים פון יענעם לאנד קענען זיך אויפהאלטען.

אונזער אויג פאלט אויף א ווינקעל וואו אפגעריסענע אראבישע קליינע קינדער, אינגעלעך און מיידעלעך צוזא־מען, זיצען צונויפגעקארטשעט אין א הויפען אויף דער ערד און לערנען דעם אראבישען אלף־בית פון בלעכען בע־

שריבען מיט שווארצע אותיות. א יונגער דרדקי־מלמד, אפשר איינער א תלמיד אין „על־אזהאר”, קנעלט מיט זיי.

די מיידעלעך זעהען אוים ווי צושראקענע מייזלעך צווישען דער מאסע דערוואקסענע בחורים וואס פילען אן דעם הויף, און דער גאנצער חדר פאסט זיך עפעס ניט צו דעם רומעל פון דער גרויסער מאחמעדאנישער אוני־ווערזיטעט.

פון אלע זייטען רעגענט זונענשיין און ליכטיגקייט, די שטיינער פון הויף זיינען ווייס און ריין געוואשען, און אין הויף געפינען זיך הונדערטער, טויזענדער קרעפטיגע יונגע שלאנקע בחורים, מיט שווארצע ליכטיגע אויגען און ווייסע לאכעדיגע ציינער, אבער איבער אלעמען הענגט א שווערע מרה־שחורה. די פרייד פון לעבען פעהלט...

אין די ערנסטע אויגען איז די וויסטע אימה פאר די צוויי פינסטערע מלאכי חבלה, „נעקאר” און „מונקאר” וואס קומען צו יעדען מוסלים נאך זיין טויט, איהם נעה־מען אויפ׳ן פערהער צי ער וויים די עיקרים פון דעם מאח־מעדאנישען גלויבען, און אז ער וויים ניט צו ענטפערען ווי עם בעדארף צו זיין, רייסען זיי זיינע שלייפען מיט אייזער־נע גאפלען און פייניגען איהם אהן רחמנות...

LXX.

„די זעפּפּעה"

היינט אין דער פריה האָט דער באַרוועסער סאַאיד, דער משרת פון אונזער האָטעל, אונז אַריינגעבראַכט אַ קאַרטעל געדרוקט אין אַראַביש. אויבען אויפ'ן קאַרטעל איז געווען אויפגעדרוקט אַ גרויסע קרוין און פון דער קרוין האָט אַרויסגעשטעקט אַ האַלבע לבנה מיט אַ שטערען אין מיטען.

לייען איך איבער:

„מוהאַמעד חאַסאַן בעט מעלת כבודכם איהר זאָלט איהם אָנטהאָן דעם כבוד, צו קומען אין זיין וואוינונג וואָס געפינט זיך אין דער שטאָדט חעלוואַן, אין דעם צוועלפטען טאָג פון חודש רעגעם, אין דעם יאָהר דרייצעהן הונדערט און דריי און דרייסיג, זיבען אַזייגער אין אָבענד, אויף דער זעפּפּעה פון זיין טאָכטער".

דער נאָמען פון דער כלה איז מיט עכט־אַראַבי־שער צניעות אויסגעלאָזען.

פערשטעה איך, אַז דער בעל־שמחה איז קיין אַנדערער ניט ווי דער שוואַרצער סודאַנעזער וואָס פערקויפט אונזער

האטעליער היהנער. ער איז מיט יאהרען צוריק געקומען אהער פון סודאן, איז געווען א לאנגע צייט א משרת, דער־נאך האט ער זיך גענומען צו היהנער און איז פון דעם עסק געווארען אן עושר.

אז ער האט חתונה געמאכט זיין ערשטע טאכטער — א בתולה פון א יאהר פערציהן — האט ער עס געהאלטען פאר נויטיג איינצולאדען ניט נאר אונזער בעל־אכסניא, וואס איז זיינער א קונד פון יאהרען, נאר אויך דעם בעל־אכסניא'ס געסט. אין אן אנדער יאהר, ווען דער האטעל איז אנגעפילט מיט טוריסטען, וואלט עס פאר מוהאמעד חאסאן געווען א הכבדה. היי־יאהר האט ער בלויז גע־דארפט רופען אונז און די הויכע דיקע רוסישע באראנעסע, וואס איהרע אקציעס זיינען שטארק געשטיגען אין האטעל זינט זי האט בעצאהלט פאר דעם ערשטען מאנאט, הגם דער בעל־הבית ציטערט נאך אלץ אז זי וועט איהם סוף־כל־סוף אנזעצען.

ארום אכט אזייגער אין אווענד האבען מיר זיך אלע אריינגעזעצט אין אן אראביעה און זיינען אוועקגעפאהרען וויים אוועק, אזש אין עק שטאדט, וואו מוהאמעד'ס הויז געפינט זיך.

אונזער בעל־הבית'טע קען די גאנצע אראבישע בע־פעלקערונג, רופט איטליכען מיט'ן נאמען און וויים וואס עס טהוט זיך ביי יעדערן אונטער'ן נאגעל. דערצעהלט זי אונז, אז דער חתן איז דער כלה'ס א קרוב. ער האט זיך אויפגעצויגען טאקע ביים היהנער־פערקויפער אין הויז.

מיט דער כלה איז ער פון קינדרוייז אַז געווען ווי אַ ברוד־דער. אָבער אַזוי שנעל ווי מע האָט בעשלאָסען דעם שידוך — דאָס איז געווען מיט יאָהרען צוריק — האָט ער זי מעהר ניט געטאָרט אין די אויגען אַנזעהן.

די אַראַביעה האָט זיך אָפּגעשטעלט נעבען אַ גרויסען שטיינערנעם איינפאָהר און דער שוואַרצער אבי־הכלה בכבודו ובעצמו איז אונז אַנטקעגען געגאַנגען מיט גרויס פּאַראַד, אונז אַריינגעפיהרט אין אַ בעזונדערען חדר וואו עס האָבען אויף אונז גאַסטפריינדליך געוואַרט אַ טיש אָנגעשטעלט מיט הער־און־גערענק, און פיינע בעקוועמע שטולען.

אַ קוק געטהאָן אויף דעם גערעקטען טיש האָב איך אַנגעהויבען חרטה האָבען פאַרוואָס איך בין גאַר געקומען. איך האָב זיך געריכט אויף אַן אַראַבישע סעודה, מיט נידעריגע דיוואַנעס, טישלעך און דעם גאַנצען צובעהער פון אַן אַראַבישער מאָהלצייט, לסוף לאָזט זיך אויס אַז מוחאַמעד האָט זיך די גרעסטע מיה געגעבען, אַז אַלצדינג זאָל זיין כמנהג אייראָפּאַ. ווי מיר האָבען אויסגעפונען שפּעטער, האָט ער אומיסנע פאַר אונז געדונגען אַ קוכאַר פון אַ געהויבענעם האָטעל, אַ בריה אין צוגרייטען אייראָפּעאישע מאכלים.

אַז דער קוכאַר איז אַ מאַדים אין זיין פאַך, האָבען מיר אויסגעפונען מיט'ן ערשטען געריכט. די עסענס וואָלטען געווען אַ כבוד פאַר'ן שעף פון דעם ריטז־קאַרלטאָן האָטעל אין ניו יאָרק.

איך האָב פּרובירט האַלטען אַ חשבון פון די פּאַטראַ־וועס, אָבער וואָס ווייטער מיר זיינען אַריינגעפאָהרען אין דער סעודה, איז דאָס צעהלען געוואָרען אַלץ שווערער. האָ־בען מיר בלויז צום מויל גענומען און דעם טעלער אָפּגע־רוקט, און כהרף עין איז שוין אַ צווייטער געשטאַנען אויף זיין אָרט. נאָך די פּיראַמידען פון ריינע טעלער וואָס זיי־נען געשטאַנען אויפגעטורעמט אין אַ ווינקעל, האַרענדיג אויף זייער רייה, האָב איך פערשטאַנען, אַזס׳איז נאָך וויט צום סוף.

מיר האָבען געשלונגען שנעל, זיך פערבריהט די צונג און געאַרבייט פלייסיג. די באַראַנעסע איז געווען אויסגע־רויטעלט און האָט בעוויזען גבורות, אָבער די טעלער אין ווינקעל זיינען כמעט ניט געמינערט געוואָרען.

אַ האַלב טוץ משרתים האָבען געסאַרווערט אַרום אונז. פולע טעלער פון איין זייט און לעדיגע פון דער אַנדערער זיינען געפלויגען פון האַנד, ווי ביי יאַפּאַנעזישע דזשאָנ־לערס.

האָבען מיר בעשלאָסען איבערצוהיפּען געריכטען, יוצא זיין מיט אַ קוק און זיך קעהרען צו דעם צווייטען מאכל: זיינען די טעלער נאָך שנעלער געפלויגען, ס׳האָט אַזש די אויגען געבלענדט. אַ גרויסע קאַטשקע בעפּוצט מיט גרינ־סען און געווירצען האָט שטומערהייד גערופען מיט אַלע חנ׳ען פון אַ געבראַטענעם עוף, אָבער מיר האָבען זיך אויף איהר ניט אומגעקוקט אפילו.

אָבער צו אַלץ נעהמט אַן ענד, אפילו צו אַראַבישער גאַסטפריינדליכקייט. האָט מען אונז דערלאַנגט אַ בעקען

מיט וואסער די הענד צום וואשען, און מיר האבען גע־דאנקט אללאה פאר אונזער בעפרייאונג און האבען זיך געאיילט אריינצוגעהן אין הויף וואו די אמת'ע אראבישע שמחה איז אנגעגאנגען. די פרויען זיינען אוועק אין האַ־רעם צו דער כלה.

דער גרויסער געראמער הויף איז געווען בעהאנגען מיט קאלירטע פאפירענע לאמטערנעס. אבער די אמת'ע ליכטיגקייט איז געקומען פון דער פולער לבנה וואס האט אראפגעקוקט גלייך אין הויף אריין. איז געווען העל ווי אין מיטען טאג.

ארום דעם הינטערשטען טייל פון הויף זיינען געווען אויסגעהאנגען אלערליי פארביגע, גרויסע און קליינע טע־פיכער און אן עולם פון היבשע עטליכע הונדערט מענשען זיינען טייל געזעסען אויף שטוהלען, טייל אויף נידעריגע בענקלעך און טייל האבען זיך גלאט ארומגעדרעהט פון ארט צו ארט.

מיר זיינען געווען די איינציגע וואס האבען ניט גע־טראגען א תארבוש אדער טורבאן. קיין אנדערע אייראַ־פּעער חוץ אונז זיינען ניט געווען. א גרויסער טייל פון דעם עולם זיינען געווען שווארצע סודאנעזער, לאנדסלייט פון דעם בעל־שמחה.

אזוי שנעל ווי א חשוב'ער גאסט איז אריינגעקומען אין הויף, האט דער ארקעסטער, וואס דער אויפגעקומענער מוחאמעד האט אראפגעבראכט פון קאאירא, געטהאן אלץ

וואס איז געוועזן אין זיין כח איהם צו פער'מיאוס'ען דאס לעבען. די פערשיעדענע אינסטרומענטען זיינען גע־ווען אויף שטעכמעסער צווישען זיך און זיינען איינער דעם צווייטען געגאנגען אויף צו להכעים. אין איין זאך אבער האבען זיי אלע איינגעשטימט, אז מע דארף מאכען וואס מעהר ליארעם און געפילדער..

פערשטעהט זיך, אז אזוי שנעל ווי מיר האבען זיך בעוויזען, האט די קאאירער קאפעליע אויפגעשפיעלט לכבוד אונז א געהויבענע שטיק. דער קאפעלמייסטער אליין, אנגעטהאן אין אז אלטען אפיצערסקען מונדיר מיט גרויסע מעשענע קנעפ, האט אויף זיין קלארנעט געארבייט מעשים.

אז איך האב זיך צוגעזעצט, איז ער צוגעקומען מיט א שמייכעל און האט מיך בעגריסט מיט דער שטאלצער מינע פון א רובינשטיין וואס האט נאר וואס פערלאזט די קלאווישען... איך האב איהם דערלאנגט א פאאר זיל־בערנע מטבעות, און האב, צו מיין שרעק, באלד געקריגען אן אפדאנק מיט א צווייטער מורא'דיגער אטאקע.

אין מיטען עולם, אויף א סארט בימה איז געזעסען א פיקי (א געלעהרטער) און האט אלע ווילע ארויסגעזונגען א פסוק פון קאראן, זיך האלטענדיג ביים גארגעל און וואר־פענדיג מיט דעם קאפ הין און הער... אז ער האט געענ־דיגט, האבען די צוהערערם ארויסגעלאזט דעם געוועהנ־ליכען התפעלות'דיגען „א—א—א—אה"...

אין א צווייטען טייל פון הויף האט אן אפגעריסענער

בחור'ל, קענטיג איינער פון די ניט־געבעטענע געסט גע־טאנצט דעם אריענטאלישען בויך־טאנץ, האלטענדיג צו דערזעלביגער צייט א קורץ שטעקעלע איבער'ן קאפ מיטביידע הענד. ער האט ארויסגעוויזען גרויסע קונצען און דאס רעדעל ארום האט איהם צוגעגעבען אלץ מעהר חשק.

איז א צווייטער ארויס פון עולם, נאך א איינגערער פון ערשטען, און ביידע האבען געטאנצט אויף געוועט איינער אקעגען צווייטען.

צווישען עולם זיינען נאכאנאנד ארומגעגאנגען סאר־ווערס. אייניגע האבען פאנאנדערגעטראגען שעלכלעך קאווע, אנדערע האבען פון גרויסע טיעפע שיסלען אויס־געטיילט לעמאנאדע, און נאך אנדערע האבען געטיילט פשוט'ע אייז־וואסער.

די דריי מינים כיבוד זיינען אויסגעטיילט געווארען נאך די חשיבות פון דעם גאסט. געוועזן אזעלכע וואס מע פלעגט זיך אפילו מיט די קאן פון אייז־וואסער פערביי־געהן. בעליידיגט אבער האבען זיי זיך ניט. אז ניט אייז־וואסער, זיינען זיי גלאט געזעסען און הנאה געהאט.

עס איז געוועזן נאך א קלאס — די גאר געהויבענע געסט און די נאהנטע מקורבים, זיי פלעגען די סארווערס ארויסקלייבען פון צווישען עולם און אריינפיהרען אין אן אפגעטיילטען פערהאנגענעם ווינקעל, וואו עס איז געוועזן צוגעגרייט פאר זיי א גרויסער מאהלצייט.

דער חתן האט זיך ארומגעדרעהט צווישען עולם אין וואכעדיגע קליידער אזוי ווי ניט איהם מיינט מען דאס.

ערשט אַרום עלף אַזייגער איז ער נעלם געוואָרען און אַז ער האָט זיך ווידער בעוויזען, איז ער געווען אָנגעטהאָן אין אַ ראָזען חאַלאַט מיט גילדערנע קווייטען. איצט האָט זיך אָנגעהויבען די אמת'ע „זעפפעה". די צערעמאָניע פון אונטערפּיהר־ען דעם חתן צו דער כלה וואָס האָט געוואַרט אויף איהר בעשערטען אין דער צוקינפטיגער דירה פון דעם יונגען פּאָאר פאַלק, אייניגע גאַסען ווייטער.

יונגע בחורים מיט בוקעטען און ליכט אין די הענד האָבען דעם חתן אַרומגערינגעלט, און די פּראָצעסיאָן איז ארויס פון הויף אויף דער גאַס. דער גאַנצער עולם איז געווען אויפגערעגט און פרעהליך, נאָר דער חתן אַליין — הפנים אַזוי האָט געפאָדערט דער דרך ארץ — איז געווען אומיסנע ערנסט און האָט געהאַלטען די אויגען האַלב צו־געמאַכט אַזוי ווי ער וואָלט וועלען כאַפּען אַ דרעמעל.

פּאָראויס האָט מען געטראָגען גרויסע לאַמטערנעס וואָס אויף זיי איז געווען אויפגעשריבען „לאַ איללאַה אול־אללאַה" (ניטאָ קיין גאָט חוץ אללאַה), און אַ טייל פון די יונגע לייט האָבען געהאַלטען אין איין זינגען אַ מאָנאָ־טאָנעם מזמור אין וועלכען מע האָט געלויבט „מוחאַמעד אַלעיהי סאַלאַמו", צוקלאַפּענדיג דערביי אויף קליינע פּויקעלעך.

צו דערזעלביגער צייט זיינען פּאָראויס פּאַר אַלעמען און אָפּגעזונדערט פון די אונטערפיהרערס, געגאַנגען די קאַאירער כלי־זמרים, מיט דעם אָפּיציערסקען מונדיר בראש און האָבען געקאַצעניאַמערט אויף וואָס די וועלט שטעהט.

זיך זעהר װעניג קימערענדיג צי זיי פּאַסען זיך יאָ אַריין אין דעם מזמור פון די יונגע לייט אָדער ניט.

די פּראָצעסיע איז געגאַנגען זעהר לאַנגזאַם. די גאַ־סען זיינען געװען שטיל און פול מיט לבנה־ליכט, און די קולות פון די זינגערס און די שפּיעלערס האָבען אָפּגעע־הילכט פון אַלע װינקלען.

אין דעם געזעמעל האָבען אויך ניט געפעהלט קיין ענגלישע סאָלדאַטען, װאָס זיינען מיטגעגאַנגען װי אמת'ע מחותנים.

עס איז שוין געװען צװעלף אַזייגער. האָב איך דעם חתן איבערגעלאָזען אויף גוטע הענד און בין אַװעק אין האָטעל.

די עכטע צערעמאָניע װעט זיך אייגענטליך ערשט אָנהויבען אין הויז װאו די כלה איז. אָבער דאָס קען קיין אַנדער מאַנסביל אויסער'ן חתן ניט זעהן.

קודם כל װעט מען איהם אַריינלאָזען אין דעם צימער װאו די כלה מיט איהרע קרובות און געסט געפינען זיך. װעט זיך די כלה איבערטהאָן לכבוד איהם זיבען מאָל, אין זיבען פערשיעדענע מלבושים, און איטליך מאָל װאָס זי װעט אַרויסקומען אין אַ נייעם מלבוש, װעט זי צור־טענצלען צו איהם מאַכענדיג אַלערליי קאָקעטישע העװיות און בעװעגונגען. די דאָזיגע קליידער־בייטעניש און חנ'־דלען זיך, װעט נעהמען אַ רעכט ביסעל צייט. ערשט אַז מע װעט דערמיט פאַרטיג װערען, װעט מען אַװעקשיקען אַלע פרויען און דער חתן װעט בלייבען אַליין מיט דער כלה.

LXXI.

אָפּשייד

די איינציגע ענגלישע סאָלדאַטען וואָס מע האָט ביז איצט אַנגעזעהן אין חעלוואַן, זיינען געווען אַזעלכע וואָס זיינען אַהער געקומען פערברענגען זייער אורלויב־טאָג. זיי פלעגען קומען פון העליאָפּאָלים, פון מענאַ, פון מאַהדי, און פון אַנדערע נאָהנטע ענגלישע לאַגערען.

מיט אַמאָל פלעגען די שטילע פערשלאָפענע גאַסען זיך אויפכאַפּען, אַלע ווינקלען האָבען געווימעלט מיט די הויכע יונגען פון אויסטראַליען, והעיר חעלוואַן צהלה ושמחה. וואו אַן אָפענע טהיר איז מגולגל געוואָרען אין אַ שענקעל אָדער אַ רעסטאָראַן, און די תושבים, הונגעריג נאָך אַ פערדינסטעל, האָבען מיט אַלע מעגליכקייטען גע־זוכט אַרויסצוקריגען פון די סאָלדאַטען די לעצטע פּעני.

איצט האָט אָנגעהויבען קומען אַן אַנדער מין סאָל־דאַטען. ריכטיג גערעדט, זיינען זיי ניט געקומען, גיכער האָט מען זיי געבראַכט. יעדער צוג האָט זיי געבראַכט, און אַזוי שנעל ווי זיי זיינען אָנגעקומען אויפ'ן וואָקזאַל, האָ־

בען די מיליטערישע אמבולאנצען זיי אויף גיך אפגעפיהרט.

קאאירא און אלעקסאנדריא זיינען שוין געווען פול. און גאליפאלי האט נאך אלץ געשיקט און געשיקט נייע טראנספארטען, שיריים פון די קרעפטיגע ריעזען וואס די טרייע קאלאניעס האבען זייער מוטערלאנד צום קרבן גע־שיקט. האט מען אנגעהויבען מאכען פלאץ אין חעלוואן. דעם גרויסען אריסטאקראטישען האטעל „על־חאיאט", האט מען פאר א האספיטאל געמאכט, און דעם פירסטליכען „טעוופיק פאלאץ" ערווארט אן עהנליכער גורל.

אז דער צוג קומט אן און מע פיהרט אדער טראגט די פערוואונדעטע צום אמבולאנץ אראפ, שטעהען ארום די אראבער און קוקען צו. פלעמעלט דורך די אויגען אויף א סעקונד דער האס צו די שונאים פון איסלאם, און באלד שוין ווידער חנפ'עט זיך דער אריענטאלישער שמייכעל.

פון ארץ ישראל קומען אן נאכריכטען איינע פינ־סטערער פאר דער צווייטער. די טערקישע רעגיערונג איז די ציוניסטען רודף עד חרמה. זי וויל מאכען א תל פון דעם ישוב, אויסווארצלען די גאנצע ארבייט פון פופציג יאהר... דזשעמאל פאשא האט א טויט־שטראף ארויפ־געלעגט אויף די וואס וועלען ציוניסטישע מארקעס גע־ברויכען...

די קאלאניעס ווערען אויסגעליידיגט פון דער רעגיע־רונג, צומאל די וואסער־רעהרען פון די ביארעס צוגענומען... אז אונטערגאנג...

דער מדבר, וואָס האָט אין אָנהויב פאַר מיר אַזאַ משונה'דיגען חן געהאַט, האָט איצט אָנגעוואָרפען אויף מיר אַ וויסטע שטומפּע מרה־שחורה פון וועלכע איך האָב זיך בשום אופן ניט געקענט אַרויסרייסען. איך האָב זיך קיין אָרט ניט געקענט געפינען. דער האָטעל, דער וואַק־זאַל אַנטקעגען, די שטעדטעל, די מענשען, דער מועדין מיט זיין אומעדיגען זינגען פון מינאַרעט דריי מאָל אַ טאָג, מיינע אַראַבישע ספרים, די פּיראַמידען, אַזוי ווי דער מדבר — אַלץ איז געווען גראָ, טרוקען, מיאוס. אין דעם געלען ליכט איז אַ וויסטקייט און אַ טויטקייט געווען.

אַלע פאַרביגקייטען און שעהנקייטען וואָס איך האָב מיט זיך פון ארץ ישראל מיטגעבראַכט, זיינען אַזוי ווי אַריינגעזויגען געוואָרען פון מדבר. איך האָב געהאַט דאָס געפיהל אַזוי ווי איך בין פערמויערט אין אַ פּיראַמיד לעבעדיגערהייד, און קיין קלאַפּען און קיין האַמערען וועט מיר קיין הילף ניט ברענגען.

דאָס געפיהל פון אָפּגעזונדערטקייט און פערשטוי־סענקייט וואָס איז איצט געוואָרען אונערטרעגליך, האָט זיך אייגענטליך אָנגעהויבען פיעל פריהער — אין דעם טאָג ווען איך האָב געקראָגען פון מיין פריינד פּ... די שוואַרצע בשורה, אַז פּרץ איז געשטאָרבען...

איינער אַליין ביי דעם ראַנד פון דער ליבישער וויס־טע, בין איך אַרומגעגאַנגען ווי משוגע פון וועהטאָג....

עפּעס אין מיר אַ טייל פון מיר איז גע־שטאָרבען. און אַרום מיר אַלץ און אַלע זיינען געווען

אזוי גלייכגליטיג. וואס פאר א שייכות האבען זיי מיט פרץ'ן געהאט ? וואס פאר א שייכות האבען זיי מיט מ י ר געהאט ?...

דערווייל האבען מיינע פריינד אין אמעריקא ניט אויפגעהערט מיך צו באמבארדירען מיט בריעף, איך זאל צוריקקומען.

וואס איז דער תכלית אין מצרים ?

האב איך זיי געשריבען : עס איז ניט מצרים. אבער פון מצרים קיין ארץ ישראל איז א טאג רייז און אזוי לאנג ווי איך בין אין מצרים, האב איך נאך די פעדים וואס בינדען מיך צו צו ארץ ישראל ניט אפגעריסען, פיהל איך נאך צייטענווייז אזוי ווי איך וואלט אין רחובות געוועז. זאג איך צו זיך : אט באלד וועלען מיר זיך אומקעהרען, און עס וועט זיין אזא פרייד אין אונזער הויז ווידער אריינ־צוקומען, הערען די פויגלען פאר'ן הויז און דעם הינקע־דיגען שמיעד ווי ער האמערט אויף דער קאוואדלע...

האט פ... געשריבען, אז די פערבינדונג מיט ניו יארק ווערט אלץ שווערער און אונזיכערער. איז זיין עצה מיר זאלען לענגער ניט אפלעגען. אפפאהרען אזוי לאנג ווי עס איז נאך דא א מעגליכקייט.

עס הערען זיך קלאנגען, אז דייטשע סובמארינס האַ־בען זיך בעוויזען אין די מיטעללענדישע וואסערען.

פרעגט ער אויך . וואס איז דער תכלית. אויב ניט ארץ ישראל, וואס טויג אונז דער מדבר ?

איז דאס גלייכסטע פאר אונז ניו יארק.

האבען מיר זיך בעשלאסען, און מיר האבען געשריבען צו פ...'ן ער זאל פאר אונז קויפען שיפסקארטען אויף דער גריכישער ליניע, וואס איז לויט אלע חשבונות, געווען די גיכסטע און די זיכערסטע, און מיר האבען זיך גענומען מכין זיין.

די יודעי חן האבען מיר אנגעזאגט, אז איך מוז קריגען די ערלויבניש פון אמעריקאנישען קאנסול און אז איידער איך געה צום קאנסול מוז איך זיך פערזארגען מיט א פאטאגראפיע פון מיר און מיינע בני בית. האב איך זיך ארומגעדרעהט א גאנצען פריהמארגען אין די גאסען פון קאירא ביז איך האב דערטאפט א פאטאגראפשטשיק אויף דער גאס. אז איך בין געקומען מיט'ן בילד צום קאנסול, האט ער מיר ערקלערט, אז עס איז גאנץ שעהנע ארבייט, אבער מע דארף האבען ניט איינס נאר דריי. ווארום ניט נאר ער אליין וויל האבען פון מיר אן אנדענק. נאר די מיליטערישע אדמיניסטראציאן פון עגיפטען וויל מיך אויך ניט אוועקלאזען אהן א זכר. אחוץ דעם, איינס אויפ'ן פאספארט גופא.

כדי אונז איינצושפארען געלט האט פ... די אגענטען פון דער גריכישער ליניע אריינגערעבענט אין נדן, אז איך בין א שריפטשטעלער.

פ...'ס רעקאמענדאציע האט געהאט א גרויסע ווירקונג. ווי איך האב שפעטער אויסגעפונען האבען זיי מיר בערעכענט מיט צוויי הונדערט פראנק — מעהר.

בעזארגט די שיפסקארטען אין אלעקסאנדריא, איז

פ... אומיסנע צוליעב אונז געקומען צופאהרען פון אלעק־
סאנדריא קיין חעלוואן. ער האט אונז געהאלפען איינפאקען
די זאכען, און האט אונז געמאכט פארטיג פאר דער נסיעה.

דאס זעגענען זיך פון חעלוואן איז אונז ניט געפאלען
שווער. פרעמדע מענשען אלע. קיין ווארצלען ניט געשלא־
גען, קיין נעסט ניט אנגעווארעמט. אבער פון דעם מדבר,
דוקא פון דעם מדבר, וואס איך האב אויף איהם אזא אומ־
חן געווארפען די לעצטע צייט, האב איך אפשיער נעהמען
געוואלט.

האב איך זיך אויף אן אראביעה ארויפגעזעצט און
בין אוועקגעפאהרען ווייט־ווייט פון דער שטאדט אויף
דעם בארג וואו דער אבסערוואטאריום שטעהט. דער אב־
סערוואטאריום איז געווען פערמאכט פאר בעזוכער. דאס
האט מיך וועניג־וואס געקימערט. די שטערען וועל איך
אומעטום געפינען. און ווי גרוים זיי זיינען אארט מיך ניט.

איך האב נאר דעם מרבר צום לעצטען מאל גוט גע־
וואלט אנקוקען...

טויט, טויט האבען זיך די כוואליעס געצויגען, גע־
צויגען... קברים־בערגלאך אהן א שיער, און פון דעם טוי־
טען פעלד האבען די פיראמידען ארויסגעשטעקט ווי רי־
זיגע מצבות...

א געלע וואקסענע ליכטיגקייט איז געלעגען אי
אויף'ן מדבר, אי אויף דער גראער חעלוואן...

. . . .

. . . .

דעם פופצעהנטען טאג אין יוני 1915, נאכדעם ווי
מען האט אונז אויסגעפרעגט, ארומגעזוכט און ארומגע־

טאפט פון קאפ ביז די פיס, האבען מיר זיך אריינגעזעצט אויף דער קליינער שיפעל, וואס האט אונז אפגעפיהרט צו דעם גריכישען דאמפפער „סיריא”, וועלכער איז גע־פאהרען קיין פירעאוס.

ארויסקירעווענדיג זיך פון פארט זיינען מיר פאר־בייגעפאהרען א טראנספארט־שיף פול מיט סאלדאטען, וואס איז געשטאנען פעראנקערט. זי איז געווען ארויס־געפאהרען צו די דארדאנעלען און האט זיך אומגעקעהרט צוליעב א ידיעה וואס איז אנגעקומען אז א סובמארין דרעהט זיך נאהנט ארום און לויערט אויף איהר...

אויף דער „סיריא” זיינען געפאהרען לויטער גריכען, על פי רוב אזעלכע וואס האבען זיך מיט יאהרען צוריק בעזעצט אין עגיפטען און זיינען דארט רייך געווארען. אצונד זיינען זיי געפאהרען זיך אפפרישען אין דער מוטער־לאנד. זיי זיינען אלע געווען זעהר אויפגעראמט, אזוי ווי מענשען וואס פערגינען זיך צום ערשטען מאל אין זייער לעבען א לאנגען יום־טוב.

די איינציגע אמעריקאנער זיינען געווען מיר און א הויכער מאן פון א יאהר פערציג, וואס איז געגאנגען אנגעטהאן אין געקעסטעלטע הויזען, אן אגענט פון דער „אמעריקאן טאבאקא קאמפאני”, וואס האט זיך געהאל־טען פון אלעמען פון דערוויטען און איז קענטיג געווען זעהר בייז און פערערגערט אויף די גריכען. ער האט הפנים פון אמעריקא קיין צו גרויסע ליעבשאפט צו זיי נים מיטגעבראכט.

דער איינציגער מיט וועמען מע האט געקענט א
ווארט אויסריידען איז געווען א האלב־גריך, האלב־ענגלענ־
דער, א רעגיערונגס־בעאמטער אין אטבארא, אין סודאן.
א געבוירענער אין סודאן, איז ער צום ערשטען מאל אין
זיין לעבען געפאהרען בעזוכען די היים פון זיין מוטער
אין קאלאמאטעא.

ער האט מיטגעפיהרט, א מתנה פאר דעם מוזעאום
פאר נאטור־וויסענשאפט אין אטהען, א קאלעקציע פון
גיפטיגע שקארפיאנען און טאראנטולאס, וואס זיינען זעהר
בנמצא אין דער שטעדטעל וואו ער וואוינט.

מיט די גריכען אויף דער שיף האט ער זיך וועניג־
וואס געפריינדעלט. ער איז געווען אנגעטהאן ווי א ריי־
זענדער ענגלענדער און האט געזוכט נאכצומאכען ענגלי־
שע מאניערען.

ער האט אונז אסך אנדערצעהלט פון דעם לעבען אין
דעם סודאן, בעזונדערס פון די בארבארישע מנהגים וואס
זיינען איינגעפיהרט ביי די דארטיגע מוסלימער. דער
בארבארישסטער פון אלע, די ברוטאלע אפעראציע וואס
ווערט געמאכט קליינערהייד אויף מיידלעך כדי צו זיין זי־
כער מיט זייער יונגפערשאפט ביז זייער חתונה.

א שטיקעל וועג פאר פירעאוס האט זיך די „סיריא"
אפגעשטעלט און א קליין שיפעל איז צוגעקומען צו איהר.
פון דער שיפלע איז ארויף צו אונז אויפ'ן פערדעק א
זעהר צרה'דיג געקליידעטער גריך וואס האט געטראגען
אויף דער פלייצע א מין בלעכענע קאן.

פון דערדאַזיגער קאַן האָט ער געמאַכט אַ פּאָאר איינ־שפּריצונגען אין פערשיעדענע ווינקלען פון דער שיף. דער־נאָך האָט ער זיך זעהר פיין צוזעגענט מיט די בעאַמטע, און איז ווידער אָפּגעפאָהרען אין זיין שיפעל.

שטעלט זיך אַרויס, אַז דער מאַן מיט דער בלעכענער קאַן איז דער קוואַראַנטין־אינספּעקטאָר, וואָס איז געקומען די שיף דיזינפעצירען.

האָט דער לאַנגער אַגענט פון דער „אַמעריקאַן טאַ־באַקאָ קאָמפּאַני“, וואָס האָט די גאַנצע צייט געשוויגען ווי אַ לעהמענער גולם, אויסגעשאָסען אין אַ געלעכטער, אַז ער האָט זיך אַזש פערבלינעט.

— סאָם קוואַראַנטין פאָר יו (נאַ דיר אַ קוואַראַנטין!)

אין אַ קיהלען פרישען פריהמאָרגען זיינען מיר אַריינ־געפאָהרען אין דעם פּאָרט פון פּירעאוס.

דער דאַמפּפער „וואַסילעווס קאָנסטאַנטינאָס“ (קעניג קאָנסטאַנטין), דער שטאָלץ פון דער גריכישער האַנדעלס־מאַרין, האָט ערשט געזאָלט אָנקומען אין אַ פּאָר טעג אַרום. זיינען מיר אָפּגעפאָהרען מיט דער באַהן אין אַטהען, וואו מיר האָבען אויפגעזוכט אַ האָטעל אין דער רוישיגער אָמאָ־נאָיאַ גאַס.

LXXII.

אין אַטהען

דער „קסענאָדאָחעיאָן“ אָדער האָטעל וואו מיר זיינען איינגעשטאַנען, איז געווען אין סאַמע קאָר פון שטאָדט. פון אונזער פענסטער האָבען מיר אַ גאַנצען טאָג און ביז אַ שטיק אין דער נאַכט, געקאָנט זעהן דאָס רוישיגע גאַסענלעבען. טראַמווייס האָבען נאָכאַנאַנד געקלונגען, אויטאָמאָבילס זיינען געלאָפען הין און הער און די טראָטואַרען זיינען געווען שוואַרץ מיט מענשען. געוואָרפען אין די אויגען האָט זיך די גרויסע צאָהל גלחים און אָפיציערען. די גלחים האָבען געטראָגען לאַנגע האָאר פערפלאָכטען אין אַ קנויל אויף דער פּאַטילניצע, שוואַרצע קיטלען און הויכע קאָפּעלושען וואָס האָבען אויסגעזעהן ווי קוגעל־טעפּלעך מיט אַן איבערגעקעהרטער טעלער פון אויבען. די אָפיציערען זיינען געווען אָנגעטהאָן אין דייטשע אוניפאָרמען און האָבען זיך געהאַלטען שטייף־דייטש.

דאָ און דאָרט האָבען זיך דורכגעשפּרענקעלט נאַציאָנאַלע קאָסטומען, ווייסע, קורצע, געפאָלדעוועטע טוניקס, שוואַרצע וועסטען פּאָזאמענטירט מיט גאָלד און קליינע טורבענע יאַרמעלקעס, פון די אַרומיגע אינזלען.

פארנאכט זיינען די טישלעך פאר די קאפעס געדעקט געווארען, די טראטוארען זיינען פערוואנדעלט געווארען אין רעסטאראנען אונטער'ן פרייען הימעל, און דאס קלינגען פון גאפעל און מעסער האט זיך צומישט מיט דעם קלאנג פון די טראמוויים און דער טרובען פון אויטאמאבילס.

ווייט אוועק איבער דער שטאדט האט זיך געשאטענט אקעגען דעם טונקעל־בלויען הימעל דער שטיינערנער יחוס־בריעף פון דער נייער אטהען — דער אקראפאלים.

אונזער צימער איז געווען זעהר זויבער, געראם און בעקוועם. די בעדיענונג אויסגעצייכענט. מיר האבען נאר געהאט אין אנהויב אביסעל צרות מיט'ן לשון. ניט געווען קיינער אין האטעל וואס זאל קענען ריידען ענגליש אדער פראנצויזיש, אחוץ א פאר געקליבענע ווערטער. די טעג און נעכט, וואס איך האב מיט יאהרען צוריק, זיך געפלאגט איבער דער אדיסעא, זיינען מיר ניט בייגעשטאנען גענוג איך זאל קענען בעשטעלען א פריהשטיק אין האמער'ס שפראך. איז דער בעל־אכסניא, א זעהר לעבעדיגער גריעך, מיט שווארצע גוטמוטיגע אויגען, געפאלען אויף א המצאה. ער האט צוזאמענגערופען דעם גאנצען פערסאנעל פון האטעל. האט יעדערער פון זיי געגעבען צושטייער זיינע פאאר ענגלישע ווערטער און אזוי ארום האט מען צוזאמענגעלעגט גענוג צו קומען מיט אונז אויף א טאלק.

אויף מארגען ווען איך בין געווען אין דער הויפט־קאנ־

טאר פון דער שיף־געזעלשאפט, האב איך געקראגען דעם אונאנגענעהמען בעריכט, אז די „וואסילעווס קאנסטאנטינאס" איז פערהאלטען געווארען אין גיבראלטאר אויף א בעפעהל פון דער ענגלישער רעגירונג. מע איז איהר חושד אין קריעגס־קאנטראבאנד. קען מען ממילא ניט וויסען ווען זי וועט אנקומען.

האבען מיר, הייסט עס, גענוג צייט צו בעקוקען אטהען וויפיעל אונזער הארץ גלוסט.

עס איז געווען אין רעכטען זומער אבער דאס וועטער איז געווען פריש אזוי ווי איז פריהלינג, און דער הימעל ריין אזוי ווי נאך א רעגען און לאכעדיג בלא.

אליין אהן א פיהרער האבען מיר ארומגעוואנדערט גאנצע טעג דורך די גאסען פון דער נייער, און צווישען די חורבות פון דער אלטער שטאדט.

צוערשט איז געקומען דער אקראפאלים.

שטונדענלאנג האבען מיר ארומגעשפאצירט צווישען די האלב־איינגעפאלענע טעמפלען, וואס האבען אפילו אין זייער חרוב'קייט און צובראכענקייט געאטהעמט מיט רוהיגער שעהנקייט. האבען מיר דיראזיגע שעהנקייט אזוי ווי א קיהלען ערפרישענדען געטראנק געזופט.

דער מדבר פון חעלוואן, די זאמדען, די מומיעס און די פיראמידען האבען נאך אין מיין געמיטה ארומגעשפוקט. האט דער הויך פון דעם לאכענדען דיאניסאס זיי פערטריבען. פון צווישען צוויי שטיינער האט זיך א פרענזעל פון גראז דורכגעריסען, האט עס אויסגעזעהן ווי דער גאט פון

פרייד וואלט זיין בלעטער־בעפלאכטענעם טירזאס פון אונ־
טער די חורבות צו אונז ארויסשטעקען געוואלט.

אט איז דער ערעחטהעיאָן, מיט די זעקס ריעזיגע
פרויען־פיגורען, די קאריאטידען, אונטערשפארענדיג דעם
שווערען געבוי, אין גראנדיעזער איינפאכקייט. פול־ענטוויי־
קעלטע לייבער און צו דערזעלביגער צייט דורכגעהויכט פון
גייסט... סימבאלען פון יענעם הארמאנישען גלייכגעוויכט
צווישען גוף און נשמה, צווישען חומר און פארם, וואס איז
געווען דער סוד פון אלט־גריכענלאנד'ס גרויסקייט.

אינוועניג איז אמאל געשטאנען פון גאלד און פון על־
פענביין געמייסטערט די גיגאנטישע סטאטוע פון אטהען'ס
בעשיצערין, פאלאס אטהענע, די געטין פון חכמה, וואס איז
פארטיג־בעוואפענט פון צעאוס' קאפ ארויסגעשפרונגען.
עמיצער האט דעם דונער־ברענגענדען הערשער פון אלימ־
פוס געווארענט אז די פרוכט פון זיין ליעבע מיט מעטים,
וועט שטארקער זיין פון איהם. האט ער די מאמען צוזא־
מען מיט איהר נאך ניט געבארענעם קינד איינגעשלונגען,
האט העפעסטוס, דער גאט פון פייער, מיט א האק זיין איי־
גענעם טאטען דעם שארבען אויפגעהאקט און אטהענע איז
אויף דער וועלט געקומען, אויף צו להכעיס דעם דעספאט
פון די געטער...

מיר זיינען געבען פארטהענאן, די שעהנסטע ירושה
וואס די אלטע גריכישע בוי־קונסט האט איבערגעלאזען:
די הויכע זיילען שטעהען זיכער און רוהיג אין זייער

שעהנהייט, ווי לאנגע בעכערס אנגעפילט מיט שטומער מוזיק.

געהען מיר פערביי דעם ווינקעל פון דעם פארטהענאן, וואס איז מעהר גלגולים ווי אלע אנדערע אויסגעשטאנען.

דער ארט וואו מע האט אמאל צו די פריידיגע געטער געדיענט איז אין זעקסטען יאהר הונדערט געהייליגט געווארען צו דעם פערבלוטיגטען אסקעט פון נצרת. זיינען אוועק ווידער יאהרהונדערטען און די דיענער פון איסלאם האבען א מינארעט אויסגעבויט און פריה און שפעט האט דער מועדדין ארונטערגעזונגען פון אקראפאלים, אז „מוחא־מער איז דער שליח פון אללאה".

איצט האט מען די חורבות ווידער די געטער אפגעגעבען.

טויטע און האלב־אדער אין גאנצען איינגעפאלענע חורבות... אבער אלץ רעדט פון א קונסט וואס איז געבארען פון לעבען און פון לעבענס־פרייד... יעדער שטיין פון די חורבות איז א געזאנג צום לעבען, א הימן צו שעהנהייט, צו דעם געניוס פון שעהנהייט...

יענע אין עגיפטען איז געווען א קינד פון טויט, א געבורט פון אנגסט, א פערקערפערונג פון א קאשמאר...

דער בלאער ים און דער בלאער הימעל זיינען איינאנדער אין די ארעמס געפאלען, און די גריכישע קונסט איז די פרוכט געווען... די ע ר ד ארום איז געווען טרוקען, וויסט, פעלזיג — בלויז הימעל און בלאער עגע־

אישער ים... פון הימעל — די רוה, דאס גלייכגעוויכט, דער עפאס, פון ים — דער ריטהמוס, די לייכטקייט און די בויגיגע גראציע...

די פיראמידען און די עגיפטישע מייסטערווערק האט דער מדבר געשאפען, און זיי זיינען געווען טויט ווי ע ר...

מיר געהען אראפ פון אקראפאלים און שפאצירען דורך די רואינען פון דעם אלטען דיאניסאס-טהעאטער. אקעגען דעם ארט וואו עס איז די שטיינערנע ביהנע געווען, אין סאמע ערשטע רייה געפינען זיך די פלעצער פאר די גרויסע בעאמטע. אט איז דער פלאץ פון דעם אויבער-פריסטער. זיין נאמען איז אויסגעקריצט אויף די שטיינער...

נאך א פאאר טריט, דער עסקולאפעיאן, הייליג צו דעם גאט פון געזונד, אסקלעפעיאס. א שעהנער טעמפעל איז עס געווען, מיט שעהנע נימפען און געטער און צוגלייך א הייל-אנשטאלט. אלץ האבען די אלטע גריכען בעשעהנען געוואלט, אפילו קראנקהייט.

און אט דארט ווייט אריבער זיינען די חורבות פון דעם געריכט-פלאץ פון דעם ארעאפאג, וואו דאס פרייע פאלק האט דורך זיינע אויסגעקליבענע פערטרעטער גערעכטיגקייט אויסגעטיילט.

חורבות, חורבות...

און אנהעגנענדיג זיך אן דידאזיגע חורבות האט א פערשקלאפט, דערנידעריגט און נידעריג פאלק זיך ארויפגע-

שוואונגען צו דער מדרגה פון א געזונדען פלייסיגען פאלק, וואס יאגט אן דאס נייע לעבען מיט קפיצת־הדרך...

אכציג יאהר צוריק איז אטהען א קליין דערפעל גע־ווען. איצט וואוינען דא נאהנט פון צוויי הונדערט טוי־זענד נפשות. ביבליאטעקען, מוזעאומס, אן אוניווערזי־טעט, א — פארלאמענט.

אכציג יאהר! מיט פיעל עלטער ווי אונזער „ישוב“? גיט עס מיך א ברען אזוי ווי מיט אן אנגעגליהטען אייזען..

אויף דעם סמך פון זייער פערגאנגענהייט האבען זיי מעכטיגע שתדלנים געקריגען, שתדלנים מיט קריעג־שיפען און מיט ארמעען...

און שטאלץ זיינען זיי מיט זייער אויפלעבונג, מיט זייער לאנד, מיט זייער שפראך.

וואס זייער נייע ליטעראטור איז ווייס איך ניט. אבער וואלטען זיי א העלפט פון אונז געהאט, וואלט יעדער פערקויפער פון שלעכטע אלקאהאל אין אלעקסאנדריע, און יעדער שטיוועל־פוצער אין שיקאגא, דערפון געוואוסט און וואלט זיך דערמיט געגרויסט.

יעדער טרעגער אויף דער גאס יחוס׳ט זיך מיט דער שיף „וואסילעוס קאנסטאנטינאס“, און וועט אייך פון איהר אלערליי וואונדער דערצעהלען... אונזער שיף.

מיר האבען בייראנ׳ס סטאטוע געזעהן.

צוליעב די האלב־מיליאן האלב־אזיאטען איז ער אין

מיסאלאנגי שטארבען געקומען, דער גרויסער בעשעפער פון „טשאילד האראלד".

אונז האט ער אפגעפארטיגט מיט זיינע „היברו מע־לאדים"...

מיר זיינען געווען אין דעם סטאדיאן, וואו פופציג טויזענד מענשען האבען געקענט די שפיעלען אויף דער ארענא צוזעהן. פון לויטער מירמעלשטיין איז עס גע־בויט, רייה איבער רייה פון דריי זייטען.

צופאלען איז עס געווען פון אלטקייט, האט דער גרויסער גריכישער מיליאנער אוועראף א פערמעגען אוועקגעלעגט און האט עס צוריקגעבויט.

פול איז אמהען מיט אזעלכע נדבות. די ווייטע זיהן האבען געזוכט זייער מוטערלאנד צו בעשעהנען.

איך בין ארויף אויף דער העכסטער רייה און האב פון דארטען געהאט א וואונדערשעהנע אויסזיכט, פון איין זייט אויף די בלא־פערצויגענע בערג און פון דער צווייטער אויף דעם טיעף־גריגעם קעניגליכען גארטען...

טראכט איך פון אווערא‎ף'ען און דערמאן זיך אן אונזערע מיליאנערען — און די אויסזיכט ווערט מיר פער־דארבען.

איך וועל מוזען וואס שנעלער אוועקפאהרען. איך האלט אין איין פערגלייכען און פיהל זיך נאכאנאנד גע־קריוודעט...

. . . .

LXXIII.
צוריק

אין אמהען ערשט האָב איך זיך דערוואוסט פון די צוויי הונדערט פראנק וואָס די שיף־געזעלשאפט האט מיר איבערגערעכענט אין זכות וואָס איך בין א שריפטשטעלער.

בין איך אוועק אין קאָנטאָר.

עס איז געווען ארום פיער אזייגער נאָכמיטאָג און די קאָנטאָר איז געווען פול געפּאקט, ניט א שפּילקע אריינצוּ־ווארפען, און פאָר די טהירען האט זיך געשפּאָרט א גרויסע מחנה אויפגערעגטע פּאסאזשירען. די שיף האט געזאָלט אפּגעהן מאָרגען און איבער צוויי טויזענד שיפסקארטען זיינען געווען אויסצומאכען. הינטער אַן אפּצאהמונג זיי־נען ארומגעלאָפען פערהאָוועט צוויי יונגע לייטלעך און האָ־בען ניט געוואוסט וואָס פריהער צו טהאָן.

איך האָב זיך ווי עס איז דורכגעשטויסען און גע־פרעגט ביי דעם עלטערען יונגען מאַן אויפ'ן דירעקטאָר. וואָס זיין נאָמען איז מיר פון דער ערשטער מינוט ניט גע־פעלען. ער האט געהייסען קאראלאמים.

— מס'יע לע דירעקטאָר שלאָפט.

— וואס הייסט ער שלאפט ?

— פשוט, ער שלאפט. ער שלאפט אלע טאג.

פאל איך שוין אריין אין כעס:

— ביי אונז אין אמעריקא א דירעקטאר ארום דער צייט פון טאג זיצט אין קאנטאר און —

ער לאזט מיך ניט דערענדיגען. איך האב אנגעריהרט קענטיג זיין העלענישען האנער.

— אין אמעריקא מעג זיך א דירעקטאר טהאן וואס ער וויל. ביי אונז אז מע איז א דירעקטאר, שלאפט מען.

דער „דירעקטאר" איז ענדליך צוריק געקומען פון זיין מיטאג־שלאף, אבער איך האב אויפ'ן ערשטען קוק געזעהן, אז די צוויי הונדערט פראנק וועלען שוין פערבלייבען אין אטהען — א ניט־ווילענדיגער בייטראג פון דער אידישער ליטעראטור צו דער גריכישער האנדעלס־מארין.

דעם אכט־און־צוואנציגסטען יוני האבען מיר זיך גע־זעצט אויף דער „וואסילעוס קאנסטאנטינאס".

אויף דער שיף איז געווען א קליינע צאהל אמעריקא־נער מיסיאנערען און לעהרער, וואס האבען זיך צוליעב דער מלחמה אומגעקעהרט פון קאנסטאנטינאפאל צו די פער־אייניגטע שטאטען. די איבעריגע זיינען געווען גריכען וואס זיינען געפאהרען קיין אמעריקא, טייל צום ערשטען, טייל צום צווייטען און טייל צום דריטען מאל.

דאס רוב פון די וואס זיינען געפאהרען צום צווייטען מאל זיינען געפאהרען אין צווייטער קאיוטע.

זיי האבען זיך אלע געפיהלט זעהר תקיף אויף דער שיף: נא זעה, וואס מיר זיינען. א „וואסילעווס קאנ־סטאנטינאס", ניט קיין קלייניגקייט.

אינטערעסאנט איז געווען, אז וואס ווייטער מיר זיי־נען ארויסגעפאהרען אין ים, און וואס נעהנטער מיר זיינען געקומען צו די ברעגעס פון אמעריקא, אלץ ווניגער „וואַ־סילעוו קאנסטאנטינאס'דיג" האבען זיך די זיהן פון גריי־כענלאנד אנגעהויבען פיהלען... מע האט געזעהן בחוש, ווי זייער תקיפ'דיגקייט ווערט שוואכער וואס א רגע.

די גריכען פון דריטער און פיערטער און אלע אנדערע קלאסען — איין גאט ווייס וויפיעל קלאסען עס זיינען אויף דער שיף געווען — האבען גאנצענע טעג געשפיעלט אין פאטשעניש.

מע האט אויסגעקליבען איינעם און איהם אוועקגע־שטעלט אביסעל פאראוים. די לינקע האנד האט ער גע־מוזט האלטען אזוי אז זי האט פערשטעלט זיין געזיכט און איז צו דערזועלבער צייט געווען אפען צו דערוויסען. הינ־טער איהם האבען זיך אויסגעשטעלט די פאטשערס, וואס האבען איינער נאך'ן אנדערען געפלעמט זייער קרבן אויף דער אויסגעשטרעקט האנד. האט ער געטראפען ווער דער מנדב פון פאטש איז, האט דער פאטשער פערנומען זיין פלאץ. אז ניט, האט ער אזוי געקענט אפשטעהן ביז 'ס פלעגט אזש בלוט שפריצען פון די האנד. פלעגט ער אריינ־פאלען אין רוגזה, פלעגען חברה נאך פאטשען מיט מעהר חשק, און דער עולם ארום האט אנגעקוואלען.

פון אָלימפּוס־שפּיעלען ביז פּאַטשעניש...

אין גיבראַלטאַר האָט מען אונז פערהאַלטען. אַ גאַנ־צען העלען טאָג איז די שיף געשטאַנען מיט'ן פּנים גע־קעהרט צו די קאַנאָנען פון דער באַרג־פעסטונג, אַזוי ווי אַ חדר־אינגעל מיט דער רוט אין האַנד...

מיר האָבען בעצאָהלט פּאַר בילעטען פון ערשטען קלאַס, אָבער געהאַלטען האָט מען אונז אין דער צווייטער. די עסענס זיינען געווען שלעכט, ניט אין מויל צו נעהמען. וואָס טהוט גאָט אַ נס? קריעג איך אַ שטאַרקע ענט־צינדונג אין האַלז און ווער זעהר ערנסט קראַנק.

איז געקומען דער דאָקטאָר, וואָס איז קענטיג אויף דער שיף נאָר פון אַנשטעל וועגען, און איז פון דערהיים אַ שמיעד. דוקא אַ שמיעד, קיין אַנדער מלאכה ניט, דאָס בין איך געווען זיכער:

אַ מזג טוב איז ער דוקא געווען. דאָס האָט מען גע־קענט זעהן אַן זיינע גוטע אויגען. האָט ער זיך מיט מיר ניט געהאַמפּערט און האָט מסכים געווען אַז איך בין טאַקע מיט אַן אמת אַ חולה.

אַז ער איז שוין געווען פון יענער זייט טהיר, האָבען מיר איהם דורך אונזער דאָלמעטשער—ער אַליין האָט אַ וואָרט אויסער גריכיש ניט פערשטאַנען—צוריקגערופען און דערמאָנט, אַז ער האָט פערגעסען צוויי זאַכען. ראשית האָט ער די טעמפּעראַטור ניט גענומען, און צווייטענס האָט ער גאָרנישט געטהאָן די קראַנקהייט אַוועקצונעהמען.

די ערשטע בקשה האָט ער תיכף ערפילט. די צווייטע האָט ער נעבאך געוואָלט ערפילען אָבער פשוט ניט גע־וואוסט ווי...

האָט ער שטאָט געבען מעדיצין מיך מפצה געווען מיט דעם וואָס ער האָט בעפוילען אַז מע זאָל פון מיינעטוועגען אויפמאַכען דעם שטייג לעבעדיגע היהנער וואָס די „וואַ־סילעווס קאָנסטאַנטינאָס” האָט מיטגעפיהרט מיט זיך, און קאָכען פאַר מיר יאיכלעך...

פלעגט מיר דער משרת פון אונזער קאַיוטע, אַן אויס־געדיענטער גריכישער זעלנער מיט'ן נאָמען דימיטרי, צוויי מאָל אַ טאָג אריינברענגען צו האַלבע הוהן. זעהענדיג די שיריים וואָס איך לאָז איבער, האָט דימיטרי אויף מיר שטאַרק רחמנות געקריגען און ער האָט מיר געבראַכט אַן אַראַנזש וואָס ער האָט פאַר מיר גע'גנב'עט אין דער ער־שטער קלאַס.

איין טאָג איז דער דאָקטאָר צו מיר געקומען מיט דער ערקלערונג, אַז פון יאיכלעך אַליין וועל איך אַפּגע־שלאָפט ווערען. דאַרף איך האָבען איינשפריצונגען און די איינשפריצונגען וועלען קאָסטען צוויי פראַנק אַ שטיק.

איך האָב דעם אולטימאַטום פערשטאַנען. אַזוי ווי פאַר היילען טאָר ער קיין געלט ניט בערעכענען, און פון די היהנער האָט ער אויך געוואָלט אָפּלעקען אַ ביינדעל, האָט עס געהייסען, ענטוועדער איינשפריצונג, אָדער — אויס הוהן...

האָב איך בעשלאָסען זיך לאָזען איינשפּריצען, אבי דעם שטייג נים אַפּלאָזען...

בלויז אַ פּאָר טעג פאַר ניו יאָרק בין איך פון בעט אַרויסגעקראָכען. די שיף איז געגאַנגען אין אַ רוהיגען גרינעם ים, און דער פרענזעלדיגער שוים פוןביידע זייטען האָט זיך צולעגט ווי אין ווייסע לופטיגע בלומען...

באַלד האָבען מיר געקראָגען אַן ערשטען קבלת־פּנים פון די ים־פויגלען...

שיפען האָבען קורסירט פון אַלע זייטען אַפּטער און אָפטער און אַט איז אַ וואָלקען ביים האָריזאָנט... קוני־איילאַנד שווימט אַרויס און ווערט אַלץ בולט'ער און בולט'ער.

אַט איז אַ מאָטאָר־שיף צוגעשוואומען, און דער לאָצ־מאַן איז אַרויף. מיר זיינען אין רשות פון אַמעריקאַ.

מיר האָבען זיך אָפּגעשטעלט אין אָבענד. איבער נאַכט האָבען מיר געזאָלט אויפ'ן שיף בלייבען. פון ביידע ברעגעם האָבען טויזענדער ליכט אומגעטאַנצט אין דער שטילער זומערדיגער נאַכט, אַזוי ווי גרויסע פייער־פליגען...

איך האָב די נאַכט נים געשלאָפען. איך בין נים אומגעדולדיג געווען אַנצוקומען... איך האָב זיך נים גע־פרעהט און נים געוואַרט אויף קיין זאַך... איך האָב זיך אַליין נים געקענט פאַנאַנדערקלייבען אין דעם פּלאָנטער וואָס האָט ווי אַ שווערער שפּינוועבס זיך געפּלאָכטען אויף מיין געמיטה...

. . . .

א ליכטיגער יולי־פריהמארגען איז עס געווען ווען דער דאמפפער האט זיך אריינגעוויעגט אין זיין פיער. אויפ'ן דאק זיינען געשטאנען טייערע פריינד, ליעבע געזיכ־טער האבען געשמייכעלט פון ווייטען און אויגען זיינען גע־ווען פייכט מיט פרייד און מיט ליעבשאפט. איך בין ווי־דער געווען צווישען מיינע טרייע פריינד... אבער פאר די אויגען האט זיך אזוי ווי א וואלקען אראפגעלאזט פלו־צים. איך בין געווען אין כעס אויף זיך און אויף זיי און אויף דער גאנצער וועלט...

— פאר וואס איז עס ניט בעשערט געווען ?...

(ענד)